

N.F.S. Grundtvig

Forfatterportræt ved Flemming Lundgreen-Nielsen

Indledning

Hele N.F.S. Grundtvigs virke i det praktiske liv så vel som i alle aspekter af det store forfatterskab hviler på hans protestantiske begreb om kristendom. I korte intenst oplevede perioder, som både Grundtvig selv, hans samtidige og eftertiden har forstået som anfald af sindssyge (en maniodepressiv psykose), kan han tvivle på, at han personligt har det rette forhold til Gud, Kristus og Helligånden. Troskriserne ytrer sig imidlertid aldrig som tvivl på Guds eksistens, Kristi frelsergerning eller Helligåndens virkelighed. Heri ligner Grundtvigs tro Søren Kierkegaards (1813-55), hans store antipode i den danske guldalders religiøse tænkning.

På denne kristelige grundholdning udviser Grundtvigs samlede litterære livsværk en vidtstrakt beskæftigelse med verdslige og ikke-teologiske anliggender. Ved siden af vægtige indsatser som præst, teolog og salmedigter og som politiker og pædagogisk tænkner er Grundtvig også en humanist. Han bestræber sig på i helt igennem ufagligt sprog at oplyse om menneskets stilling i verden, under inddragelse og videreudvikling af traditionelle akademiske fag som filosofi, historie (universalhistorie, kirkehistorie, Danmarkshistorie), mytologi, filologi og kunst, især digtning. Han kalder selv hele dette område for det historisk-poetiske.

Grundtvig er aktiv skribent i ikke mindre end 74 år. Indtil 1824 følger han til en vis grad litterære moder fra den sene oplysningstid og fra den nye romantik. I de sidste 50 år af forfatterskabet gør han bevidst oprør imod dem til fordel for en tilbagevenden til ældre mønstre fra middelalder, renæssance og barok. Det 18. århundredes materialisme og erfaringsbaserede videnskabelighed tog han gang på gang afstand fra, skønt han egentlig var med til at fortsætte oplysningstiden i meget af sin egen pædagogiske metodik. Også den tyske romantiske naturfilosofi, der for ham syntes at slette skellet mellem godt og ondt, vakte regelmæssigt hans harme, mens romantisk digtning, der ved længselstematik pegede ud over det jordiske og ved et associationsrigt billedsprog lod tolkningsmuligheder stå åbne, ofte kunne inspirere ham. I stedet for den individuelle, altså relativistiske, oplevelseskultur i digtningen efter Kingo satte han sit eget, menighedens og det danske folks og samfunds forhold til Gud, troen, verdenshistorien og fædrelandet.

Grundtvig får i anden halvdel af sit lange liv mange elever, beundrere og tilhængere, men ingen af dem efterlignede ham som digter og forfatter. Her fik han lov til at stå som den ener, han var. Han udtrykte sig med varierende vægtning i to digteriske tonelejer. Det ene var en enkel, næsten mundret stil, med ordsproglig fynd (der kunne afføde nye ordsprog). Det andet var en kompliceret symbolsstil, hvor han i ekspressionistiske billeder og i associationer hentet fra vidt forskellige områder (religion, mytologi, historie, natur) opnåede en frugtbar flertydighed. I begge tilfælde bemærkes en usædvanlig evne til løbende versifikation og til rim, der falder på plads af sig selv. Tilsvarende veksler i hans prosa en kort præcis udtryksform med en langsommeligt og nuanceret drøftende gangart i forgrenet syntaks.

Grundtvig kunne med sine yderliggående særheder udfordre til parodi og karikatur, men ved bedømmelsen af hans ofte overdrevent virkende offentlige personlighed skal man ikke glemme hans reserve, en underbund af humor i slægt med Ludvig Holbergs (1684-1754), J.H. Wessels (1742-85) og Jens Baggesens (1764-1826). Så længe Grundtvig er ung og menneskeligt usikker, kompenserer han med skarpt og ubarmhjertigt vid og uimodståelige argumenter, men fra omkring 1832 bliver han rundere og varmere i takt med det syn på medmennesket og borgersamfundet, der vokser i ham. Grundtvig regnes ikke stort blandt dansk filosofis dyrkere. Alligevel er det ham, hvis tænkning drøftes bredt og bruges endnu i dag, hvor skrifter af det 19. århundredes filosofiprofessorer F.C. Sibbern, Rasmus Nielsen og Harald Høffding mest er for fagfolk. Grundtvig gik ud over både det akademiske og det litterære med sin livsindsats. Hans ukuelige optimisme i troen på Guds universalhistoriske hensigt med danskerne fik ham til gang på gang at tolke ulykkelige begivenheder som nødvendige fødselsveer, inden det nye kommer til verden. Det gælder således Københavns bombardement 1807, statsfallitten 1813, tabet af Norge 1814 og krigsnederlaget i 1864. Ikke for ingenting er "nytår" en fast vending hos ham.

Grundtvig havde den lykke, at folkekirken tog hans salmer til sig i stort tal, mens hans historiske syner og hans forestilling om menneskelivet (i prosa og poesi) blev bevaret og udviklet i en anden institution, folkehøjskolerne. Det adskiller Grundtvig fra alle andre digtere i guldalderen, at han forstod at gøre sit forfatterskab til redskab for en forandring af samtiden og dermed også eftertiden. Skønt Grundtvigs samlede værk som skribent er meget

sidestærkt, overskygges størstedelen af det dog af den indflydelse, hans følelsesbælgende personlighed og hans jordnære og snusfornuftigt formulerede tanker udøvede.

Biografi

Nik. Fred. Sev. Grundtvig blev født 8.9.1783 i landsbyen Udby på Sydsjælland, omtrent midt imellem Vordingborg og Præstø, som det sidste barn i familien. Den grundtvigske slægt kan mønstre præster tilbage til omkring år 1700; nogle var myndige og selvrådige personligheder, der let kom på kant med andre lokale øvrighedspersoner. Oprindelsen til familienavnet, der antages i første halvdel af det 17. århundrede, er usikker - måske betyder det "grund (dvs. lavvandet) vig".

Faderen, Johan Grundtvig (1734-1813), stammede fra Sejerø og var fra 1760 kapellan i Egebjerg, fra 1766 sognepræst i Odden og fra 1776 til sin død sognepræst i Udby og Ørslev. Han forkyndte gennem de mange år samvittighedsfuldt og stilfærdigt ud fra en konservativt-kirkelig pietistisk holdning, som også er synlig i hans tre trykte bøger: *Et gudfrygtigt Lands Lyksalighed*, 1774, *Catechismi Forklaring efter Saliggjorelsens Orden*, 1779, og en oversættelse af *Phædri Æsopiske Fabler*, 1785 (efterladt er et manuskript til en oversættelse af Justinus' verdenshistorie).

Moderen, Cathrine Marie Bang (1748-1822), kom fra den gamle forsker- og præsteslægt Bang, der mente at gå tilbage til den ældgamle Hvideæt med Palnatoke som stamfader. En langvarig sygdom 1789-90 prægede hende for resten af livet med en legemlig skrøbelighed, men hun var i øvrigt en viljestærk og praktisk begavet personlighed med valgsproget "Hellere død end raadvild".

Forældrene fik i alt 7 børn. To døde som spæde; Otto (1772-1843) blev i 1800 sognepræst i Torkildstrup efter B.S. Ingemanns afdøde fader og sad fra 1823 i Gladsaxe; Jacob (1775-1800) og Niels Christian (1777-1803) døde begge unge som præster på fortet Christiansborg i den danske koloni på den afrikanske Guinea-kyst. Den eneste søster, Ulrike Eleonora (1782-1805), blev den ét år yngre lillebroders legekammerat ("Perle-Veninde") i barndommen. I Udby præstegård boede fra 1769 det vanføre almisselem Malene Jensdatter (1733-1810), som faderen havde overtaget med præstegården; hun passede børnene som små og blev i 1824 i Grundtvigs store kvad "Nyaars-Morgen" kærligt husket som hans folkelige "Sprog-Mesterinde" (strofe 285, *US* IV 335).

Nikolaj Frederik Severin fik sine tre fornavne efter biskop Nicolai (Edinger) Balle og hans hustru Frederikke Severine, en søster til Johan Grundtvig. Forkortelsen N.F.S. lancerer han selv som 15-årig skoleelev i 1798 - til daglig kaldtes han i sin snævre familie kreds Frederik. I hans barndom svor moderen på, at også han skulle studere og således komplettere familiens teologiske firkløver: "Skal min sidste Trøie springe / Blir han dog til Bogen holdt" (ifølge tilegnelsesdigtet til moderen i digtsamlingen *Kvædlinger* i 1815, strofe 13, jf. *US* III 67).

I Udby gjorde en revolutionært sindet ny skoleholder, Bertel Faurskov (1729-1807), fra 1788 indtryk på den lille Grundtvig. Som niårig i 1792 blev han sendt til Tyregod præstegård ved Vejle, hvor den ugifte sognepræst Laurits Feld (1751-1803) underviste ham privat sammen med tre jævnaldrende drenge frem til latinskoleniveau; Feld havde tidligere været huslærer i Udby for de ældre Grundtvig-brødre. I oktober 1798 kom Grundtvig i Aarhus Katedralskole, hvor navnlig konrektor Jens Stougaard (1761-1838), en moderne pædagog med orientering mod modersmål, samtidslitteratur, levende fremmedsprog og samtalende undervisning, fik betydning for eleven; i sin logiværts skomagerværksted skal Grundtvig have læst højt af folkebøger om Karl den Store og Holger Danske. Grundtvigs egen senere negative og selvkritiske omtale af årene i Århus som en dårlig elevs slemme skolegang (digtet "Udby Have" i *Saga*, 1811, jf. *US* II 140-144), modsiges dog af samtidige vurderinger fra hans lærere ved katedralskolen.

25.9.1800 dimitteredes Grundtvig til Københavns Universitet, hvor han 27.10.1800 bestod examen artium og dernæst fra 7.11. tog fat på et teologisk fagstudium uden større motivation, endsige tro. Han tilsluttede sig nærmest en af oplysningstiden præget teologi, hvis kerne var en overbevisning om Guds tilværelse og forsyn, om pligtære og om et liv efter døden. Studietiden gav også lejlighed til fritidslæsning og, når pengene nu og da slap op, længere ophold i barndomshjemmet eller hos storebroder Otto på Falster; Grundtvig rejste til Udby og Torkildstrup ved simpelt hen at gå til fods fra hovedstaden. I april 1801 overværede Grundtvig uden at føle nogen national løftelse slaget på Reden fra Langelinje (sammen med Adam Oehlenschläger (1779-1850)). I studenterenheden Kronprindsens Livcorps, der imidlertid ikke kom i kamp, mødte han sin eneste nære ven i perioden, bornholmeren P.N. Skougaard (1783-1848), der kyndigt vejledte ham i studier af dansk historie og nordisk mytologi. Grundtvig var vist nok flittigere i fagstudiet, end hans senere udtalelser om universitetsårene antyder, men dog også så naiv som student, at han af mangel på kendskab til de gratis udlånsmuligheder på Universitetsbiblioteket fordrev fritiden med læsning af en gyselig samling trivialromaner. I vinteren 1802 og foråret

1803 fulgte han sin ti år ældre fætter Henrich Steffens' senere så berømmede forelæsningsrækker over henholdsvis moderne (dvs. romantisk) filosofi og Goethes forfatterskab - uden på denne tid at se noget morgenlys i de mange sære påstande. Han bestod embedseksamen (attestatsen) 25.11.1803 og var altså godt 20 år gammel teologisk kandidat, foreløbig uden udsigt til et kald og embedsindtægter.

Det næste halvandet år tilbragte Grundtvig fortsat dels i Udby, dels i Torkildstrup, afbrudt af korte perioder i København. Tiden gik med læsning af først og fremmest digtning og med produktion af digteriske forsøg i tidens verdslige genrer. I december 1804 skulle den purunge kandidat være tiltrådt en huslærerstilling på Langeland, men pengemangel, vintervej og sygdom hos hans moder og søster hindrede afrejsen, som udsattes til marts 1805.

Sidst i marts eller i begyndelsen af april 1805 ankom Grundtvig til herregården Egeløkke på Langeland. I Grundtvigs bevarede dagbog er 92 sider fra 12.3 til 7.9.1805 revet ud, formentlig af ham selv. Han var, 22 år gammel og hidtil skeptisk og fornuftig, nemlig straks blevet grebet af en uimodståelig og umulig kærlighed til den 28-årige adelsfrue Constance Steensen-Leth (1777-1827), moderen til hans lille elev, Carl. Grundtvig søgte at fortrænge sine følelser i energiske studier af nordisk mytologi og af samtidig tysk litteratur og æstetik. Snart lykkedes det for ham at hensætte sig til oldtiden, snart faldt han tilbage til en Werthersk fortvivlet slavetilværelse i virkeligheden på herregården. Carl huskede ham senere som en streng, kantet og ligefrem hidsig lærer; en undervisningsdagbog fra 1806 vidner om, at han bød den lille dreng et skrap program med udenadslære af fakta. Samtidig fungerede han som feltpræst for det lokale Landeværnskompagni og holdt også enkelte gæsteprædikener i Bøstrup Kirke. I november 1805 organiserede Grundtvig et Læseselskab for Langelands præster, som gav ham lejlighed til at følge med i den nyeste litteratur; det ledede han til januar 1808. Han var en myreflittig læser og nedtegnede udtog af og kommentarer til sin læsning; den ulykkelige kærlighed, der kun lod sig realisere i fantasier og (litterære?) drømme, omsattes i nogle få private og uoriginale smådigte, selvsagt utrykte dengang. I højsommeren 1806 forfattede han en kritisk anmeldelse, som han sendte til Knud Lyne Rahbeks tidsskrift *Ny Minerva* i København, hvor den tryktes som hans professionelle debut i september samme år. Seks yderligere tidsskriftsartikler fulgte i Langelandsårene, der endte, da Grundtvig efter Københavns bombardement i september 1807 indså, at hans studier i de islandske håndskrifter kun kunne tilgodeses i hovedstaden; herefter begyndte han at afvikle sine forpligtelser på Langeland. Han nåede dog lige at stifte personligt bekendtskab med søhelten fra 1801, Peter Willemoes (1783-1808), der i et par måneder i efteråret 1807 var udstationeret på Langeland med kvarter på Tranekjær Slot nær Egeløkke.

Grundtvig ankom 1.5.1808 til det sønderskudte København. Han søgte og fik en plads som videnskabelig stipendiat på Valkendorfs Kollegium i Skt. Pedersstræde, hvor han flyttede ind 25.5. Her traf han den senere filosof F.C. Sibbern (1785-1872) og navnlig nogle begavede nordmænd (Svend Hersleb (1784-1836), Georg Sverdrup (1770-1850) og Niels Treschow (1751-1833)), udenfor var den jævnaldrende akademiker Christian Molbech (1783-1857) og lidt senere den litteraturinteresserede kopist Povel Dons (1783-1843) blevet hans venner - P.N. Skougaard havde derimod i 1807 måttet forlade byen og studierne på grund af en censurdom og sad i Aalborg (hvor han døde i fattigdom 1838). Grundtvig skaffede sig indtægter først ved nogle informationstimer på Frederiksberg, derefter som historie- og geografilærer fra efteråret 1808 ved privatskolen Det Schouboeske Institut. Indtil december 1810 forsøgte Grundtvig energisk at tilkæmpe sig en position som litterat i det københavnske åndsliv. I det akademiske miljø, han havde savnet på Egeløkke, bestræbte han sig på ene mand at overtrumfe alle andre i belæsthed og arbejdsevne. Aktiviteten fortsætter Egeløkkeårenes fortrængning af følelserne for Constance Leth, som Grundtvig holder sparsom brevkontakt til (i hvert fald hvert år på hendes fødselsdag 11.4). Dette andet Københavnsophold er uden nye forelæsningsrækker. Undertiden slipper hans energi og kræfter op, så han tvinges til ørkesløshed. I breve til Molbech taler han i juni og august 1809 om en "Dumhed" (sløvhedstilstand) og en "Hovedskade" (*Christian Molbech og Nikolai Frederik Severin Grundtvig. En Brevvexling*, 1888, s. 40-41). I begyndelsen af 1810 beder forældrene ham komme hjem til Udby som den aldrende faders kapellan, men han svarer tøvende og henholdende, at han også tjener Guds sag som "Ungdomslærer og Skribent" (*Breve til og fra N.F.S. Grundtvig, I (1807-1820)*, 1924, s. 22). Han holder dog 17.3. sin Dimisprædiken (en teologisk eksamensopgave) i Regenskirken og publicerer den, hvad der fører til en klagesag fra nogle københavnske præster over angreb på deres stand; enden på affæren bliver i januar 1811 en irettesættelse fra Konsistorium. Forholdet til forældrene og nok navnlig en opsang fra moderen i et nu tabt brev fremkalder antagelig samvittighedskvaler og gik også ud over hans helbred. I april 1810 lider han i hvert fald af en længerevarende tandpine, "egentlig Gigt i Hovedet", og føler sig om sommeren "ligesom i Dvale" (*US II* 29). I stedet for at tage til Udby søger han i september overraskende kaldet i Præstø uden at få det. Lige før jul 1810 bryder han sammen i sit første sindssygeanfald (som fornys i januar 1811), med hallucinationer og voldsomme selvanklager. Sibbern bringer ham hjem til Udby efter en bevæget rejse, hvor han i Vindbyholt Kro tror at klamres

med Djævelen i skikkelse af en kvælerslange. I barndomsmiljøet falder han så meget til ro, at han omkring nytår kan tage tilbage til København for at søge om at blive faderens kapellan, slutte sine aktuelle litterære udgivelser og konsultere sin læge, O.H. Mynster (1772-1818).

I foråret 1811 vakler Grundtvigs helbred stadig, han plages af fysisk træthed, manglende koncentration og seksuelle fantasier. Hvor hans fader ser religiøse anfægtelser, ser vennen Molbech overanstrengelse, og begge forklaringer er nok rigtige; en nyere diagnose (Helweg: *N.F.S. Grundtvigs Sindssygdom*, 1918) siger maniodepressiv psykose. På sin læges råd slappede Grundtvig af med lidt oversættelsesarbejde fra tysk og må samtidig have forladt Det Schouboeske Institut. Han var nogenlunde restitueret sidst i maj 1811, ordineredes i Trinitatis Kirke 29.5. og indsattes i Udby af sin storebroder Otto 16.6.1811. Julekrisen anser ser han selv for kun halvt forårsaget af en nervesygdom og føler endnu "slemme Levninger af Tankeforvirrelsen" (*Christian Molbech og Nikolai Frederik Severin Grundtvig. En Brevvexling*, 1888, s. 64), som dog forjages yderligere ved de mange praktiske gøremål i de to små sogne (fattigforsorg, skolevæsen, kirkevedligeholdelse). Sidst i september 1811 forlovede Grundtvig sig med den 24-årige Lise (egl. Elisabeth) Blicher fra Gunslev præstegård på Falster, som havde vakt en vis interesse hos ham allerede i 1801. Da den gamle kollegiekammerat Sverdrup foreslår Grundtvig et historieprofessorat ved det nye universitet i Kristiania, erklærer han 27.4.1811, at han er tilfreds med Udby, og afslår derfor også en fornyet anmodning fra Hersleb i august. Imidlertid døde hans fader stille 5.1.1813, Grundtvig søgte halvhjertet hans kald, fik det som forventet ikke, men passede embedet til 15.8. Tre uger efter anmodede han i en audiens kongen om et historieprofessorat i Norge, men forgæves. 27.10 forlod han og moderen Udby for at bosætte sig i København.

I de følgende år er Grundtvig uden kirke og menighed, men han gæstprædiker fra tid til anden i københavnske og sjællandske kirker; han søger adskillige embeder, uden resultat. I 1815 opgiver han alle tanker om at tage til Norge, og 2. juledag meddeler han i Frederiksberg Kirke, at han indstiller sit virke i københavnske kirker, så længe kongen ikke giver ham kald i hovedstaden. Sin forkyndelse 1813-15 afrunder han med udgivelsen af *Bibelske Prædikener* (16 prædikener samt optryk af Dimisprædikenen), 1816. Økonomisk understøttelse ved frivillige bidrag fra venner klarer hans leveomkostninger indtil videre. Karrieren er gået i stå, de syv år i studerekammeret (til 1822) med støt oversættelsesarbejde (på Snorre, Saxo og Beowulf) var begyndt - "i et Slags Eremit-Liv", siger han i en lille selvbiografi 1843 til et hefte af Th. Erslews forfatterleksikon (jf. I *1814-40*, 1843, s. 508-509). Både i 1816 og 1817 udtalte Københavns Universitet, at man ikke ønskede en så urolig person som historieprofessor, og ved reformationsjubilæet i 1817 havde han ingen funktion. Kongen bevilgede ham i stedet en årlig understøttelse til oldgranskning (1/3 af en professorløn) - den kom til at løbe fra 1818 til 1842. 12.8.1818 ægtede han Lise Blicher, og parret fik i 1820'erne tre børn: Johan (1822-1907), Svend (1824-83) og Meta (1827-87); i 1822 døde hans gamle moder.

Nær ved fuldførelsen af de tunge oversættelsesopgaver blev Grundtvig uden ansøgning sognepræst i Præstø 1821-22, hvorfra han kaldtes til residerende kapellan til Vor Frelsers Kirke på Christianshavn. I 1825 gjorde han sin "mageløse" opdagelse af det levende mundtlige ord fra Kristus selv i den apostoliske trosbekendelse (jf. *US X* 353). I 1826 nedlagde Grundtvig sit embede, bl.a. i protest mod, at han ikke havde fået tilladelse af øvrigheden til at fejre Ansgar-jubilæet samme år med egne salmer i sin kirke. En injuriersag, anlagt af teologiprofessor H.N. Clausen (1793-1877) for Grundtvigs polemiske pjese *Kirkens Gienmæle*, 1825, tabtes af Grundtvig ligeledes i 1826, hvorved han samtidig pådrog sig livsvarig censur. Det fik ham til i 1827 at offentliggøre sit testamente som skribent. Prædikenerne fra Christianshavnsårene udkom i tre bind 1827, 1828 og 1831 som *Christelige Prædikener eller Søndags-Bogen*. Savnet af en kirkelig gerning blev mildnet, da Grundtvig i 1832 blev aftensangspræst ved Frederiks tyske Kirke (nu Christianskirken) på Christianshavn.

Inden da havde Grundtvig på kongelige særbevillinger tilbragt somrene 1829-31 i England med studier i angelsaksisk litteratur og historie, hvorved han fik vakt engelsk forskning til dåd på feltet, selv om hans egen plan til udgivelse af et *Bibliotheca Anglo-Saxonica* måtte henlægges. Sankthansdag 1830 mødte han ved en selskabelighed i London den 26-årige Mrs. Clara Bolton (1804/05-39), som han fandt var den mest betagende dame, han nogensinde havde mødt, og dertil en samtalepartner uden lige. Deres åndfulde samvær den ene aften blev til fremtidig inspiration for Grundtvig (jf. Kaj Thaning i: *Menneske først* -, 1963, samt i: *Grundtvig-Studier* 1985, s. 7-46).

Skønt Grundtvig var en stovt tilhænger af den danske faderlige enevælde, fik de indtryk, han efter en træng begyndelse tilegnede sig af det åbne og bevægede britiske samfundsliv, ham til at gøre sig tanker om en dansk folkeoplysning og en reform af statsstyret i Danmark. Han var oprindelig imod den forfatning med rådgivende stænderforsamlinger, Frederik VI efter pres fra Prøjsen blev nødsaget til at lempe sin nedarvede enevælde med (1831-34, realiseret og i kraft 1835-47), fordi han først ville have det brede folk uddannet på en folkehøjskole - et

nationalt universitet med undervisning på modersmålet og uden eksaminer og grader - gerne placeret på Holbergs gamle Akademi i Sorø. Om denne "Skole for Livet" skrev han i årene 1836-47 fem små skrifter, der suppleredes af sange og digte.

Fra og med sensommeren 1835 arbejdede Grundtvig på en altomfattende dansk salmedigtning, med økonomisk støtte fra præstevenner. Første hefte af *Sang-Værk til Den Danske Kirke* kunne udsendes samtidig med reformationsjubilæet i sidste uge af oktober 1836 - hvor Grundtvig endnu en gang ikke var betroet nogen officiel funktion, mens der i øvrigt blev delt ordener ud og kreeret hele 33 teologiske doktorer på universitetet.

I begyndelsen af 1837 fritoges Grundtvig for censur (som dog ikke havde været meget mere end en psykologisk barriere). En række på 51 offentlige foredrag om dansk historie 1788-1838 set i europæisk perspektiv, som Grundtvig med kongelig tilladelse holdt på Borchs Kollegium i Store Kannikestræde i sidste halvår af 1838, i halvtredsåret for stavnsbåndets løsning, betød et vendepunkt i hans offentlige anseelse (talerne udkom posthumt i 1877 som *Mands Minde*). Her vandt han akademikere en generation efter sin egen og adskillige unge studenter for sine synspunkter både på historien og samfundet. Initiativet fulgtes op ved stiftelsen af en folkelig foredragsforening, Danske Samfund, som Grundtvig var formand for fra 1839, indtil han kom i Folketinget i 1849. I juni 1839 tiltrådte Grundtvig præsteembedet i Vartov Hospital ved Vestervold, som han beklædte til sin død; i oktober samme år kunne han konfirmere sine to sønner sammesteds. I Vartov fik Grundtvig oparbejdet en menighed af tilhængere udefra med det resultat, at han endte som en københavnsk kultfigur i den lille hyggelige kirkesal i Løngangsstræde.

Med kongeskiftet i december 1839 til Christian VIII fik Grundtvig øget status ved hoffet, fordi navnlig den augustenburgske dronning, Caroline Amalie (1796-1881), var ham sympatisk stemt. Ved kongeparrets sølvbryllup 22.5.1840 fik Grundtvig sin første og eneste dekoration, ridderkorset. En fjerde Englandsrejse finansieret af dronningen blev ham til del i 1843, med den yngste søn, Svend, som rejsefælle. Fra november 1843 til ind i januar 1844 tilbød han atter en offentlig foredragsrække på Borchs Kollegium, denne gang om ligheder mellem udvalgte træk af græsk og nordisk mytologi.

I februar 1844 hjemsoget Grundtvig på ny af sindssyge, plejedes først navnlig af datteren Meta og tilbragte derpå forårsmånederne med ophold hos præstevenner rundt på Sjælland. Ved pinsetid genoptog han kirketjenesten i Vartov, og 4. juli - USA's frihedsdag - kunne han betage en talrig menneskemængde med en beåndet tale for danskheden ved de nationalliberale folkemøde på Skamlingsbanken. Det dynastisk loyale danske kongehus forargedes over talens angreb på helstaten, og dronningen lagde Grundtvig på is i nogle måneder. For så vidt var det med rette, for talen udløste åbningen af den første folkehøjskole 7.11.1844 i det nordslesvigske Rødding, privat og lokalt finansieret; desuden gav den ham et voksende ry ud over landet.

Midten af 1840'erne blev ellers lidt af en nedtur for Grundtvig. Efter sin 60-årsdag i 1843 var han begyndt at mærke sin alder og følte mismod over at være kørt fast arbejdsomt. Han var 1844-46 medlem af en salmebogskomité, som opløstes ved et uventet dødsfald, hans eget salmesangværk kom fra 1841 ikke videre, og hans ambitiøse verdenshistorieskrivning gik i stå i 1843 under omtalen af det 17. århundrede. Mens det kneb med at fuldføre de store sammenhængende værker, klarede han dog i 1842 en ny forøget udgave af sine historiske krønikerim for børn (fra 1829) samt et par mere rutinemæssige udgaver af ordsprog og folkeviser og en lille græsk-nordisk mytologi til skolebrug. Christian VIII var sen til at fremme Grundtvigs tanke om en central statslig folkehøjskole i Sorø som modvægt til Københavns Universitet, og da en kompromissøgende kongelig resolution om en realhøjskole på Sorø Akademi omsider udsendtes nytårsaftensdag 1847, annulleredes den af kongens død tre uger senere.

I lejligheden på hjørnet af Vimmelskafte og Knabrostræde kæmpede de to voksne sønner den nødvendige kamp for at befri sig for den faderlige dominans; datteren Meta, Grundtvigs øjsten, blev trolovet med hans beundrer P.O. Boisen (1815-62) og forlod hjemmet ved indgåelse af ægteskabet i 1847. Værst var det, at Grundtvig og Lise gled åndeligt mere og mere fra hinanden, fordi hun havde fået en ængstelighed ind i sit sind, som han ikke kunne dulme (og som forstærkedes i hendes sidste leveår, da sønnerne deltog som frivillige i Treårskrigen). I september 1845 havde Grundtvig truffet en velhavende og religiøst vågen enkefrue, Marie Toft (1813-54) fra Gammel Køgegård. Hun, der var født Carlsen, men adlet 1817 som Carlsen-Lange, var en ganske anden kvindetype, sikker i troen, i meget ham åndeligt jævnbyrdig. De følelser hos Grundtvig, som blev hjemløse i hans ægteskab, rettedes over mod hende. Tidligere i tiåret havde vist nok det tætte åndelige forhold til dronning Caroline Amalie også lignet en forelskelse.

1848 betød et nyt gennembrud for Grundtvig som offentlig person. Han var stadig den danske enevældes forkæmper, der så sent som under den franske julirevolution 1830 havde tilkendegivet foragt for ukontrollable

omvæltninger og demokratisk ligemageri i konstitutioner. Den fredelige afvikling af den danske grundlovssag ved kong Frederik VII's værdige svar på folketøget til Christiansborg 21.3.1848 overbeviste imidlertid Grundtvig om det danske folks politiske kvalitet. Fra 22.3.1848 til udgangen af 1851 udgav han sit ugeblad *Danskeren* til drøftelse navnlig af oprøret i Slesvig-Holsten. Han bekæmpede først og fremmest den militære, politiske og åndelige tyskthed, som truede med at brede sig ind i Danmark. Grundtvig vågnede mere og mere til dåd - som en Bjarke, der kommer sent, men godt.

Efter et tabt valg i Nyboder i oktober 1848 lykkedes det Grundtvig på et suppleringsvalg 6.11 i Præstø at blive indvalgt i den grundlovgivende rigsforsamling. 8.11 mødte han på rigsdagen og måtte allerede dagen efter indkassere en irettesættelse fra formanden for at tale for længe; i årets resterende syv uger tog han ordet over 40 gange. Krigen inspirerede ham til djærve og militært hasarderede meninger om Danmarks handlemuligheder, støttet på forestillingen om danskerne som Guds eget folk i ny tid. I det brændende nationalitetsspørgsmål var Grundtvig ejderdansk til og med 1864, skønt han nu og da også ytrede sig positivt om en sprog- og sindelagsgrænse et sted midt i hertugdømmet Slesvig. Den fransk-demokratisk orienterede grundlov af 5.6.1849 fandt han mindre passende til et så godtroende og fredeligt folk som det danske. Han blev hjemme fra den afgørende afstemning 25.5.1849, fordi han mente, at grundloven var for god til, at han ville stemme imod den, men for dårlig til, at han kunne stemme for den (jf. hans indlæg i *Danskeren* 2.6.). Dens paragraf 79 om mundtlighed og offentlighed i retsplejen har Grundtvig dog været ophavsmand til.

Grundtvig sad i Folketinget fra 1849 til 14.6.1858, altid som repræsentant for valgkredse uden for hovedstaden (Præstø, Skelskør og Kerteminde), og så med skepsis på vekslende regeringers bestræbelser for at opretholde balancen i den skrøbelige dansk-tyske helstatskonstruktion, som de europæiske stormagter ønskede bevaret. Grundlovsrevisionen 1866 slog ham som et historisk umuligt skridt tilbage til en mere begrænset stemmeret. Han lod sig kortvarigt indvælge (fra Horsens) i Landstinget for at protestere imod den, ikke ud fra den enkelte borgers ret, men ud fra det ukloge i, at rigsdagens to kamre kom i konflikt med hinanden og med det folk, de skulle styre. Men initiativet var forgæves.

I det hele taget faldt Grundtvigs sager regelmæssigt ved afstemninger i rigsdagen. Nogen overbevist demokrat var han heller ikke. Den "*Demokratiske Higen*" kaldte han gerne "*Lystenheden efter Herrevæsenet*" (manuskript fra 1844 i *Grundtvig-arkivet*, Fasc. 208.10a) og foretrak langt den enkeltes frihed i samfundet, når den ikke krænkede andres frihed, frem for "*Fleertallets Selvraadighed*" (*Historisk Børne-Lærdom*, 7. udg., 1867, s. 24).

Efter lang tids svagelighed døde Lise Blicher 14.1.1851, fulgt til graven af et mindedig af Ingemann, mens Grundtvig forblev tavs. Om sommeren rejste han fjorten dage til Norge som norske studenters gæst, hvad der blev til et veritabelt skjaldetriumftog. 24.10., kun godt ni måneder efter sin første hustrus død, giftede Grundtvig sig med den 30 år yngre Marie Toft til forargelse i København selv blandt hans tilhængere.

Fra 3.5.1853 var Grundtvig formand for en nystiftet folkelig organisation, Den Danske Forening, som skulle bekæmpe det danske folks og sprogs arrigste fjender, nemlig udadtil tyskerne og indadtil splidagtigheden. Ved den første store enige folkefest for juni-grundloven samme år talte han på Rosenborg Eksercerplads for 15.000 mennesker, afbrudt af talrige bifaldsytringer. Men senere i juni hjemstøget han af en depression, et tredje sindssygeanfald. Det var dog uden opsigtsvækkende symptomer; han opholdt sig indtil august på Maries gods Rønnebæksholm ved Næstved, men prædikede regelret hver anden uge i Vartov. Den "sjæletrykkende Fimbul-Sommer" (Ingemann i brev af 15. september, *Grundtvig og Ingemann. Brevvexling 1821-1859*, 1882, s. 317) er overvundet på Grundtvigs 70-årsdag 8.9., hvor han bl.a. fik et gavebrev med en sum til en dansk højskole, der skulle bære hans navn. Den åbnede ved Vibenshus 3.11.1856 efter yderligere indsamling af midler, men var nu kommet til at hedde Marielyst til minde om Grundtvigs anden hustru, der døde 9.7.1854 efter nedkomst 15.5 med Frederik Lange (1854-1903). Marie Tofts død var et hårdt slag for ham, som umiddelbart ældede ham, men han rettede sig snart igen og kastede sig hektisk over sine mange arbejdsopgaver. Marielyst-skolen flyttedes i øvrigt siden, i 1890, til Lyngby og sloges i 1937 sammen med Frederiksborg Højskole i Hillerød, nu under det endelige navn Grundtvigs Højskole.

I 1858 giftede Grundtvig sig for tredje gang, med enkefruen komtesse Asta Adelheid Reedtz (født Krag-Juel-Vind-Frijs) (1826-90), der var 43 år yngre end han og to år senere fødte hans sidste barn, datteren Asta (1860-1939). I et digt til den tredje hustru fra bryllupsåret beskriver Grundtvig sine tre ægtefæller: Lise var søsterlig, en sødt duftende viol i en idyl, Marie var moderlig, en ædelsten i en romantik, og Asta endelig er datterlig, en fe i et eventyr, hvor ungdom og ælde leger skjul og roser udspringer på sne ("*Til min Asta*", *PS VIII* 294-295).

Grundtvigs 50-års-jubilæum som præst 29.5.1861 blev markeret med en festgudstjeneste i Vartov. Af

enkedronning Caroline Amalie fik han overrakt en syvarmet lysestage på vegne af de danske kvinder, mens regeringen tildelte ham rang med Sjællands biskop, hvad dens repræsentant, kultusminister D.G. Monrad, improviserende forbedrede til titel af bisp. Fra 1863 holdt hans tilhængere hvert år på hans fødselsdag store kirkelige "Vennemøder" (betegnelsen bruges i de trykte beretninger, hans medarbejdere udsendte umiddelbart efter afholdelsen). Her blev der talt og sunget i lange baner, alt med ham selv som centrum og orakel.

På baggrund af den, som Grundtvig og samtiden mente, lykkeligt vundne Treårskrig 1848-50 var der kræfter i gang for at fremkalde et nyt opgør med tyskerne til endelig afgørelse af det slesvigske spørgsmål i et Danmark til Ejderen. Grundtvig arbejdede med her, blandt andet i den i januar 1861 stiftede forening Dannevirke, en alliance af bondevenner og nationalliberale godsejere, der i en adresse til regeringschefen, C.C. Hall, mønstrede over 71.000 underskrifter for en krig. Tronskiftet ved Frederik VII's død i november 1863 fremskyndede begivenhederne, krigen brød ud 1.2.1864, og ugen efter måtte den danske hær for at redde sig selv rømme Dannevirke-volden, siden faldt Dybbøl Banke ved stormen 18.4., hvorved Als gik tabt, og ved freden i Wien 30.10 måtte Danmark afstå hertugdømmerne Slesvig, Holsten og Lauenburg. Ejderpolitikken var tilintetgjort, og kongeriget Danmark var blevet en meget lille, men til gengæld ren nationalstat i Europa. Det var en af nederlagets følger, at Rødding-højskolen i 1865 flyttede til Askov.

Grundtvig søgte - som "Aflægs Skjald paa Gravens Rand" (digtet "Trøstebrev til Danmark", juni 1864, *US* X 512) - næsten ene af alle ældre digtere at trøste og opmuntre ved lejlighedsdigte i katastrofeåret 1864. Hans helbred forværredes i den følgende tid, synet svækkedes, sår på benene ville ikke læge og hindrede ham i at gå. Nogle omfattende prosaskrifter fra 1865 om danskhedens væsen og kommende sejr gennem kvindelige egenskaber som urokkelig tro og tålmodig venten fuldføres ikke. Grundtvigs nationalpolitiske synspunkt er fra nu af, at kun hvad der frivilligt vil være dansk, er det også virkeligt, alle disse kræfter skal forenes i ét folkeliv, og mere skal Danmark ikke ønske. Man kan således godt sige, at grænsedragningen i 1920 i Slesvig og Sønderjyllandspolitikken efter befrielsen i 1945 er i overensstemmelse med Grundtvigs seneste tanker om problemets løsning.

Ved gudstjenesten i Vartov palmesøndag 1867 (14.4) indtraf den snart 84-årige Grundtvigs fjerde og sidste sindssygeanfald, for øjnene af beundrende tilhængere medregnet Christian VIII's enkedronning. Med sin store personlige udstråling formåede han at få over 400 kirkegængere til at modtage nadveren og gennemførte, om end med vaklen i ritualerne, barsedåb og gudstjeneste. Opstemtheden varede flere dage, indtil Grundtvig bragtes under lægeligt tilsyn og førtes bort fra sine tilhængere, til Frederiksdal, hvor han fik fyldt over 1000 foliosider med rimerier. En afskedsbegæring skrevet 15.4 fik ingen embedsmæssige følger, og ved juletid 1867 kunne han genoptage sin præstegerning og blev efter samtidens udsagn snart den gamle igen, om end noget svagere.

Sin sidste prædiken holdt Grundtvig i Vartov 1.9.1872, han døde stille dagen efter i sin lænestol, uden egentlig sygdom. Han blev bisat fra Vor Frelsers Kirke i København 11.9., hvorefter kisten blev kørt med ekstratog til Køge og anbragt ved siden af Marie Tofts i det private gravkammer på Køge Ås.

Forfatterskabet

Program

Grundtvig indfører i sin dagbog 25.8.1804 et citat af Horats (fra *Sat.* II,1, v. 57-80) sammen med sin egen danske oversættelse, som skal signalere den 21-årige ynglings program for sit liv: Hvordan han end færdes på "Livets Slagmark", vil han altid "skrive" ("scribam") (*US* I 64). I titlen på det litterære testamente, som Grundtvig, dømt for injurier og dermed ramt af livsvarig censur, udfærdigede og offentliggjorde som 44-årig i 1827, nøjagtigt midt i sit liv, betegner han sig selv som "Skribenten" (*US* V 154).

Men allerede tidligt kommer et andet udtryk ind i Grundtvigs begrebsverden: "Skjalden". Det er lånt fra oldislandsk poesi og sagakultur samt fra genoplivelsen af denne i det 17.-18. århundrede lige fra Ole Worm (1588-1654) til Johannes Ewald (1743-81). Mens skribenten er ordhåndværkeren, er skjalden kunstneren, spåmanden, profeten, seeren, der i dunkle og antydede vendinger og i usikre syner er redskab for en ånd over hans eget menneskelige niveau.

Spændvidden i Grundtvigs litterære virke angives i disse to professionsbetegnelser. Samtidig repræsenterer de den dobbelte baggrund fra samtiden. I den konstante udmøntning af sin belæring og forkyndelse i alment fattelige og til dels veldrejede digte, sange, rimkrøniker og (pseudo)samtaler er Grundtvig oplysningens mand. I visioner og formuleringer førende ud over de fem sansers verden og ind i et poetisk-religiøst billedsprog er han romantiker. Som purung var Grundtvig kirkelig rationalist, men snart blev et luthersk-evangelisk syn på jordelivet,

døden og det evige liv hans faste grund, om end med forskydninger i vægtningen af enkeltheder gennem årtierne. Politisk var han oprindeligt fransk-revolutionær, men gik snart over til at være en tilhænger af den danske enevælde med en faderligt sindet konge, der som den eneste i riget var upartisk og således efter at have hørt de forskellige stænder evnede at forene dem til et folk - et program, han i en sang fra 1839 formulerede i udtrykket "Konge-Haand og Folke-Stemme" (PS VI 232-234, VU 8 151-152).

De utrykte skrifter før 1806

Faderens bogsamling i Udby præstegård gav tidligt Grundtvig et indblik i fagene teologi og (kirke)historie. Fra 1791 fulgte den lille dreng de aktuelle europæiske krigsbegivenheder i *Berlingske Tidende*, og en ny skoleholder i Udby, Bertel Faurskov, lod ham bl.a. lære Jacob Badens *Forelæsninger over det Danske Sprog, eller Resonneret Dansk Grammatik*, 1785, udenad - den rummer på sine 55 sidste sider en verslære, som Grundtvig genlæste i sommeren 1802 for at få styr på sine vaklende versfødder. Som skoleelev i Tyregod præstegård fik Grundtvig lov at læse de skrifter, hans privatlærer, pastor Laurits Feld (1751-1803), fik som medlem af et læseselskab. Grundtvig slugte ukritisk alt, hvad han kunne få fingre på, med særlig forkærlighed for vittig og satirisk digtning. Drengen skrev referater og uddrag af meget og forsøgte lidt senere mere energisk end talentfuldt at udmønte sine ideer i tidstypiske genrer.

I årene frem til sin litterære debut på tryk i 1806 oprettede Grundtvig en veritabel forfatterskole for sig selv, i stigende bevidsthed om, at det var skribent, han skulle være. Læsning, oversættelse og utrættelige forsøg var hans læremidler. I de ikke videre frugtbare studieår ved Københavns Universitet 1800-03 fortsatte han fritids- og morskabslæsningen uden nogen sikker smag for litterær kvalitet. Han orienterede sig bredt i den danske samtidslitteratur i 1780'erne og 90'erne, fx komedieforfatteren P.A. Heiberg (1758-1841), festspildigteren Thomas Thaarup (1749-1821) og sørgespildigteren O.J. Samsøe (1759-96), satirikerne M.C. Bruun (1775-1826) og T.C. Bruun (1750-1831), som brød med henholdsvis politiske og seksuelle tabuer, prosafortælleren og historikeren P.F. Suhm (1728-98), kritikeren Knud Lyne Rahbek (1760-1830) og den åndfulde og åndrige, men svært styrbare lyriker Jens Baggesen (1764-1826). Hovedværker af tyskerne Goethe (1749-1832) og især Friedrich Schiller (1759-1805) fordybede han sig også i. Hertil kom ældre danske skribenter fra det 18. århundrede som Ludvig Holberg (1684-1754), Johannes Ewald (1743-81) og Johan Herman Wessel (1742-85), der havde vundet rang af hjemlige klassikere i den danske litteraturhistorie, som netop op mod Grundtvigs studietid blev etableret på Københavns Universitet (1796 ff.).

Resultatet af Grundtvigs næsten maniske fritidslæsning er et ungdomsforfatterskab, der bortset fra korte uddrag og citater i forskningen er utrykt, men for en stor del endnu bevaret i *Grundtvig-arkivets* fascikler (pakker) i mere eller mindre læselige manuskripter, rangerende fra renskrifter til kladder og udkast.

I Tyregod begyndte Grundtvig i et stilehefte at oversætte Terents' komedie *Andria* fra latin (Fasc. 483), i et andet oversatte han i første halvår af 1798 hele femte bog af Ovids *Breve fra Ponto* (Fasc. 484), hvorefter han ekspederede 13 af 16 breve i sjette bog. Ovid-teksten får et omhyggeligt skrevet titelblad, hvor den 15-årige skoledreng lancerer sit forfatternavn: "N.F.S. Grundtvig". Som discipel i Aarhus Katedralskole 1798-1800 oversatte han af Lucretius' læredigt *De rerum natura* Liber V, som rummer en hedensk kosmogoni (skabelseslære), og en del af Liber VI (Fasc. 486). Oversættelserne glatter den latinske stil ud og præges af en tendens til at fordanske emnerne - de er for frie til at kunne bruges som hjælpetekst i skoletimerne. P.F. Suhms bog *Om Odin og den Hedniske Gudelære og Gudstieneste udi Norden*, 1771, lånte han fra skolens bibliotek, og ud fra den udarbejdede han sit livs første oversigt over nordisk gudelære, "til egen Afbetiening", som titlen meddeler (Fasc. 488).

Som teologisk student i København 1800-03 tog Grundtvig sig tid til at skrive ufuldførte og ufuldbårne rim om historisk stof fra Suhm: om Erik og Roller, om Sigurd og Brynhild og om Knud den Stores drab på Ulf Jarl (Fasc. 489b). Tonen er ironisk eller spottende i Wessels og Baggesens smag, uden respekt over for emnerne. Det samme gælder et par digte om begivenheder omkring slaget på Reden 2.4.1801. Det oplevede Grundtvig som medlem af Kronprindsens Livcorps, der dog aldrig kom i aktion. Den nationale vækkelse, som fx Oehlenschläger har beskrevet (*Erindringer*, I, 1850, s. 157-159), havde Grundtvig på dette tidspunkt ingen sans for - først i foredrag fra 1840 skulle han udråbe 2.4. til danskhedens fødselstime, fædrelandets genopstandelse, en verdslig parallel til kirkeårets påske (i 1801 var datoen jo Skærtorsdag). 29.3.1802 bekender Grundtvig i et kladderhefte, at skønt han hverken har evne eller stadighed til historisk digtning, kan han ikke lade være med at rime.

Sommeren 1802 blev Grundtvig angrebet af en ny rimeraptus og forfattede en række komiske versfortællinger (Fasc. 488) "Til eget Sinds Qvægelse" og alene med det sigte "at fremlokke et Smil"; de er stærkt afhængige af Wessel, M.C. Bruun og T.C. Bruun. Et hefte, *Rimerier*, betegnes på titelbladet som det niende (Fasc. 489a), de

otte forudgående er tabt. Grundtvigs 6-7 bevarede fortællinger er spinkle anekdoter, hvis pointe mere ligger i fortællemaneren end i handlingen, men Grundtvig evner ikke den elegante stilistiske jonglørkunst, genren kræver.

Den utrykte ungdomslyrik fortsætter således genrer fra de sidste 30 år af det 18. århundrede. Grundtvig synes ikke at have gjort forsøg på at få noget af den offentliggjort. Det formelle forbillede er navnlig den voltaire'sk radikale og erotisk vovede satiriker T.C. Bruun, også engelskprofessor på Universitetet, med hans regelrette, men stivbenede versifikation med mange brud på naturlig ordstilling. Teknikken forstærkes hos den umusikalske Grundtvig, så han langt senere, i 1837, kan overgå sin læremester i kantet sætningsbygning med begyndelseslinjer som "Aanden opgav Enkesønnen" (dvs. sønnen opgav ånden og døde; 1853, GSV II 240) og "Aarene tolv var Jesus fyldt" (dvs. Jesus var fyldt tolv år; 1855, GSV IV 421). Grænsen til omvendte ordstillinger, der giver poetisk mening, er dog flydende: "Blomstre som en Rosen-Gaard / Skal de øde Vange!" (1837, GSV I 300).

1802-03 præges af dramatik, som Grundtvig inspireres til ved læsning af O.J. Samsøes historiske sørgespil *Dyveke*, 1796. En plan fra ca. forsommeren 1802 til et sørgespil med olddansk emne, *Ali* (Fasc. 494), skal være blevet udført i to nu tabte akter, mens et par bevarede fragmenter fra juli 1803 af et sørgespil om Sigurd Fafnersbane (Fasc. 493) ingen vegne kommer.

To samtidskomedier i prosa bliver faktisk færdige. Den første, *Skoleholderne* (Fasc. 490), der er afsluttet i november 1802, satiriserer i den fhv. skopudsler, nu eksamensløs seminariestudent Fichte over de nye romantiske ideer inden for pædagogik og digtekunst, som Grundtvig siden skulle stå adskilligt venligere over for - stykkets Jeronimus-skikkelse, den gammeldags solide landsbylærer Svetonius, betegner denne nye Erasmus som pleninar, en "Heelnar", i stedet for kun en semi-nar (dvs. halvnar). Den anden, *Brevet* (Fasc. 491), der er skrevet fra 1.12.1802 til 29.7.1803, udstiller i en intrige-komedie en moderne spradebasse, en slags ajourført Jean de France. Dramatikeren Grundtvigs kunstneriske forbillede er navnlig den nyligt landsforviste samfundskritiker P.A. Heiberg, hvis skuespil litteraturhistorisk fortsætter traditionen fra Holbergs narre- og familiekomedier. Det var imidlertid ikke komedier, der skulle bære Grundtvigs navn frem. Han indsendte anonymt *Skoleholderne* til Det Kongelige Theater 28.11.1802 og fik den igen 9.12 med en afvisning dateret 4.12. Ifølge fortaleudkast har Grundtvig så villet fremføre teksten for det læsende publikum, men har åbenbart ikke fundet en villig forlægger. *Brevet* gik ikke til teatret, men opførtes af et privat dramatisk selskab 11.9.1803 med Grundtvig selv i rollen som modejunkereren, men (ifølge hans dagbog) uden held.

Grundtvig havde nu erfaret, at han ikke var skuespilforfatter. Han spillede dog som dilettant to komiske roller i andres dramatik, kusken Jochum i Chr. Olufsens *Gulddaasen*, 1793, 25.9.1803 og nok nogenlunde samtidig forvalter Tøraf i P.A. Heibergs *Virtuosen No. 2*, 1789. Som deltager i en sammensværgelse mod opførelsen af L.C. Sanders historiske skuespil om Lavard, *Knud, Danmarks Hertug*, 1808, var Grundtvig i hvert fald i Det Kongelige Teater endnu 4.2.1809. Ellers holdt han sig i resten af sit liv langt væk fra den praktiske scene, ja, han hævdede med bulbiderstyrke ved en privat sammenkomst hos konseilspræsident C.C. Hall - engang mellem 1857 og 1863 - i en samtale med Johanne Luise Heiberg påtunget ham af fru Hall, at skuespilleren efter den første udførelse af en rolle kun bedriver en mekanisk, udvendigt tilegnet og altså sekundær kunst (Johanne Luise Heiberg: *Et Liv gjenoplevet i Erindringer*, 4. udg. ved Aage Friis, bd.II, 1944, s. 129-130).

Sidste genre at afprøve var prosaen. I foråret 1803 slappede Grundtvig af fra eksamensrepetition med omfattende læsning af udenlandske romaner i dansk oversættelse, hjemlånt fra Universitetsbiblioteket og Det Kongelige Bibliotek. Goethes *Wilhelm Meisters Lehrjahre* i Rahbeks oversættelse, 1801-02, finder han behagelig, ikke mere, og undtager udtrykkeligt fra rosen dagbogen med den skønne sjæls bekendelser, hvorpå han uden at registrere nogen kvalitetsforskel vender tilbage til den rørende brevroman hos den tyske underholdningsforfatter August Lafontaine. Som arbejdsløs cand.theol. siden oktober 1803 fordybede han sig i foråret 1804 i et studium af Holbergs værker uden for komedierne, i Joseph Addisons tidskrift *The Spectator* (i et udvalg på dansk fra 1743) og i Baggensens rejsebog *Labyrinten*, bd.II, 1793.

Allerede under sin eksamenslæsning i 1803 havde Grundtvig besluttet at slå ind i modegenren den nordiske fortælling. Det var samtidens betegnelse for populære prosagengivelser af oldnordiske sagn, skrevet af P.F. Suhm, C. Pram (1756-1821) og O.J. Samsøe og trykt i årene 1771-96. Grundtvigs første af arten, *Ulfhild*, er blevet til fra februar til ind i efteråret 1803, han filede og polerede den i november hos broderen Otto i Torkildstrup og sendte den i januar 1804 til venen P.N. Skougaard i København, der dog endnu i juli ikke havde fundet en risikovillig forlægger. Hovedpersonen, den engelske kongedatter Ulfhild, er en historisk figur, men hendes forelskelse i Svend Tveskægs søn Harald og hendes misforståede ægteskab med englænderen Ulfketil er Grundtvigs konstruktion for at få en spændende og følsom roman ud af stoffet. Grundtvig hæver sig ikke over genrens traditionelle brug af en medræsonnerende, vurderende og hele tiden tilstedeværende alvidende

fortællerinstans. Kun et kvad, Harald fremfører som englændernes fange for at hylde Ulfhild, viser en overraskende drejning til en romantisk-oldnordisk stil, med allittererende 2-slags kortvers uden enderim, emfatiske inversioner og nogle nordisk klingende gloser, hvoraf to - "Norner" og "Kesier" - tilmed forklares i fodnoter. *Ulfhild* skulle have været forfatteren Grundtvigs debut, men renskriften (Fasc. 492) på 168 sider er stadig utrykt (og nr. 2 og 8 af de 13 hefter, den har fyldt, er tabt).

Medens Grundtvig afventede denne sin datter *Ulfhilds* skæbne, gik han ufortrødent i første halvdel af 1804 videre med flere følsomme nordiske noveller. *Ragnhild*, uden titelblad og ufuldført (Fasc. 495), henter historisk stof i Suhms Danmarkshistorie fra begyndelsen af Frode Fredegods regeringstid med bl.a. nordmændene Erik og Roller; den jomfrueligt bly kvindelige hovedperson er Grundtvigs egen opdigtning, og spændingen ligger i vekslende attentater på hendes dyd. I indlagte kvad, som måske er fra sommeren 1804, fornemmes i ordvalg og stil en bevidst efterligning af norrøn poetisk diktion; fra en kladde rettes fx "Sørøvere" til "Vikinger", og kenninger indlægges, fx "Bølgens kaade Elge" for "skibene" (hvor tillægsordet dog er uden hjemmel i oldislandsk).

Næste nummer hedder *Aslaug. En Fortælling af Ragnhilds Forfatter* (Fasc. 495), påbegyndt i Torkildstrup i marts 1804 og uafsluttet. Hovedpersonen er Regnar Lodbrogs anden hustru, også kaldt Kraka, kilden er atter Suhm. Historien river i stigende grad fortælleren med sig, så den vante moderne kærlighedspsykologi skydes i baggrunden til fordel for nordisk mytologi hos Aslaug, hvorefter den tapre kong Regnar nærmest bliver hovedpersonen med sit velkendte dødskvad og endeligt i ormegården og med den påfølgende sønnehævn. Et sidste, titelløst forsøg over Suhm fra foråret 1804 omhandler Roar og Helges hævn over deres faders drabsmand og (fragmentarisk) Helges kærlighedsaffære med dronning Olufa - det stof, hvis udformning ved Oehlenschläger i *Helge*, 1814, Grundtvig i 1818 skulle kritisere som alt for kødelig-sanselig. Med udgangen af april 1804 ender denne historiske raptus.

I sin dagbog for 11.5.1804 overvejer Grundtvig originalitetsbegrebet i litteratur. I forlængelse af Horats' *Ars poetica* og en artikel af den engelske klassicist Joseph Addison fra det danske udvalg af hans *Spectator*-tidsskrift skelner Grundtvig mellem naturgeniet (fx Shakespeare) og det uddannede kunstgeni; han foretrækker den første, som også hans fætter, Henrich Steffens, havde gjort det i sine forelæsninger 1802-03, men forsvare den sidste type med, at originaliteten her kan ligge i en personlig bearbejdelse af ældre og anerkendte forbilleder. Den virkelig skønne natur skal beholde sine majestætisk uregelmæssige krumninger til bevis for en højere ordnende kraft, mens et højt knortefrit træ kan ses som et ønskeligt resultat af kunstens indsats. Grundtvig regner nærmest sig selv til sidste kategori, en kunstner, der arbejder med forbilleder.

Fjorten dage senere fortsætter Grundtvig i dagbogen med overvejelser over den historiske fortælling, som han, formentlig ifølge kap. 9 i Aristoteles' poetik, mener skal have "Sandsynlighed, ikke Sandhed" (*US* I 55), så den kan udgøre et ideelt læsestof for et dannet menneske; der gives afkald på historiske værkers mange uvedkommende og uinteressante oplysninger og på romanernes trælse hverdagsgengivelser, som får læserne til at lede efter nøglefigurer og nøglescener. Den højeste intellektuelle nydelse kan, hævder Grundtvig, ligge i personer, karakterer og fakta fra historien gengivet i blomstrende sprog og komponeret i frapperende kombinationer lige indtil udløsningen af en romankatastrofe; den digteriske frihed til at sammentrænge og stilisere det historiske stof kan tillades, blot helheden ikke krænkes derved. Den psykologiske analyse er i denne teori stadig det overordnede, den historiske farve er blot en ekstra kolorit, en gevinst for læseren, ikke et program. Grundtvig citerer Suhm for hans prioritering af Herodots og Snorre Sturlusons reelle fortalte stil over Saxos alt for hyppige vævende ræsonnementer. Grundtvig henvender sig til "den sunde Smags - prosaiske - Dommere" (Fasc. 495.2, omslagets bagside r). Oehlenschlägers subscriptionsindbydelse til en nøjagtig og poetisk arkaiserende oversættelse af islandske kvad og sagaer fra maj 1804 fejrer Grundtvig i dagbogen til side til fordel for en omarbejdelse, der med en harmonisk afbalanceret stil kan behage selv de ikke-entusiastiske almindelige læsere. Det er et humanistisk ideal fra det 18. århundredes venlige oplysning.

Et forsøg i en helt anden retning inden for moderne prosa gør Grundtvig 27.-30.5.1804, da han omarbejder ældre (og nu delvis tabte) dele af sin dagbog til en dagbogsroman (*US* I 12-37), fortalt i 3. person af et udefineret "jeg". Ved ironiske hentydninger til antikken og nyere litteratur, ved drastiske billeder og ved tilstræbt åndrige sammenligninger giver Grundtvig et gemytligt portræt af en bondsk skoledreng og landlig student i hovedstaden, med afstandtagen fra denne umodne og halvkommiske "Frederik". Forbilledet er utvivlsomt den sprælske og springske psykologiske roman, som de følsomt-subjektive englændere Henry Fielding, T.G. Smollett og især Laurence Sterne lancerede en lille menneskealder før Grundtvigs fødsel. Den var overført til dansk i rejse- og udviklingsbogen *Labyrinten* I-II, 1792-93, af Jens Baggesen, en af den purunge Grundtvigs yndlingsforfattere. Stilen ligger med det beregnede kaos og den gennemgående lethed aldeles ikke for Grundtvig, men bliver et yderligere bevis på hans klassicisme: Han forsøger som kunstgeni under uddannelse en original efterligning af

moderette forfattere.

To oplevelser sætter skel i den unge Grundtvigs liv og bevirker en markant ændring i hans retning som forfatter: opdagelsen af det gamle islandske sprog og opholdet som huslærer på godset Egeløkke på Langeland med den håbløse forelskelse i adelsfruen.

Datoen for den netop nævnte dagbogsnotits om den historiske fortælling er 1.6.1804. Umiddelbart efter begynder Grundtvig selv at øve sig i, hvad han fraråder Oehlenschläger: en tæt efterligning af oldislandsk sagasprog. 31 sider i hans dagbog er derpå tabt, men i midten af juni 1804 er han ved hjælp af en islandsk kirkehistorie på nylatin fra 1770'erne fra faderens righoldige bibliotek i Udby i fuld gang med at lære sig selv oldislandsk. Han skriver simpelthen ud fra værkets latinske oversættelser af citater på islandsk en alfabetisk indrettet liste over islandske ord og deres betydning. Bevæbnet med den oversætter han dele af broder Eysteins kvad *Lilja* fra det 14. århundrede til dansk. Emnet er Kristi nedfart til dødsriget og den følgende befrielse af Djævelens lænkede fanger, og gendigtningen er den første vision i Grundtvigs forfatterskab, med mange selvstændigt tilsatte detaljer (de 8 islandske verslinjer fylder 24 lige så lange i Grundtvigs version). I København igen fra 10.7. prøver Grundtvig så kræfter med egentlige sagatekster, lånt på Universitetsbiblioteket i trykte udgaver, og konstaterer med glæde og lettelse, at det går glat.

Efteråret 1804 tilbringes i Udby med udnyttelse af indsamlet materiale og to ugers ophold i København i oktober med supplerende biblioteksforskning. Sigtet er stadig at skrive noveller om gamle Nord, men emnet er forskudt fra kvinder i nød til mænd i kamp, med vendepunkt i fortællingen *Palnatoke* (Fasc. 495) fra maj-september 1804. Udførlige bearbejdelser af to handlingsgange fra *Njals Saga* (Halgerd; Njalssønnerne og Kari) sluttet på Grundtvigs fødselsdag 1804, hvor han modvilligt må tage hjem til Udby. Her splittes på samme vis *Orkneyinga Saga* i to dele efter personerne Sven Asleyfasøn og Røgnvald Jarl, fulgt af en fordanskning af *Thorsten Vikingsøn* (alt i Fasc. 495). De tre sidste fortællinger har det ifølge omhyggeligt udskrevne titelblade og noter med real- og sprogkommentarer været Grundtvigs hensigt at debutere med. Det skete dog ikke, og Grundtvig var da også for uafklaret med hensyn til balancen mellem en realistisk-psykologisk roman ved en trivielt medræsonerende moderne fortæller og en mere konstaterende og objektiv handlingsroman i arkaiserende dansk prosa.

Vigtigst er det, at Grundtvigs studier i islandsk sprog og uoversat islandsk litteratur er udtryk for et romantisk sprogprogram: tilbage til sprogets kilder. Sammenfattende kan man sige, at med det gennemløbne pensum i oldislandsk i ni sommeruger af 1804, omfattende omkring 1500 tryksider, har Grundtvig tilegnet sig det gamle sprog. Han har på egen hånd skabt et fundament for senere filologiske bedrifter i også gammeldansk og angelsaksisk og så småt åbnet for en symbolverden forskellig fra den accepterede antikke dannelses. Og han har lagt sin egen digteriske stil om i en alvorligt-arkaiserende retning - med andre ord, den vækkelse til nordisk mytologi, den asabegejstring, han oplever i det næste femår, er sprogligt velforberedt.

Men: Grundtvig savner den sikre beherskelse af stof og udtryksmidler, som han med en blanding af begejstring og ærgrelse kunne se udfoldet så let som ingenting hos den fire år ældre rival, naturgeniet Adam Oehlenschläger, hele den romantisk sindede ungdoms helt, der fra sensommeren 1805 var på europæisk dannelsesrejse med kongelig støtte. I stedet slingrede Grundtvig af sted i sit hjemmegjorte forfatterkursus uden fortrolige venner eller rådgivere. Udviklingen skete inde i ham selv, mens han sad ved sit skrivebord.

Selv om intet blev trykt og intet rigtigt duede af forfatterskabet før 1805, havde Grundtvig forsøgt sig med næsten alle kurante litterære genrer og fundet, at han ikke kunne hævde sig med dem. Det eneste, Grundtvig gik uden om i sin radikale og rationalistiske ungdom, er salmen. Den egnede sig aldeles ikke for den nyvundne oldnordiske diktion. Med Thomas Kingos kristelige lyrik (1676-1699) var den danske salme kommet op på europæisk baroks niveau, mens det 18. århundrede tilsyneladende ikke begunstigede salmedigtning. Den danske oplysningstids største salmist, H.A. Brorson (død 1764), gled i baggrunden efter den pietistiske kong Christian VI's død i 1746, og *Evangelisk-kristelig Psalmebog*, 1798, gav alt andet end poetisk grundlag for en rehabilitering af genren. Det skulle Grundtvig indse i foråret 1811 i et forord til offentliggørelsen af barnesangen "Deilig er den Himmel blaa" (*US* II 80-82, *GSV* II 197-200) fra december året før, den første, han gav præg af en salmestil, der var både enkel-barnlig og romantisk.

De tre år på Egeløkke gav Grundtvig smertelig anledning parret med god tid til at fordybe sig yderligere i studierne af det gamle Nord. Det skete nu fra en romantisk vinkel, idet Grundtvig i 1803-trykket af Steffens' 9 indledningsforelæsnings fra 1802 genopfriskede fætterens slagord, samtidig med at han genlæste sine gamle uforståede aforistiske notits fra hans utrykte Goethe-forelæsnings i foråret 1803. I en udførlig dagbogsafhandling om poesens væsen 9.-11.9.1805 (*US* I 77-84) ender Grundtvig med på Steffens'sk at definere poesi som alt, hvad der bærer præg af det evige, alt, hvori der hersker en intellektuel (åndelig) anskuelse

af naturens højere betydning. Dog mener han, at eftersom mennesker aldrig kan opnå andet end en tilnærmelse ("Assimilasjonen" (US I 80)) til poesiens absolutte kulmination, kan også lavere grader af poetisk væsen beregnet for et bredere publikum gøre god virkning. I denne interessante afhandling, som ikke offentliggøres i Grundtvigs levetid, skrev han sig til klarhed over sin opfattelse af den nyere skole, den tyske romantik.

Men Grundtvigs romantik er dybest nede kristen. Det fremgår af en dagbogsovervejelse fra 17.7.1806 angående Schillers historiske tragedie *Die Braut von Messina* fra 1801. Schiller påstod i sin foretale, at den højeste kunstnydelse opstår i og gennem sindets frihed under alle kræfternes levende spil - en æstetik, der bl.a. forfægtedes af Immanuel Kant i *Kritik der Urteilskraft*, 1790, som det uinteresserede behag ("das Wohlgefallen (...) ohne alles Interesse", 1. Teil, § 59). Over for denne teori sætter Grundtvig, med eksempler i Schiller-figurerne Don Carlos, Karl Mor (dvs. Moor) (fra *Die Räuber*) og pigen fra Orleans (Jeanne d'Arc) og frem for alt Shakespeares Hamlet en modsat tese: alene dem, der kæmper med den usle eksistens, kan moderne læsere engagere sig i, slutte sig inderligt til, sammensmeltes med. Hvis de mangler den antikke ro, der er et resultat af de gamles tro på skæbnen, er det just denne disharmoni og mangel på fuldendelse, vi moderne tiltrækkes af, fordi mangelen på den højeste kunst mere end opvejes af en fylde af poesi, altså deres anelse om og længsel efter det evige. Ikke når indtrykkene på alle vort væsens dele er lige stærke, men når vi tager del i noget med vort hele væsen, som helt, har vi den højeste nydelse, hedder det frontalt imod Schiller. Selv om evigheden kun kan anes i korte glimt og ikke fastholdes, er det dog en forsmag på, hvad der venter efter døden, og virkningen er meget stærk; vor hele sanselige natur er da opløst i en tårestrøm, men anelsen af det evige omgiver den med sin strålemur, så intet af det endelige og usle kan røre den, og mennesket lever da ikke i en forædlet jordisk tilværelse (som Goethe og Schiller foregøglede sig), men i en overjordisk sfære. Og i dagbogen belægger Grundtvig dette med Paulus' erklæring om al skabningens længsel efter Guds børns herlige frihed (Romerbrevet 8.19-23). Da overvejelserne over Schillers antikiserende tragedie trykkes i 1807 i tidsskriftet *Ny Minerva* under titlen "Om Schiller og Bruden fra Messina", udelades dette bibelcitater til fordel for en blødere formulering om tro på liv efter døden. Denne engagementets poetik med udgangspunkt i skabelsen og udblik til evigheden er Grundtvigs nye kristelige kunsthæder.

Debut og trykt romantik frem til 1810

I Egeløkketiden suppleres denne æstetik af erobringen af nordisk-mytologisk stof, ja, hele femåret 1805-10 er arbejdsmæssigt stærkt præget af Grundtvigs førstehåndsstudier i den nordiske mytologi og sagnverden. Dagbogsoptegnelser 1806 taler om fortsat beskæftigelse med nordiske oldskrifter. Teologen Jens Møllers skæmtende gendigtning af eddadigtet *Skírnismál*, "Skirnirs Reise" i *Ny Minerva* for maj 1806, udløste et svar fra Grundtvig i september-nummeret, "Lidet om Sangene i Edda" (US I 117-134), hans debut som litterat. Efter kritikken af Møllers letsindige og respektløse tone slutter Grundtvig med håb om snart at levere et totaloverblik over asalæren. Det er sandsynligt, at digtet "Freis Kærlighed", trykt 1808 (US I 295-317), er blevet til på denne tid som Grundtvigs modstykke til Jens Møllers ilde anbragte morsomheder.

Fra 1630'erne havde oldforskerne Ole Worm og Stephanus Stephanius arbejdet med arkæologi, runologi og kildeudgaver, P.H. Resen udgav i 1665 Snorres mytologiske (*Yngre*) *Edda* på islandsk, latin og dansk, og eddakvad på islandsk blev citeret og gengivet på latin i Thomas Bartholins digre afhandling fra 1689 om årsagen til de gamle hedenske daners dødsforagt (*Antiquitatum Danicarum de causis contemptæ a Danis adhuc gentilibus mortis libri tres ex vetustis codicibus & monumentis hactenus ineditis congesti*). Et bud på helheden i den nordiske myteverden lod dog vente på sig. Nogle opstillede myterne og deres figurer i alfabetisk orden, andre opfattede dem som forklædt historie- eller naturvidenskab, andre afledte alt af klassisk mytologi. Omkring Grundtvigs fødsel brugte digterne dem til demonstrationer af moderne lidenskabspsykologi (Johannes Ewalds syngespil *Balders Død*, 1775), moderne økonomi (C. Prams epos *Stærkodder*, 1785) eller moderne ironi (Jens Baggenses komiske versfortælling om skjaldskabens mjød, *Poesiens Oprindelse*, 1785). Myternes mening blev ganske vist taget anderledes alvorligt i Adam Oehlenschlägers tre ungdomsværker, *Digte*, 1803 (med "Guldhornene" og "Hakon Jarls Død"), *Poetiske Skrifter*, I-II, 1805 (med *Vaulundurs Saga*) og *Nordiske Digte*, 1807 (med eposet *Thors Reise til Jothunheim* og tragedien *Baldur hin Gode*), men Oehlenschläger foretrak snart at nøjes med at trække farve- og kontrastrige enkeltepisoder ud af mytologien.

Det blev Grundtvig, der offentliggjorde det første helhedsvue over de nordiske myter, da han i afhandlingen "Om Asalæren", trykt i *Ny Minerva* for maj 1807 (US I 204-223), på grundlag af fem eddakvad skitserede betydningen og handlingsgangen i *Den Ældre Edda*: fra verdens skabelse af Ginnungagap over dens tilintetgørelse i Ragnarok til dens genskabelse i Gimle. I stedet for som tidligere oldforskere at stirre sig blind på ruinerne af de hedenske templer i håb om, at de af sig selv ville genopstå, er det Grundtvigs erklærede middel at ane den tabte helhed, hvorefter de bevarede rester kan indpasses, hvor de har hørt hjemme. Metoden er således spekulativ og

forudsætter en ind- og medlevende, en aktivt medarbejdende forsker. At Oehlenschläger i sine *Nordiske Digte*, 1807, ikke har forstået det, kritiserer Grundtvig i en artikel, "Om Oehlenschlägers Baldur hiin Gode", i *Ny Minerva* i december 1807 (hvis udsendelse dog forsinkedes af krigen til april 1808).

Indsamlingen af kildeskrifter og oprensningen fortsætter det næste år. Efter flytning til hovedstaden i maj 1808 udgav Grundtvig i december sin banebrydende håndbog *Nordens Mytologi eller Udsigt over Eddalæren for dannede Mænd der ei selv ere Mytologer* (US I 243-368). Her rykkes den nordiske mytologi ud af specialisternes snævre kreds og gøres til et spørgsmål om almindelig dannelse. Ud fra især eddakvadet *Vluspá*, som Grundtvig - med urette - regnede for det ældste og mest hedenske af dem alle, indrangerede han samtlige kendte myter i en episk-dramatisk linje. Alfader (det Evige) skaber aser til at indkniibe det selvtagne liv i massen (materien eller jætterne), men også aserne fristes til at etablere deres eget jeg og løsriver sig fra Alfader (altså et syndefald). Mytologien handler derpå om, hvorledes Alfader, bl.a. gennem Nornerne, kan gøre aser og jætter lige stærke, så de kan udrydde hinanden totalt i Ragnarokskampen; herefter kan der atter skabes en ren og syndefri verden. Asalæren sættes tilmed ind i en humanistisk ramme: den er, foreslår Grundtvig, komponeret af en gammel hedensk vismand og digter til forklaring af det kaotisk kæmpende og polariserede univers, mennesket lever midt i - man kunne sige, at den i Grundtvigs øjne er et førkristent forsvar for Gud (en teodicé). Modellen stammer fra Bibelen og det lineære historiesyn hos den tyske romantiske filosof F.W. Schelling (1775-1854). Ved tanken om Kristi inkarnation aflyser Grundtvig dog sent i bogen Ragnarok og peger til en anden løsning på konflikten, nemlig den dogmatisk begrundede forsoning med den vrede Gud gennem Kristus. I stedet for at hentyde til offerdøden på korset tillægger Grundtvig imidlertid Guds søn en aktiv heroisme: han styrtede aserne, uskadeliggjorde jætterne og pustede den døende guddomsgnist i mennesket til lue igen. Grundtvig holder sig i øvrigt så strengt, han kan, til eddakvadene, sådan som han nu forstår dem. Han har selv nyoversat hele 53 strofer af dem til formålet. Både Snorres og Oehlenschlägers fortolkninger af stoffet kasseres med hård hånd, fordi ophavsmændene ikke har set den helhed, Grundtvig aner. Trods et detaljerigt filologisk grundlag er Grundtvigs helhedsoverblik nærmest et trosspørgsmål. Senere, første gang på tryk i 1815, kalder han perioden sin "Asarus" - snart med vægt på entusiasmen, snart med vægt på den vildledende beruselse, han befandt sig i.

De højspændte videnskabelige ambitioner var dog blot Grundtvigs fundament for et kolossalt digterværk, som kunne fordunkle Oehlenschläger på myternes og sagnhistoriens felt. Det skulle bestå af dramatiserede historiske optrin og sagabearbejdelser og i stof og handling række fra guden Odins og dermed asatroens ankomst til Norden over Vølsunge- eller Nibelungensagnene til Jomsborgs undergang ved vikingehøvdingen Palnatokes død og kristendommens sejr. Med den historiske autoritet i Grundtvigs opvækst, P.F.Suhm, kan omfanget i tid dateres til fra 50 f. Kr. indtil 1002 e. Kr., altså godt 1000 år. Grundtvig indså i en *Indbydelse til Gamle Nordens Venner* (US I 374-379), ligeledes fra december 1808, at udførelsen måtte tage hele hans liv og afvikles stykkevis i hefter. Realiseret blev af denne storslåede plan den omtalte gendigtning af eddakvadet *Skirnismál*, "Freis Kærlighed", trykt i *Nordens Mytologi*, 1808 (US I 295-317), to bind *Optrin af Kæmpelivets Undergang i Nord*, 1809-11 (US I 383-744), om henholdsvis Palnatoke og Sigurd Fafnersbane, skrevet som dramatiske samtaler i frit varierede jambiske vers uden rim, og et par sagaer i arkaiserende prosa, "Sværdet Tirfing" (uddraget af *Hervarar ok Heiðreks Saga*), trykt 1810 i *Idunna*, og "Gunlaugs og Rafns Saga", trykt 1811 i *Saga*; andre kortere brudstykker af dramatik og sagabearbejdelser er bevaret. Projektet gik endeligt under i den religiøse julekrise 1810-11.

Efterretningen om Københavns bombardement i september 1807 og den store dansk-norske flådes udlevering til den engelske sejrherre i oktober betød et gennembrud af en nationalt vækkende digtning hos Grundtvig og samtidig en udvidelse af hans verskunst. En lille serie mindedigte over søhelten Peter Willemoes, der var faldet 22.3.1808 i en håbløs kamp mod britisk overmagt ved Sjællands Odde, trykkes lidt tilfældigt i løbet af årene 1808-10; de opviser så forskellige udtryk som en hård og huggende gammelnordisk kvadtone, en noget mat folkevisestil og en blidt idylliserende romantisk balladediktion (US I 753-755, 759-763, 757-759). I digtet "Gunderslev Skov", trykt 1808 i avisen *Nyeste Skilderie af Kjøbenhavn* (jf. PS I 37-41), tolkede Grundtvig en udflugt til en oldtidshøj (og et formentligt alter for asatroen) i en midtsjællandsk skov som billede på sin besværlige forskerbane til det gamle Norden: intellektet bringer ham ikke til målet, først da hans øjne blændes af en længselsfyldt tårestrøm, skuer han den rette vej i skoven til det hellige. I et digt om drabet på Knud Lavard, "Aftenen. (Ved min Færd til Middelsyssel.)", trykt i samme avis 1809 (jf. PS I 133-136), sluttede Grundtvig sig til både nytysk og hjemlig balladedigtning (Goethe og Schiller; Oehlenschläger, Baggesen).

Aktuelle politiske begivenheder under Danmarks fatale alliance med Napoleons Frankrig kommenterede Grundtvig i sære småskrifter. Den dengang oversete lille debutbog *Maskeradeballet i Danmark 1808. Et Syn* (US I 225-234) er nærmest referat af et tænkt allegorisk teatertableau, hvor han håner trangen til materielle nydelser midt i fædrelandets fortvivlelse, og prosaberetningen "Saga om Nor og hans Æt. Med et Kvad til mit Fædreland den 28. Jan. 1809", et avistryk til Frederik VI's første fødselsdag som dansk-norsk konge (jf. PS I

109-122), går noget trivielt fra en myte om oprindelsen af de tre nordiske riger til et angreb på resterne af den florissante tids luksusforbrug.

Et lyrisk højdepunkt nåede Grundtvig i indskriften på det nationale, men privat rejste monument på Odde kirkegård over Willemoes og hans mænd. Den er vist skrevet 1809 og indhugget i marmor til indvielsen 22.3.1810. Mindesmærket tager form af en dorisk søjle, forsynet med en romersk skibssnabel (rostrum), en laurbærkrands og på kapitælet tre våbenskjolde (for de faldne officerer) omvundet med dødens cypresguirlande. På en tavle taler bautastenen, som Grundtvig lader den kalde sig selv, nordisk arkaiserende i jeg-form til beskueren om de snekker, der mødtes i kvæld på hav til et vikingesøslag (*US I 756*). Den korte teksts to afsnit må have forekommet samtiden temmelig eksotisk, fx målt med den klassicistisk værdige og abstrakt holdte indskrift af digteren Thomas Thaarup på den københavnske Frihedsstøtte 14 år tidligere. Grundtvigs varigste minderene over Willemoes skulle dog blive "Kommer hid, I Piger smaa!" (*US I 764-768*), en elegisk ballade om søheltens korte liv og ufortrødne død, skrevet på bestilling til K.L. Rahbeks *Danske og Norske historiske Mindesange*, oktober 1810, som illustration af borgerdyden Kiækhed. Willemoes' heroisme præsenteres i en ramme af en Strandvejsidyl, hvor Øresunds sagte bølger slikker sandet, mens små piger plukker martsviolier; den oldnordiske tone fra monumentet er erstattet af hverdagsstemning fra en bleg og tåreblændet dansk forårnatur. C.E.F. Weyse (1774-1842) komponerede i 1837 den gode melodi, der den dag i dag følger teksten.

Julekrisen 1810-11

I 1810 lagde Grundtvig fortsat langsigtede planer for en litteratiltværelse i København. Han ville levere en ny og samlet oversættelse af *Den Ældre Edda* og udgive et nyt tidsskrift for filosofi og poesi, *Odin og Saga* (sammen med kollegiekammeraten F.C. Sibbern), han påbegyndte studier i Baggesens forvirrende forfatterskab, han forberedte en stor samling lyrik, og endelig blandede han sig med en pjece i det svenske tronfølgespørgsmål til fordel for Frederik VI. Ud på efteråret fik han pludselig ideen til en digtkreds om middelalderens korstog og hjemlånede lærde værker om dem fra Det Kongelige Bibliotek. Nogenlunde samtidig udkastede han i en da utrykt afhandling tanken om, at de syv engle i Johannes' Åbenbaring kunne tolkes som seks historiske folkemenigheder og en kommende syvende, en forståelse, der bliver central i den modne Grundtvigs teologi.

Imidlertid skruede de forskellige impulser og tendenser i Grundtvigs skribentliv sig nu sammen i en veritabel malstrøm, så brat, at de trykte resultater ikke kunne følge med hans indre udvikling. Op mod jul 1810 udkom to titler af Grundtvig, der hver på sin måde vidnede om turbulensen.

Deres fortaler er dateret henholdsvis 5.12.1810 og 31.12.1810, hvad der markerer Grundtvigs opfattelse af deres indbyrdes forhold snarere end de reelle tidspunkter. Den første, *Idunna. En Nytaarsgave for 1811*, udkom den 29.12.1810 og er formentlig den ujævneste sammensatte bog i hele forfatterskabet. I fortalen af 5.12 (jf. *PS I 191-193*) erklærer digteren, at indholdet "paa en vis Maade udgør et Heelt", skønt det er "Syner fra forskelligt Fodfæste"; samtidig lover han sig selv og læserne ikke mere at ville udsætte sig for "de mangehaande Fristelser, der møde paa ethvert Feldttog mod litterære Synder" - med andre ord opgiver han ambitionen om at blive en førende litterær kritiker. Fortalens tone er i øvrigt rolig og dæmpet; mens fortalen til *Nytaarsnat* i arabertal indordnes under bogens ordinære paginering, er *Idunna*-fortalens romertalspaginering måske tegn på, at den er affattet lige inden udgivelsesdatoen. De to indledende numre på i alt 50 sider er ikke inkluderet i pagineringen og er heller ikke med i alle eksemplarer. Det drejer sig om et kort allegorisk digt, "Nytaarsaften" (jf. *PS I 265-266*), og 12 månedsrime (jf. *PS I 220-229*) skrevet til forhåndenværende kobberstik, der betoner, at bogen er beregnet på årskiftets gaveudveksling. Rimene angriber, i nogen modsætning til stikkens idylliske emner, det spidsborgerlige livs materialisme- og nyttelære. Den egentlige bog begynder derpå med en bearbejdet sagatekst på dansk om sværdet Tirfing (jf. *PS I 447-492*), der som en stump af den nordisk-historiske totaldigtning stammer fra 1809 og i forvejen forelå trykt fra et andet trykkeri. I en tredje afdeling følger tre "Skemtevers", komisk-satiriske rimerier i Holbergs, Jens Møllers og navnlig Baggesens smag om Grundtvigs forhold til aserne ("de gamle Drenge"), om *Idunnas Æbler* og om græsk mytologis guldaldermyte (jf. *PS I 190-219*). Tonen skiftes ganske i sidste afdeling, "Sagakvad", med et alvorligt ment nordisk-mytologisk tankedigt i balladestrofer om historiens betydning for åndsmennesket, "Odin og Saga" (*US II 32-34*), vel nok et programdigt for det strandede tidsskrift af samme navn, antagelig fra marts 1810, før Grundtvig i april i fortalen til sin trykte Dimisprædiken prioriterede troen over romantisk-humanistisk historieskrivning. Dernæst trykkes de tre digte af en cyklus om korstogene (*US II 34-39*), Grundtvig fik skrevet i sensommeren og efteråret 1810. Et hyldestdigt til den glemte senbarokke digter Jørgen Sorterup (*US II 39-41*) for hans nationalkristne holdning i *Nye Helte-Sange*, 1716, om sejr til søs i Store Nordiske Krig fører Grundtvig videre til, som en nutidig Sorterup, at aftrykke to ballader om Peter Willemoes' bedrifter i 1801 og i 1807 (*US I 757-763*). Den sidste, i folkevisestil, ender i tåreløs fortvivlelse over den ødelagte hovedstad og den tabte flåde, uden trøst.

Den anden bog, *Nytaarsnat eller Blik paa Kristendom og Historie* (US II 46-68), udsendt allerede juleaftensdag 1810, indeholdt digte, der ikke var blevet plads til i *Idunna*. Titlen sigter dels til, at hoveddigtet "Sorø Kirke" er henlagt til en nytårsnat, dels ifølge Grundtvigs senere selvkomentar i *Kvæddinger*, 1815, til, at han i årsskiftet 1810-11 stod på grænsen mellem to vigtige år af sit liv. Et Paulus-citat om, at verdens visdom er dårskab i Guds øjne (1. Kor. 3.18), danner motto. 5.12.1810 havde Grundtvig hyldet sin fader på hans 50-års-jubilæum som præst ved et håndskrevet digt; det blev nu trykt med ændret strofefølge, så portrættet af den fromme Johan munder ud i digterens beslutning om at stille sit forfatterskab i kristendommens tjeneste. Fortalen opridser både Grundtvigs tidligere hovmodige og arrogante digterdrømme og hans nyvundne kristelige historiesyn. Ved Guds nåde har Grundtvig indset, at indsigt i kristendommen for sjælens frelse må være målet for al videnskab og digtning. "Kalde og varsle i Herrens Navn" med Bibel og historiebog som ledeblus vil han nu i fremtiden. Bogen indeholder tre eksempler herpå. "Livets Æbler" omtolker Idunnas mytologiske frugter med evig ungdom til frugter fra livets træ, nedbåret af Kristus, hvad der udløser forkyndende strofer til opvækkelse og imod hovmod. "Sorø Kirke" beskriver i form af en rundgang til gravmælerne Danmarks historie fra Hviderne (Absalon), med hvem Grundtvig mente sig beslægtet, til dronning Margrethes søn Oluf. Digtets hovedskikkelse er imidlertid Ludvig Holberg, der forsøges karakteriseret som et åndsmenneske i en åndløs oplysningstid, der tvang ham til "Med Sorgen dybt i Sind at mæle Latters Ord". Efter dette åndfulde, men næppe holdbare forsvar for den store humorist og satiriker ender vandringen i kirken med midnatsstrofen af de barok-kristelige vægtervers om Kristi fødsel som eneste trøst i verden. Sidste tekst er logisk nok en "Julesang" med en vis farve af Kingo.

Det varierede udvalg af lyrik, Grundtvig fyldte de to bøger med, afspejler meget godt hans formåen i det femår, hvor han boede på Egeløkke og på Valkendorfs Kollegium - en gæld både til det 18. århundrede (Sorterup, Holberg, Wessel, Baggesen) og det 19. (Oehlschlägers oldnordiske romantik). Men Grundtvig har tilsyneladende ingen klar fornemmelse af, hvilken vej han som digter skal slå ind på. Omverdenen havde det heller ikke. Ingen af de to digtsamlinger gjorde opsigt, ingen blev anmeldt. Grundtvig stod som en selvhøjtidelig og selvoptaget skribent, trættekær og pedantisk. Han lovede gang på gang store bedrifter og ombestemte sig kort efter, han var til grin. Tilmed var det ind under jul 1810 blevet bekendt i København, at Grundtvig var brudt fysisk og psykisk sammen og af vennen Sibbern var ført til Udby.

Sindssygeanfaldet standsede dog ikke den utrættelige skribent. Efter krisens kulmination 16.-21.12.1810 skrev Grundtvig i de følgende uger en række bekendelses- og bodssalmer samt mere almene gudelige digte. De er ganske vist oftest ufuldførte, men vidner ellers ikke om sammenbrud i sprog eller stil. Forbilleder tages i ældre kristelige lyrikere. Foruden Luther og den danske Hans Thomissøn gælder det navnlig Thomas Kingo og Johannes Ewald. Sidstnævnte var genstand for Oehlschlägers første forelæsningsrække som professor, hvis begyndelse fra 21.11.1810 Grundtvig påhørte og måske brugte som udgangspunkt for egne studier i Ewalds lyrik. Ingen af krisedigtene trykkes før efter Grundtvigs død.

Først i det nye år skulle *Optrin af Norners og Asers Kamp* afleveres til trykning. Trods al skrøbelighed forsynede Grundtvig i januar-februar 1811 den oprindelige handling fra Vølsungesaga med næsten grotesk kristelige tildigtninger til demonstration af, hvorledes de ramhedenske personer, bl.a. Sigurd Fafnersbane og Gudrun, Gunnars og Hognes søster, imod al sandsynlighed omvendte sig til kristendommen, takket være energisk forkyndelse af den tilsatte kristne missionær Thorkild. I et nyskrevet tilegnelsesdigt til Povel Dons (US I 549-551) vedgår Grundtvig denne drastiske ændring, da bogen omsider udsendes 28.12.1811. Vennerne i København, Dons, Svend Hersleb og C. Molbech, havde besørget korrektoren.

Da offentligheden igen hørte fra Grundtvig, gjaldt det et digt, "Anholtstoget", om et mislykket forsøg den 27.3.1811 på at befri den engelskbesatte ø Anholt; det tryktes i tidsskriftet *Sandsigeren* den 22.5.1811 (jf. PS I 305-314) og bar i forbløffende grad præg af oldnordisk både i ordforråd og navnestof. Grundtvig redder sig ind i det objektive.

Selvopgøret fortsatte alligevel. 23.12.1811 offentliggjorde Grundtvig digtsamlingen *Saga. Nytaarsgave for 1812* med en dansk version af "Gunlaugs og Rafns Saga" og en sektion lyrik, "Minder og Sagakvad". "Minder" omfatter 16 ældre og fortrinsvis utrykte digte om Grundtvigs indre udvikling 1807-11, heriblandt "Udby Have" (US II 127-145) med vidtløftige tilbageblik på barndoms- og skoleårene og "Strandbakken ved Egeløkke" (US II 98-101) om et åndeligt gennembrud; sagakvadene består af en ballade om Morten Børup/Børup (US II 145-150) og et tankedigt, "Sværmeriet" (US II 150-164), om den ideelle stræben hos bier og mennesker. Bogen tegner en stigende linje fra den blindt endende islandske kærlighedssaga over Grundtvigs egen forvandling til sand kristen og frem til et håb om en tid, hvor han måske skal være en moderne Morten Børup, lærer for kommende reformatorer af den danske kirke.

Udby-årene 1811-13

Som fortalen til *Optrin af Norners og Asers Kamp*, 1811, dateret 8.9. (Grundtvigs fødselsdag), beretter, stræbte han lige efter julekrisen mod en asketisk og pinligt billedfattig stil i sin religiøse lyrik, men Paulus' Areopagos-tale (Ap.Gern. 17.28) og forgængere i kristelig digtning som Kingo, Ewald og Jonas Rein (1760-1821) belærte ham snart om, at poetisk pragt ikke behøvede at være ensbetydende med ugudelighed. Poesien skulle blot være sikkert styret af budskabet.

I et langt episk digt om Roskilde domkirkes historie som symbol på den danske kristendoms faser fra Ansgar til biskop Balle (dvs. fra 826 til 1812) fyldte Grundtvig ustrofiske krønikerim med vildtvoksende og overvældende rose- og kilde-symboler i snart middelalderlig, snart romantisk smag. Som i "Sorø Kirke" udgjorde en spadseretur i kirken fra gravmæle til gravmæle den røde tråd. Grundtvig læste teksten højt efter sit manuskript *Roskilde* (Fasc. 400, 3.444 verslinjer og endnu utrykt) i oktober 1812 på det sjællandske landemøde i domkirkens riddersal. Digtet forøgedes til 7.103 verslinjer i løbet af 1813, navnlig med profetier om Norges rolle i Danmarks kirkehistorie, og tryktes 1814 som *Roskilde-Riim* (US II 427-608), senere samme år kom en selvstændigt udformet, men langtfra tilstrækkelig kommentar til det i arkaiserende prosa, *Roskilde-Saga til Oplysning af Roskilde-Riim* (US II 610-693). De to bind blev faktisk Grundtvigs eneste Danmarkshistorie - efter hans eget udsagn i indledning til *Nordens Mythologi*, 1832 (US V 470), fordi han ikke vidste, hvad han som historiker skulle stille op med oldtidssagnene og alligevel ikke kunne udelade dem.

Universalhistorien fik til gengæld sit i Grundtvigs værk, *Kort Begreb af Verdens Krønike i Sammenhæng* (US II 167-422), der udkom i sidste uge af 1812. I rap, knap og skrap stil berettede han om historiens gang lige fra skabelsen i 1. Mosebog til den politiske og åndelige situation i København i udgivelsesåret. Kristeligt positive begivenheder skildres i billeder fra den organiske natur (især planteverdenen), mens kristeligt negative tildragelser sammenlignes med uorganiske naturfænomener (fx oversvømmelser, storme, jordskælv). Som romantisk helhedsmodel fyldt med gammelluthersk lære var bogen et mesterstykke af koncentration om det, Grundtvig nu betragtede som det væsentligste: ethvert folks forhold til Gud. Åndsliv, kultur og kunst spillede en stor rolle i fremstillingen, så der på bogens 450 sider faktisk gemmer sig den første verdenslitteraturhistorie på dansk, også selv om Grundtvigs mange selvsikre og summariske vurderinger stødte både akademiske kolleger og dannede læsere. Varmest omtalte han Shakespeare og Kingo, mens Goethe, de tyske romantikere og danskerne Baggesen og Oehlenschläger fastholdtes i formlen: først lød herlige åndelige toner, så stivnede digterne i åndløs dyrkelse af verdslig sanselighed - ville de dog omvende sig til niveaet fra deres egne ungdomsbedrifter! Krøniken blev en skandalesucces, hurtigt udsolgt i 450 eksemplarer. Den fremkaldte ikke alene et offentligt opgør med C. Molbech, som afsluttede de tos venskab, men stod også i vejen for en mulig akademisk historikerkarriere.

København 1814-15

Efter faderens død i januar 1813 bosatte Grundtvig sig sidst i oktober 1813 atter i København og gik i gang med at reparere på sit ry som historiker uden at indrømme nogen uvederhæftighed. Han satte sig for at dokumentere alt så grundigt, at han i den reviderede 1814-udgave af krøniken med lignende titel som før, *Kort Begreb af Verdens Krønike, betragtet i Sammenhæng*, nu tilføjede det truende *Første Bind*, på tæt ved 600 sider kun nåede fra skabelsen til jødernes historie til og med slutningen på det babylonske fangenskab. Bindet rummer interessante overvejelser over sprogets oprindelse og adskillelse i forskellige stammer. En fortsættelse kom aldrig, og teksten er heller aldrig optrykt i helhed.

En offentlig polemik i 1814 med den besindige og harmonisøgende filosof og naturforsker H.C. Ørsted om prioriteringen af tro over for videnskab øgede Grundtvigs ry som gammeldags fanatiker. En aldrig optrykt udenrigspolitisk pjece, *Europa, Frankrig og Napoleon*, 1815, skrevet efter kejserens tilbagekomst fra Elba, men først udkommet lige efter hans endelige nederlag ved Waterloo og dermed umulig i profetien om hans nye rolle som europæisk-kristen fredsfyrste, bedrede heller ikke på Grundtvigs position. Den lille bog indeholder dog også Grundtvigs første uforbeholdne hyldelse til Danmark og det danske som et væsentligt bidrag til åndslivets udvikling i Europa.

Grundtvig fortsatte samme sommer sit selvopgør. 49 digte, med undtagelse af 7 alle trykt tidligere enkeltvis 1808-15, optryktes i kronologisk orden i digtsamlingen *Kvædlinger eller Smaakvad*, udsendt 1.7.1815. Teksterne var forsynet med nye, delvis afstandtagende kommentarer, der tilsammen ajourførte Grundtvigs forestilling om sin placering i litteraturhistorien. Hvor *Saga* fra 1811 beskrev Grundtvigs indre liv, udtrykte *Kvædlinger* hans mere objektive forhold til fænomener og begivenheder i omverdenen. Det 100 strofer lange nyskrevne digt "Thrymskvide eller Hammervisen" (US III 121-142) har eddakvadet af samme navn til forlæg, men Grundtvig udbygger sin version til det dobbelte antal strofer. Begivenheden - tabet og generobringen af Thors hammer

Mjølner - forstås som en allegori på Nordens skæbne 1814: Danmark er Freja, Norge er Thor og Sverige er jætten Thrym, der stjæler hammeren, dvs. ødelægger den 400-årige forening af Danmark og Norge. Digteren har på ingen måde forsonet sig med tabet af Norge og henvender sig i første strofe til "Danske, Norske Drenge!". Denne næppe tilladelige politiske tendens kamoufleres af et satirisk-litterært Holbergsk udgiver- og kommentatorapparat, der listigt henlægger handlingen til dronning Margrethes dage. Først i slutvisionen om hammerens genkomst, altså Norges genforening med Danmark, anslås profetisk alvor. I 1808 havde Grundtvig benægtet, at hamretabet havde dybere eller nødvendiggørende betydning i den nordiske mytologi i dens vej frem til verdens ende i Ragnarok. Nu kan han tolke myten løsrevet fra sit asasyn og indsmugle en aktuell mening i den. Fra en videnskabelig kodeskrift er den nordiske mytologi i Grundtvigs forfatterskab ved at blive frigjort til en aktuell sindbilledskrift af ægte national herkomst.

Opgivelse af direkte forkyndelse

26.12.1815 meddelte Grundtvig fra Frederiksberg Kirkes prædikestol sit afkald på fremtidigt at optræde som gæstepredikant i hovedstadens kirker. Samme dag stod der i avisen *Nyeste Skilderie af Kjøbenhavn*, at han også som digter ville opgive den virkningsløse direkte forkyndelse for at nedsænke sig i Gud og historien på sin egen måde og lade hverdagslitteraturen sejle sin egen kås.

Det betød i praksis en stigende overgang til en subjektiv, fantasifuld og frit associerende poetisk stil, som han allerede havde anslået i slutstroferne af "Thrymskvide". Stilen udbyggedes yderligere i Grundtvigs sidste digtsamling i 1810'erne, *Heimdall. Dansk Nyaars-Gave for 1816*, udsendt 28.12. 1815. Den rummer prosateksten "Norne-Giæst (et Skiemtesagn)" (US III 171-177) efter Olaf Tryggvasons saga, men hovedbidragene er to lange profetiske digte om Danmark og om Norge, hvoraf især den lange episke ballade "Et Blad af Jyllands Rimkrønike" (US III 196-247) virkelig boltrer sig i et billedprog, der er fortættet og indforstået og forudsætter betydelig viden og kombinationsevne hos læseren.

I de følgende år fremkom Grundtvigs lyrik i de fire små tykke oktavbind af hans eget tidsskrift *Danne-Virke*, 1816-19. Højdepunkter af den nye stil var bl. a. to dramatiske digte om henholdsvis opstandelsen (*Paaske-Lilien*, indrammet af bekendelsesdigtet "Siig mig, Blomst! hvad vilst du her!") (US III 438-459) og om den hedenske dommedag (*Ragna-Roke (et dansk Æmter)*), begge i 1817. I tidsskriftet blomstrer endvidere den særlige Grundtvigske genre *Efterklang*, hvor tolkninger af følelser ved litteratur bliver til ny litteratur under fri udnyttelse af elementer fra de oprindelige tekster, mere som samordning af anslåede hørte toner end som kombinationer af sete billeder. En lyrisk nyklassiker bliver til i "Bjarkemaalets Efterklang" ("Soel er oppe") (US III 507-508), også fra 1817.

Den tætte Grundtvigske stil udvikles videre i manuskriptet til digtet "Jeg kiender et Land" (Fasc. 388, GSV III 145-148) fra 1824. Denne storladne kristelige myte bevæger sig fra hedenske utopier (gulddalderforestillingen fra Det Gamle Testamente og antikken) til forkastelse af romantikkens anende længsler, barnlige drømme og digteriske illusioner (bl.a. ved hjælp af hulelignelsen fra femte bog af Platons *Staten*). I strofe 7, tekstens midte og vendepunkt, bliver den forgæves higen opefter mødt fra oven med et svar fra "Kiærligheds Aand", der bringer en forjættelse om fremtiden. Digtets jeg giver sig hen i troen med et barnligt kys på nådens nedrakte hånd (strofe 8). Med fingre som guld rører Gud menneskets øje, så det får evne til at se det dejlige land, hvad der er en efterklang af to tilfælde, hvor Jesus helbredte blinde ved at røre deres øjne (jf. Matt. 9.29 og 20.34). Den nedstigende ånd kan levendegøre jordelivets visnede løv, og gennem tro, håb og kærlighed får menneskene skænket en vished om evighedens land. Det metriske forlæg for Grundtvigs digt, Thomas Kingos "Keed af Verden, og kier ad Himmelen" (fra hans *Aandelige Siunge-koor*, 1681, *Thomas Kingo: Samlede Skrifter*, III, 1939, s. 214-218), ender i bekræftelse af en dualisme, da jeget i Himlen, "Abrahams Skiød", forglemmer verden. En anden mulig inspirationskilde, Johannes Ewalds "Til Sielen. En Ode", 1780, lader på lignende måde sjælen i skikkelse af en hjælpeløst nedfalden ørneunge blive reddet fra afgrundens mørke, omspændt af "Kierligheds Flamme" og opløftet af "Lysets Aand" til "Algodheds Throne" i det himmelske (*Johannes Ewalds Samlede Skrifter*, III, 1916, s. 262). Grundtvig er endnu dristigere, når han som troende fastholder det guddommeliges realitet også i denne verden, om ikke i en paradishave, så dog i menneskenes indre: "Hvad svagt vi kun skimte, mens Øiet er blaat, / Det lever dog i os, det føle vi godt" (i de tre sidste strofer er Grundtvig definitivt gået over til "vi"-form). Ligesom Paulus (1. Kor. 13.13) lægger Grundtvig størst vægt på kærligheden, hvis hjemland er både "Himmel og Jord". Grundtvig lod i 1832 digtet trykke i omarbejdet stand som en salme med titlen "De Levendes Land" (i L.C. Hagen: *Historiske Psalmer og Riim til Børne-Lærdom*, GSV III 196-199); i 1853 forkortede han den til kirkesalmen "O Christelighed!" (*Fest-Psalmer*, 5. oplag, nr. 740, GSV IV 346-347).

Et absolut højdepunkt når Grundtvigs lyrik i det store og enestående profetiske, visionære og bekendende kvad

Nyaars-Morgen, 1824 (*US* IV 238-343), der dog hverken vakte interesse eller opsigt i hans levetid. Dette digt bølger mellem drøm, erindring, nutidsvirkelighed og fremtidshåb, skildret snart episk, snart dramatisk, snart lyrisk-monologisk. Det foregår i et univers af egen lovmæssighed med elementer fra Grundtvigs udstrakte læsning og med ham selv som hovedsymbol på det åndelige Danmark, omringet af fjendtlige dele af den uorganiske natur, men bistået af forskellige handleduelige og kærlige kvindeskikkelser fra sagn og myter. Dets kimpunkt synes at være kong Hadding i Liber I af Saxos *Gesta Danorum* ("Dane-Folkets Historie in nuce", havde Grundtvig i 1819 kaldt hans rejse til underverdenen); i slutningen får Helligånden det sidste ord. Digtet er en kæde af ugribelige syner, sanset i et urimeligt håb om Nordens genfødsel, står der i Grundtvigs fortale. Selv forstod han det knap nok, men fortalte i et brev til Ingemann (7.9.1824, *Grundtvig og Ingemann. Brevvexling 1821-1859*, 1882, s. 26-27), at dets åndelige landskab var udstrømmet fra Gud og således mere end en drøm. En kommentar, "Glar-Øine" (Fasc. 388), måtte Grundtvig opgive at føre til klarhed. En moderne tidssvarende udgave med kommentarer eksisterer ikke.

Det var ikke symbolistisk poesi, der skulle gøre Grundtvig til folkelig digter og sanger. Undertiden stivner hans digtersprog da også i gentagelser af et fast pensum med fx havfruer og fønixsfugle og bliver til en art hieroglyf-skrift. Men hvor Grundtvigs billedstil er bedst og mest personlig, ligner den ikke nogen som helst anden i samtiden, hverken Schack Staffeldts, Oehlenschlägers eller Ingemanns. Nogle dybtgående dødsdigte - over Jens Baggesen (1826) (jf. *PS* V 470-476), Povel Dons (1843, trykt 1867) (*US* IX 6-8), Bertel Thorvaldsen (1844, trykt 1848) (*US* IX 9-13) og Henrich Steffens (1845) (*US* IX 45-48) - illustrerer, hvorledes han benytter mangetydighed til sin og digtenes fordel. Han danner på grundlag af sin vidtfavnende læsning sin egen symbolverden af figurer og billeder, som kan tillægges flere betydninger og udløse helt forskellige associationer.

Som eksempel kan man tage strofe 2 og 3 fra digtet "Povel Dons. F. 19de November 1783. d. 8de April 1843" (af i alt 12, *US* IX 6-8). Det er skrevet ved den jævndreng ungdomsvens død i 1843, efter at han havde levet en skinekstens som sindssyg i næsten 25 år, efter sigende først knækket af oplevelsen af Grundtvigs sindssygdom i 1810-11, derpå ledt ud i en grænseløs "Forliebelse i den kiødelige Blomst" i et efter Grundtvigs vurdering dårligt ægteskab (brev til Gunni Busck 15.4.1843, *Breve til og fra Grundtvig, II (1821-1872)*, 1926, s. 370-372); hertil kom et stigende alkoholforbrug, indtil han omkring 1819 sank hen i en uheldelig sløvhedstilstand. Grundtvig offentliggjorde først teksten i 1867 i en digtologi udgivet af Chr. Richardt til fordel for trængende slesvigere (*Fra danske Forfattere. Digte og Skizzer*). Grundtvig tegner et varsomt portræt af den ambitiøse og stræbende, men kun alt for skrøbelige kammerat, der var gjort til at være en trofast hjælper af de store skjalde, en Skirner, guden Frejs tjener i eddadiget *Skirnismál*. Dons tog imidlertid fejl, da han troede, at han som Ikaros kunne flyve mod solen og som Phaëton kunne styre solens vogn. Resultatet var, at han i sit liv styrtede, visnede, brændte op og brændte ud og endte som en skygge i en skyggedal. Først nu, da døden har tilintetgjort hans legeme, kan han opstå i sit sande ranke jeg fra ungdommen, "Sjæleglad i Aandelag" (strofe 11). I strofe 2 og 3 skildrer Grundtvig sin og Dons' fælles baggrund i århundredets morgentime:

2

Efter Kongedybets Torden,
Efter Kongeskyens Lyn,
Opgik Solen over Norden,
Til et prægtigt Morgensyn:
Som en Glød, der havde ulmet
Under hele Verdens-Mulmet,
Den sit Fængsel giennembrød!

"Kongedybets Torden" er slaget på Reden 1801, men stednavnet Kongedybet udløser både en parallel og en modsætning i næste linjes sammensætning "Kongeskyens", som er et selvgjort ord. Grundtvig lader ikke sit billedsprog genere af, at lyn i naturen kommer før tordenen, for i denne del af Danmarkshistorien var det omvendt. Kongesky er naturligvis en særlig frugtbar skyformation, og dens "Lyn" må være Steffens' forelæsninger i november-december 1802 (Grundtvig har flere gange tidligere sammenlignet den ældre fætter med påskeenglen, der væltede stenen fra Kristi grav - i skikkelse af en "Lynildsmand"). Ifølge Grundtvigs noter fra Steffens' timer forstod han ham rigtigt nok kun i enkelte (lyn)glimt. De to gange "Konge" understreger det majestætiske i morgensynet, der desuden med solopgangen anslår klang af Kingos opstandelsessalme "Som dend Gyldne Sool frembryder, / Giennem dend kulsorte Sky, / Og sin straale-Glands udskyder, / Saa at Mørk og Molm maa fly" (*Vinter-Parten*, 1689, nr. 241, *Thomas Kingo: Samlede Skrifter*, IV, 1941, s. 313). Det romantiske gennembrud ved århundredets begyndelse bliver således dansk åndslivs parallel til Kristi opstandelse påskesøndag. Det passer også til, at søslaget mod Lord Nelson indtraf 2.4, hvad der i 1801 var skærtorsdag.

Lydligt lykkes det Grundtvig i de første fire linjer at få anbragt 8 o'er og 4 y'er til understregning af vekseldriften af torden og lyn. I de sidste tre linjer drejer han ind i en anden sfære: solen, der brat - med et "giennembrød!" - lyser prægtigt, sammenlignes med en glød, der har ulmet i nattemørket og nu blusser op; gammeldanske ordsprog tilbage til middelalderens Peder Laale forsikrer, at vil man have ild, bør man søge i asken. Grundtvig ændrer dog billedet, så der i stedet for aske indføres et sprængt "Fængsel". Det kan være almen platonisme som så tit hos Staffeldt til demonstration af modsætningen mellem materie og ånd, det kan også være hentydning til apostlen Peter, der blev reddet fra et fængsel i Jerusalem af en Herrens engel (Ap.Gern. 12.7-10). Gennembruddet var en befrielse af noget godt med meget langtrækkende følger. Det var så det åndelige landskab omkring 1800, malet med træk fra naturen, men med betydningen prioriteret over sansningerne, i en art ekspressionisme.

3

I sin Glands, fra Moder arvet,
 Skjalde-Solen, født paany,
 Til Skinfaxe regnbuefarvet
 Skabde om den sorte Sky,
 Klædte Bjergene i Lue,
 Saaed Guld paa hver en Tue,
 Sleb til Speil det store Hav.

I denne strofe bliver solen til et åndeligt fænomen, "*Skjalde-Solen*" (fremhævelsen er Grundtvigs). Solen bringer ikke noget nyt, tværtimod præges den af genkommen "Glands", nedarvet fra "Moder". Moder kan være sproget (modersmålet), det kan være de forskellige Danmarkskvinder, Grundtvig ynder så meget (Thyra Dannebod, Havfruen, Freja, Gefion), og det kan være en henvisning til en af de gængse forklaringer på ordet Edda, nemlig oldemoder (P.H. Resens *Edda Islandorum*, 1665). Skjaldesolen har forvandlende kraft og skaber den sorte drægtige sky (fra Kingo?) om til solhesten Skinfaxe (navnet betyder "skinnende manke") fra eddadigtet *Vafpruðnismál* og fra Oehlenschlägers digt "Guldhornene". Grundtvig gør solhesten regnbuefarvet, vel med diskret henblik på regnbuen som forsoningssymbol efter Syndfloden (1. Mosebog, 9.13-17). Trods det oldnordiske navn er solhesten i strofe 3 med til at forberede en identifikation af Dons med Phaëton, søn af Helios, senere i teksten (stroferne 5, 8 og 11). Sollyset breder sig over hele det åndelige landskab, konkret fra oven og nedefter (sky > bjerge > tue > hav). Bjergene kan være en hentydning til, at Dons var født af norske forældre - eller til strofe 1 af Kingos sjette morgensang, 1674 ("Forgylder Klippens Top / og Biergets side"); luer på bjergtoppe som varsel om indvielse kan bibelsk kædes sammen med Helligåndens pinseluer (Ap.Gern. 2.1 ff.) eller forklarelsen på bjerget (Matt. 17.1-9). I strofe 1 kaldes Dons i sin ungdom en blomst (skrøbelighed og skønhed) med "Luekalk" (inspirationen), men i strofe 8 har han prøvet sig selv over evne, er følgelig "Giennemluet", svimler og "Blussed som en Selvantændt". I digtets strofe 4 bruges om solluerne i morgenen udtrykket "Straale-Dands paa Taget" og i strofe 5 "Ælve-Dands paa Dovre-Toppe, / Landse-Brud som Lyn med Lyn" samt "Straale-Buer", man kan age ned ad (som Thor med gedebukkevoغن?). Tilbage til strofe 3: Solen sår endvidere - med et befrugtningsverbum - guld på hver en tue (de mindre imponerende danske bakker); i digtets strofe 6 kaldes guldet for "Lynilds-Sæden", der er en variant af det Steffens'ske lynneds slag, måske med Zeus' befrugtning af prinsesse Danaë i græsk mytologi som sidebetydning. Ydermere strøede i Snorres *Edda* Rolf Krake guldsmykker efter sig på Fyrisvold for at få den forfølgende, meget gerrige svenske konge og hans mænd til at stoppe op, hvorefter man dannede en ny kenning for guld: "Krakes eller Fyrislettens sæd"; Grundtvig har i givet fald gjort dette billede positivt. Strofen ender med, at skjaldesolen sliber havet til et spejl - der så må afspejle den himmel, solhesten og lyset kommer fra. I strofe 5 siges, at Dons efter et bad i morgenluer "Dykked i det dybe Hav". Det kan være en dåbshandling, men ikke en videre kristen, eftersom den i strofe 10 leder til en identifikation af ham med vovehalsen Ikaros, hvis voksvinger smeltede på hans flugt mod solen, så han ramte havets bund. Faldet i havet får Grundtvig til at fortsætte med Phaëton, søn af Helios, broder til Heliaderne ("Soelsikker mange"), hvis løbskørsel med solvognen Zeus standsede, hvorpå Phaëton styrtede i Eridanos-floden - den fordanskes med en urigtig etymologi til "Øresund". Hele strofe 3 er en symboladett fantasi over en solopgang, hvis detaljer har samtidshistoriske såvel som mytiske dimensioner. Et muligt forbillede er også Apokalypsens vældige engel, der svøbt i en sky og med regnbue om panden og et ansigt som solen, sætter én fod på jorden og én i havet og med røst som et løvebrøl suppleret af syv tordener gør Johannes til profet (Johannes' Åbenbaring 10.1-11). Lydligt illustreres den åndelige solopgang med 7 bragende a-vokaler.

Strengt taget kan alle disse toner i de to strofer ikke verificeres hver for sig. Men Grundtvig havde en usædvanlig litterær horisont og en lige så usædvanlig beget hjerne, og det kan i hvert fald påvises, at ingen af de fremdragne enkeltbetydninger ligger uden for hans forestillingsverden. Hans læsere, der ikke kan alt dette på intuitionen, har

derimod nok et problem (hele digtet er gennemgået i *Grundtvig-Studier 1981*, s. 69-76).

Afsked med den litterære institution

Efter 1815 tabte Grundtvig mere og mere interessen for den litterære verdens daglige tumulter, med "det elendige Spil, Man driver med Bog og Skrift, med Roes og Daddel til Tidsfordriv og for at vinde, tilhøkre eller tilliste sig en Stol paa Parnas eller et Rum paa Athenes Bænke" ("Om Baggesen og mig" i *Nyeste Skilderie af Kjøbenhavn*, 26.12. 1815, *US* III 590). Han følte sig fremmed for den nærværende slægt og lyst i band af det gode selskab, men havde dog endnu et par fejder til gode.

En af dem, Valhalla-legen (*US* III 581-601), udspillede mellem Grundtvig og Baggesen i indviklede offentliggjorte rimbrev 1815-16, hvor Grundtvig, med anerkendelse af modstanderens åndelige stude, dog måtte bebrejde ham en tilbøjelighed til litterær selvnød og en afhængighed af ussel kritik. De to digtere kom ikke på ret talemål: Grundtvig fandt sandheden i den åbenbarede tro, mens Baggesen fandt den i den gudgivne fornøfts funktion. En litterær fejde til afstrafning af den unge Johan Ludvig Heiberg, der havde gjort grin med B.S. Ingemanns højspændte idealisme og hængt Grundtvig ud i en parodi på de gamle ABC-rim, tabte Grundtvig efter de fleste udenforståendes skøn med glans i 1817. Eneste lyspunkt i samtiden var egentlig netop bekendtskabet med den seks år yngre Ingemann. Det indledtes med Grundtvigs læsning af hans allegoriske epos *De sorte Riddere*, 1814, i juni samme år under poplerne ved Torkildstrup præstegård - som var Ingemanns barndomshjem og nu broderen Otto Grundtvigs bopæl. Venskabet fortsattes med samkvem i København indtil Ingemanns Italiensrejse 1818-19 og mundede ud i en langstrakt og særdeles værdifuld brevveksling mellem København og Sorø 1821-59 (trykt ved Svend Grundtvig i 1882).

Endelig følte Grundtvig i oktober-december 1818 sig kaldet til at dømme i den mere og mere ophidsede strid mellem Baggesen og tolv af Oehlenschlägers unge tilhængere ("Tylvten") (*US* III 602-650). Baggesen havde i 1813 lagt ud med ubarmhjertige og vittige påvisninger af Oehlenschlägers tilbagegang som poet og siden ofret utrolig energi på at følge hver senere publikation af digterkongen til døds. Grundtvig giver overvejende Baggesen ret i hans diagnose, men efterlyser samtidig hans ret til at have ret, med andre ord et fast åndeligt stude hos Baggesen selv som digter. Fejden sluttede, da Baggesen i september 1820 forlod hovedstaden for stedse, og Grundtvigs indgriben forblev ubesvaret af Oehlenschläger. Det blev Grundtvigs sidste deltagelse i rent æstetiske anliggender. Det er karakteristisk, at den evigt rastløse og omskiftelige Baggesen af Grundtvig tillægges udviklingsmuligheder, den stagnerede digterkonge Adam Oehlenschläger mangler. Derfor bliver den uglesete og uberegnelige ironiker et muligt spejl for høje ideer, også om det evige. Endnu i 1843 kan Grundtvig i et mytologisk foredrag minde positivt om Baggesens Loke-vid (*US* VIII 624).

Udførlige, men uafsluttede og derfor utrykte udkast til en litteraturhistorisk afhandling om "Den Danske Literatur-Giæring i Det Nittende Aarhundrede", altså gennembruddet omkring 1800 og Steffens', Oehlenschlägers, Baggesens, Grundtvigs og Ingemanns roller heri, er bevaret (Fasc. 180). Ligeledes utrykt i samtiden er et litteraturhistorisk manuskript fra ca. 1822, "Blik paa Poesiens Historie og Bernhard Severin Ingemann" (Fasc. 175.1, trykt 1985 ved Flemming Lundgreen-Nielsen). Grundtvig mener her, at Oehlenschläger kunne overgå Shakespeare som historisk digter og Ingemann Goethe som naturens digter, hvis begge ville anlægge et kristeligt synspunkt på deres emner og søge forsynets plan henholdsvis i universalhistorien og i naturen.

Poesiens væsen

Især i sin ungdom og indtil *Nyaars-Morgen*, 1824, tænkte Grundtvig meget over poesiens væsen, men fik aldrig skrevet en systematisk poetik, fordi han ufravigelig gled over i historiske betragtninger over vækst og udvikling i menneskeligt åndsliv. Desuden satte han personlighedens udfoldelse og indgriben i livet over frembringelsen af kultiveret kunst, og som moden mand foretrak han til enhver tid et frugtbart gærende kaos frem for en i klarhed stivnet harmoni - altså levende sandhed for død skønhed. Grundtvig satte pris på mennesket Thorvaldsens stræbende personlighed, men ikke på de forstenede skikkelser i hans kunst, der var resultatet af hans arbejde.

En Grundtvigsk poetik kan rekonstrueres fra spredte tekster, bl.a. det tungt symbolmættede indledningsdigt til *Roskilde-Saga til Oplysning af Roskilde-Riim*, 1814, "Skjalde i den usle Døgn!" (*US* II 618-626). I et ubrugt udkast til fortalen til digtsamlingen *Saga*, 1811, arbejder Grundtvig med to kendte digtertyper: den passive (romantiske) digter, der ganske rives med af sine fantasier, og den aktive (oplysnings)digter, der intellektuelt sætter sig og følger et bestemt mål. Dem søger Grundtvig at forene i en tredje type, med en skolevits benævnt den deponente digter, altså en størrelse med passiv form og aktiv betydning. En sådan digter styrer sin fantasie retning, før han giver sig hen til den, og Grundtvig tilføjer, at da den rigtige retning kun kan føre til Gud og

evigheden, må deponente digtere nødvendigvis være "religiøse eller kristelige". Han afviste derimod romantikkens ideer om den skabende kunstner og hans originalitet. Kunstnerens personlige sjæleliv havde kun interesse, hvis det kunne tillægges almen betydning. Efter 1824 blev lejlighedsdigtet som kommentar til det aktuelle hans verdslige yndlingsmedium. Det jævne og muntre og virksomme menneske kom i fokus i stedet for de romantiske genier.

Retning mod humanisme

Grundtvigs énmandstidsskrift, *Danne-Virke*, I-IV, 1816-19 (i alt 1.564 sider), førte en titel, der røber formålet: at udgøre åndelig grænsevold mod den farlige tyske romantiske enhedsfilosofi, der kunne lede til ateisme og materialisme. I udførlige prosadrøftelser søgte Grundtvig at bestemme menneskets plads i verden og leverede dermed en række idéskitser til sin endnu ikke opfundne folkehøjskole.

I 1817, 300-året for Luthers reformation, genudgav Grundtvig sin krønike fra 1812 med den demonstrative titel *Udsigt over Verdens-Krøniken fornemmelig i det Lutherske Tidsrum*. Teksten var indtil 30-årskrigen et ret uændret optryk. Men den efter-reformatoriske fremstilling er udvidet med en grundigere behandling af nyere engelsk og især tysk litteratur (US III 674-729 med to udeladelser). Bogen ender med en krise: den forkastelige romantiske tyske naturfilosofi griber om sig, samtidigt med at den fromt kristelige og enfoldige tyske digter, Matthias Claudius, dør i 1815, men i slutafsnittet tilbyder Grundtvig sig selv som bolværk i kraft af en status som den sidste ægte lutheraner. Teksten kom let forkortet og bearbejdet i tysk oversættelse i Nürnberg i 1837.

De tre 1810'er-krøniker - i alt 1.758 tryksider - angriber alle den pragmatisk-humanistiske histories bestemmelse af mennesket som fornuftsvæsen eller statsborger, hvad enten det drejer sig om antikken eller det 17.-18. århundrede, til fordel for en forestilling om historien som den gudskabte menneskeheds skæbne mellem skabelsen og dommedag. Det kolossale stof ordnes i store linjer og lange sammenhænge til en kristen universalhistorie, i hvilken enkelte begivenheder og individer må bøje sig under helheden som fornuften under troen. Men i 1817-versionens billedsprog i den nytillkomne del mærkes en orientering i retning af humanisme. Handlinger, der er positive i Grundtvigs historiesyn, beskrives nu i sammenligninger hentet fra menneskelivets mange aktiviteter (fx handel og håndværk), men negative elementer sammenlignes med menneskeligt forfald (fx i sygdom og død). På den måde forbereder metaforikken Grundtvigs program fra 1830'erne om, at man ikke kan blive rigtig kristen, hvis man ikke først er blevet menneske.

Nationalfilologi i 1810'erne

Grundtvigs først stærkt urolige, så næsten alt for rolige forfatterliv i 1810'erne har en filologisk underbund.

Allerede i juni 1812 var Grundtvig af Det Kongelige Selskab for Norges Vel (i København) blevet opfordret til at fordanske de vanskelige skjaldekvad i Snorres *Heimskringla* til en nyoversættelse af Paul Arnesen, i maj 1813 overtog han hele projektet og gik omgående i gang, hvilket kan læses af en fornyet norrøniserende tendens i hans eget digtersprog. Umiddelbart efter Kielerfreden i januar 1814 frasagde han sig arbejdet, fordi Norge ikke længere udgjorde et dobbeltmonarki med Danmark, men et utrykt udkast til et forord, "Et Ord til Danske om Snorros Norske Krønike" (Fac. 246.6), viser, at opgaven trods alt blev fastholdt.

Det stod fra 1814 Grundtvig klart, at uden Norge måtte man omdefinere begrebet danskhed. Han dyrkede fra samme år forberedende, men alligevel indgående studier i den danske rimkrønike-tradition og kunne derfor i 1826 anmelde C. Molbechs nye udgave fra 1825 af *Rimkrøniken* overmåde grundigt i avisen *Nyt Aftenblad*, på baggrund af udførlige og systematiske optegnelser; han gjorde i 1834 også et enkelt forsøg på ajourføring af genren i "Prøver af Den Gammel-Danske Rim-Krønike i en ny Skikkelse" (i tre numre af *Nordisk Kirke-Tidende* og derefter som særtryk), men fulgte det aldrig op. *Rimkrøniken* påstod han ved samme lejlighed at have gennemlæst over 200 gange. Lige så grundige studier i middelalderlige ordsprog på dansk afsatte 362 kvartsider med eksempler i 1816 og en protokol med yderligere 1200 numre i 1822 (Fasc. 291, 292, 295 og 303).

I begyndelsen af januar 1815 sad Grundtvig med oversættelsen af Snorres kapitel 96 af *Olav den Helliges saga*. Pludselig oplevede han et åndeligt gennembrud, som han først beskrev godt 3 år senere: "Fædrenelands-Kiærligheden vaagnede med en mig hidindtil af Erfaring ubekendt glødende Ild og seierrig Vælde i mit Bryst" (fortalen til *Danmarks Krønike af Saxo Grammaticus*, 1818, US IV 96). Til Snorre måtte han nu absolut føje en oversættelse af Saxo, hans eget lands historieskriver; et manuskript over fordanskede passager fra Saxos Liber I har han selv foroven dateret til 14.4.1815, og dermed var han begyndt. Da Københavnsafdelingen af Selskabet for Norges Vel 3.8.1815 på grund af statsræson blev tvunget til at kappe forbindelsen til Norge, er Grundtvig medstifter af et nyt selskab til udgivelse af nordiske oldskrifter, som arver begge initiativer. I september

udsendte Grundtvig et hefte, *Prøver af Snorros og Saxos Krøniker i en ny Oversættelse samt et Ord til Danske og Norske*. Programmet var at gengive de gamle skrifter i "et let, fatteligt og trohjertet Sprog" og at omsætte kvadene for nutidslæsere uden historiske forudsætninger, med særligt henblik på "Aand og Indhold (...) Livlighed og Velklang" (US IV 22 og 24). Den sagkyndige københavnske akademiske kritik brød sig imidlertid ikke om de friheder, Grundtvig tog sig med teksterne, og modtog prøverne køligt og syrligt.

Men det var endda ikke alt. I juni 1815 udgav den 63-årige islandskfødte forsker G.J. Thorkelin i København en længe ventet videnskabelig udgave af det angelsaksiske kvad om *Beowulf* med en ret fejlfuld latinsk paralleloversættelse og med kommentarer på latin. Grundtvig lærte sig i en ruf angelsaksisk med udgangspunkt i oldislandsk, og efter en heftig og ufrugtbar avispolemik med Thorkelin fik han af den formuende fynske adelsmand Johan Bülow til Sanderumgård i opdrag at fordanske også dette værdifulde udsagn om det gamle Norden. Grundtvig kunne med rette trække sig tilbage til lange arbejdsdage og -år i studerekammeret.

Det første resultat af Grundtvigs flid, *Bjowulfs Drape. Et Gothisk Helte-Digt fra forrige Aar-Tusinde*, udkom i 1820, og kvadet, der mere er gendigtet i romantiserende balladestrofer end strikte oversat, var dermed for første gang overhovedet tilgængeligt på et levende europæisk sprog. Dets indledningssang havde Grundtvig korrekt identificeret som et sagn om kong Skjolds ankomst og død, der ikke stod hos Saxo. En 2. udgave i 1861 ledsagede Grundtvig af en tekstkritisk udgave af originalen, og selv om den på udgivelsestidspunktet var overhalet af britisk forskning, regnes han stadig for en af pionererne i Beowulf-forskningen. Den danske *Bjowulf* er dog aldrig, som Grundtvig havde håbet, blevet et nationalt, endsige populært monument. Grundtvig var levende engageret i angelsaksisk litteratur resten af sit liv. I 1840 fordanskede han kvadet *Phenix-Fuglen* ledsaget af kommentarer og et lyrisk efterklangsdigt. Indslaget af angelsaksisk i Grundtvigs poetiske univers er vægtigt og venter endnu på en dækkende undersøgelse.

Danmarks Krønike af Saxo Grammaticus og Norges Konge-Krønike af Snorro Sturlesøn i hver tre bind kunne sendes ud over riget med bind I i årsskiftet 1818-19, bind II i december 1819 og bind III i sommeren 1823 (med 1822 som trykår). Saxo havde skrevet på sølvalderlatin, Snorre på oldislandsk. I stedet for at respektere de to middelalderforfatters egen og indbyrdes meget forskellige stil fordanskede Grundtvig dem i en tredje tonart, Borgestue-stilen. Han stræbte efter at gengive krønikerne, som en sydsjællandsk bonde i hans barndom ville have fortalt dem. Det betød et lavere niveau og en større bredde, forøgede eksempler på direkte tale, humoristisk ræsonnerende omskrivninger så vel som mere partitagende ordvalg, tilsatte djærve sammenligninger, øget brug af ordsprog. Træk fra talesprogets syntaks, som ellers først kommer ind i skønlitteraturen med H.C. Andersen, er ligeledes karakteristisk. Og trods alt dette har vist nok samtlige kendere af de to grundtekster måttet medgive, at Grundtvig på sin specielle måde er loyal over for forlæggene. Det er dristig romantisk nationalfilologi, når Grundtvig hævder at skrive dansk, som Saxo og Snorre ville have gjort det, hvis de havde kunnet.

Praktisk romantik er også den stort tænkte subskriptionsorganisation. Fra 1815 var der indsamlet frivillige bidrag til produktionen ved hjælp af lokale repræsentanter, især sognepræster, bøgerne skulle derpå distribueres fra København via kontaktmændene til køberne, der skulle have dem til kostpris eller endog billigere, kort sagt: abonnenterne skulle yde efter evne og nyde efter behov. Grundtvig så et sigte i "at lade de gamle Folkebøger gienføde sig i en folkelig Skikkelse, og i det Hele at gribe ind i Folkedannelsen, saa at sige, med Tidernes Haand" (Fasc. 246.5). Det skulle være forskelligt fra udgivelsespolitikken i de traditionelle boglærde akademier, som han havde nedvurderet i sin 1812-krønike (US II 410-412). Desværre strandede projektet - Danmarks første bogklub - på 1820'ernes landbrugskrise og på forbrugernes materialisme. Restoplaget (godt 1.800 eksemplarer af 3.000) blev i 1834, Frederik VI's 50-års-regeringsjubilæum, skænket til kongerigets almueskoler. Det var en dyb skuffelse for Grundtvig, men udbyttet var ikke så ringe endda. Dels fik han bogstavelig talt til grunden fordansket sig selv i de syv drøje arbejdsår, dels blev han overbevist om, at man ikke kunne vække et folk og en tid med pennen alene. Grundtvigs forgæves ansøgninger om et professorat i mytologi eller historie resulterede i øvrigt fra 1818 i en årlig kongelig støtte til oldforskning, som kom til at løbe indtil 1842.

Grundtvigs filologiske folkeopdragelse sætter også et par sene frugter lige før røret om en grundlov, da han i 1845 udsendte *Danske Ordsprog og Mundheld* for at ophjælpe en folkelig talekunst i de nye stænderforsamlinger og i 1847 på bestilling kom med et udvalg af folkeviser, *Danske Kæmpeviser til Skole-Brug*.

1832-72

Efter en dom for injurier i en fagteologisk debat med professor H.N. Clausen, der som bivirkning pådrog Grundtvig livsvarig censur, affattede han i tilsyneladende fortræffeligt humør *Skribenten Nik. Fred. Sev. Grundtvigs Litteraire Testamente* (US IV 155-180), 1827, med betoning af, at skriftsproget ville dø, hvis ikke det fornyedes ved mundtlig tale. Det var en verdslig fortsættelse af hans teologiske, "mageløse" opdagelse fra 1825 af, at det

levende (mundtlige) ord i trosbekendelsen og nadverindstiftelsen stammede direkte fra Kristi mund, mens han derimod ikke selv havde skrevet et eneste ord af Det Nye Testamente.

I de sidste 40 år af sit forfatterliv viste Grundtvig kun marginal interesse for, hvad der foregik i den hjemlige skønlitterære institution. Efter at han i to årtier havde vogtet og våget over dansk digtnings renhed og åndelighed, havde han i realiteten omkring 1822 opgivet at følge de skiftende litterære moder. Skønt han senere nu og da kunne falde ind i biedermeierkulturens harmoniserende poetiske realisme, afviste han i resten af sit liv samtidens foretrukne genrer: den individualistisk-psykologiske roman og novelle, kunsteventyret, den så yndede teaterdramatik (medregnet balletten), den historiske roman à la Walter Scott. Den intense dyrkelse af kvindens og naturens skønhed, som mange af de samtidige romantikere skrev på og om, er sjældnere hos Grundtvig. Det korte lykkelige ægteskab med Marie Toft 1851-53 afsatte dog en gruppe lyriske digte om glæden med hende og sorgen ved hendes død - digte, som ikke er fortvivlede, men kristeligt accepterer Guds vilje i det skete. Han ser Marie som den tredobbelte rose i sit liv, med en rosensymbolik som i sin tid i *Roskilde*-digtene. De fleste af Marie-digtene trykkes først i 1929 (PS VIII).

I stedet gik Grundtvig i sit eget valg af digteriske udtryksformer demonstrativt mod strømmen. Han vendte tilbage til middelalderens og reformationens læredigtning, gendigtede således i *Krønike-Riim til Børne-Lærdom*, 1829, hovedtræk af verdenshistorien fra jordens skabelse og paradiset's have til det moderne Danmark, væsentlig igennem fiktive monologer af historiske aktører (konger og helte, bjerge og have, lande,

stater og byer, hovedbegreber) i moderniserede rimkrønikevers; en heldigt forøget udgave kom i 1842.

Af ældre folkepoesi som navnløse salmer, kæmpeviser (Volkslieder) og ordsprog tilegnede Grundtvig sig fynd og enkelhed til sin sangbare lyrik. Hans sange om almindelige menneskers hverdagsliv her på jorden og om det danske folks særlige gudgivne rolle i verdenshistorien tilhører henholdsvis 1830'ernes kampagne for en folkelig højskole til oplysning af den ikke-akademiske del af befolkningen og 1840'ernes kamp imod den sproglige og politiske tyskshed i Slesvig og den kulturelle tyskshed i mange danskeres hjerter. Disse sange blev fra og med 17.10.1838 sunget i forbindelse med offentlige foredrag og taler af Grundtvig, på Borchs kollegium og på møder i hans københavnske foredragsforening Danske Samfund fra 1839 og derfra på masse-møder rundt i landet og blev hurtigt populære i form af småtryk og tryk i lokale sangbøger. Også salmesangen i Grundtvigs Vartov-menighed (1839 ff.) var speciel: en voksende skare af tilhængere, der var begejstrede til randen af fanatisme, sang hans salmer af fuldt bryst, højt og hurtigt (i såkaldte Vartovsgaloppader), ofte på populære verdslige melodier, indtil sympatiserende komponister fik sat mere passende melodier til dem.

Grundtvigs litteraturkritik gik i stå. Han anmeldte Ingemanns *Høimesse-Psalmer* fra 1825 og et Kingo-udvalg ved P.A. Fenger fra 1827 (i sit eget *Theologisk Maanedsskrift*, III, 1825, og XIII, 1828). Ellers skrev han efter 1820'erne kun tre litterære anmeldelser, nemlig af H.P. Holsts nationaldigt *Den lille Hornblæser*, 1848, og Clara Raphaels *Tolv Breve*, 1850 (US IX 288-293), og *Et Besøg. Nye Breve*, 1851; en påtænkt anmeldelse af H.C. Ørstedes hovedværk *Aanden i Naturen*, 1851, måtte han gøre til et causeri over titlen, da bogen selv var bortkommet under flytning. Disse bidrag stod alle i hans ugeblad *Danskeren* i de nævnte udgivelsesår.

I bogen *Nordens Mythologi eller Sindbilled-Sprog historisk-poetisk udviklet og oplyst* (US V 378-767), 1832, bekræftede Grundtvig atter sin friere digteriske holdning til de nordiske myter - det var regnet fra 1808 Grundtvigs sølvbryllup med stoffet. Han behandler de ærværdige kilder i blandede stemninger, filologien er nok forbedret, men Grundtvigs associationer er også blevet forøget. En humoristisk og snusfornuftig jævnhed med gemyttlige indslag af filosofi over hverdagen breder sig i hans forsøg på at indføre nordisk-mytologiske navne og træk som et nyt hjemligt og alment sindbilledsprog (symbolsprog) - hvad der dog ikke lykkedes. Fra det digre værk huskes især programdigtet "Rim-Brev til Nordiske Paarørende" på grund af forsvaret for det ikke-troende åndsmenneskes taleret: "Frihed for Loke saavel som for Thor" (US V 385). Det er dog forkert, når denne mundrette formulering ofte i vor egen tid tolkes som en tolerant sidestilling af godt og ondt, hvis kamp på liv og død bør afvikles under demokratisk ens vilkår. Det fremgår nemlig utvetydigt af Grundtvigs tekstsammenhæng, at man ikke skal give nogen frihed til jætter, drager, ulve, bjørne og andre rovdyr, der står for materialisme og åndløs sanselighed. "Bundet kun være det *glubende Dyr*, / Som i sit Svælg vil det *Ædle* begrave!", hedder det manende og alvorligt med hentydning til myten om Lokes afkom med jættekvinden Angrboða, Fenrisulven. I langt kådere form tolkede Grundtvig myter i sammenlignende foredrag 1843-44, en virksomhed, der blev afbrudt af et sindssygeanfald i det tidlige forår 1844, dog fredeligere end i 1810. De opstemte og frodigt associerende taler blev trykt i september 1844 som *Brage-Snak om Græske og Nordiske Myther og Oldsagn for Damer og Herrer* (US VIII 493-788).

En tilsvarende friere holdning findes i den særdeles omfangsrige *Haandbog i Verdens-Historien* på i alt 1.801 tryksider i tre bind, I (oldtiden), 1833, II (middelalderen), 1836, III (nyere tid til 1700), 1843(-56), med et tillæg på

15 sider om det 18.-19. århundrede i 1869 (*US* VI 7-692 og VII 5-704). Grundtvig har ikke opgivet sit syn på historien som Guds førelse, men skudt det i baggrunden og i stedet leveret en grundig redegørelse for de faktiske forløb. Den verdslige historie vurderes først og fremmest som menneskelige gerninger, ja, selv Kristus betragtes udelukkende som en statshistorisk skikkelse. Værket er komponeret omkring tre kulturfremkaldende have: Middelhavet i oldtiden, Nord- og Østersøen i middelalderen, Atlanterhavet i nyere tid. Jøder, grækere, angelsaksere, schweizere, englændere og nordboer anses for positive hovedfolk i historien, mens ægypterne, perserne, romerne, arabere og tyrker og den romanske verden, især Frankrig, regnes for negative kræfter; i en mellemposition med potentiale til begge sider står Tyskland og Nederlandene. Indgangen til bind III flankeres af portrætter af den nyere tids førende opdagelsesrejsende, Christoffer Columbus i den reelle og Martin Luther i åndens verden. Luthers gerning indvarsles af Jan Huss' henrettelse i 1415 og fuldbyrdes i Gustav Adolfs sejr (og død) i slaget ved Lützen i 1632. Grundtvigs historieskrivning i moden alder er præget af en tæt brug af "de bedste Kilder", som der står på originaltitelbladene og som det fremgår af utallige saglige fodnoter. Trods det umådelige stof leverer Grundtvig mange gange en kortfattet og præcis karakteristik af mænd og bedrifter i et jævnt og letforståeligt dansk. Grundtvigs styrke som historiker er en belæsthed, som han selv uden at blive modsagt kaldte mageløs, og et dristigt greb til at slå ned på og nøjes med de væsentlige punkter; hans svaghed er ensidigheden, når en nation eller et folk først er sat på plads i den Guds plan, Grundtvig aner, og hans begreb om folkeånd udelukker nuanceringer i det økonomiske, juridiske og sociale, ligesom hans foragt for naturvidenskaber, matematik og teknik gjorde ham blind for meget i hans egen levetid. Musik, dans, bildende kunst og teater savnede han i sin høje prioritering af ordets kunst organ for. Filosofi, litteratur og kultur fylder i øvrigt langt mindre end i krønikerne fra 1810'erne.

Grundtvigs allersidste verdslige digtsamling, *Nordiske Smaadigte*, 1838, blev til på norsk forlæggerinitiativ som et optryk af hans digte og prosatekster fra før 1824 om Norge; et påtænkt bind 2 kom aldrig. Nye digte - dem skrev Grundtvig konstant - placeredes i udgivelser af venner og elever, i aviser og tidsskrifter, herunder i høj grad også i hans eget ugeblad *Danskeren*, I-IV, 1848-51 - endnu et énmandsforetagende (på i alt 3.136 sider). Her bringes også hans modne poetik i digtet "Skjaldelivet i Danmark. (En Mundsmag.)" (over fire numre i årgang 1851, jf. *PS* VII 392-426). Han plæderer for, at de hedenske myter om evig ungdom (Persephone, Idunna) må erstattes af kristendommens "Paradis-Skygger" (str. 26), hvad der bedst kan gøres i Danmark og allerbedst på Sjælland (*sjælens* og de lykkelige ø). Efter en hyldest til det kvindelige kærlighedsprincip i dansk åndsliv fra Gefion over Saxos blufærdige Sigrid til nutidens Danmarks-havfrue (Møen med Dronningestolen!) opstiller Grundtvig åndsfrighed som et ideal, skønt den - i lighed med Guds skaberværk - medfører en risiko for menneskeligt misbrug.

Tilsyneladende planlagde Grundtvig ikke mere storladne digteriske værker. En undtagelse danner *Christenhedens Syvstjerne*, der fra november 1854 til juli 1855 tryktes i *Dansk Kirketidende* (i fem enkeltnumre og to dobbeltnumre). Digtkredsen består af intet mindre end 666 7-linjede episk-reflekterende balladestrofer, som endda i den definitive bogform i 1860 øges med 30 til 696. Det drejer sig om en gendigtning af hele kirkehistorien, hvor Grundtvig omsider udfolder sin tanke fra 1810 ff. om, at de syv menighedsbreve i Johannes' Åbenbaring kan forstås som profetier om syv kristne folkemenigheder: Ephesus er den hebraiske med apostlene og Stefanus, Smyrna den græske med Paulus, Pergamus den romerske med Gregor den Store, Thyatira den angelske med Beda, Sardes den tyske fra Winfrid til Luther, Philadelphia den nordiske i nutiden og Laodicea den kommende, måske indiske (de to sidste savner endnu hovedfigurer). Af det lange digts afsnit 6, "Den nordiske Menighed", udtages i 1866 13 strofer til at danne sangen "Ingen har Guld-Taarer fældet, / Som ei Glimt af Guldets saae" (strofe 71, 66-70, 72-73, 75-77, 79 og 83). Hele teksten er nyudgivet af Th. Balslev i 1955 med et lille *Tekstkritisk Tillæg* året efter.

Faktisk skrev og renskrev Grundtvig i forlængelse af *Christenhedens Syvstjerne* yderligere fire omfattende digtninge. *Dansk Ravne-Galder*, 1860, trykt i 1909 (*US* X 362-484), ser i 216 7-linjede episke balladestrofer tilbage på udviklingen fra syndefaldet til Oehlenschlägers gennembrud i 1802 og går derefter over i en utopisk situation. Digtets jeg, en art fugl Fønix, sættes halvanden menneskealder ud i fremtiden, hvor han refererer en debat, der i ranglede 4- og 3-fodsjammer afvikles om bord på et skib på vej fra København til England. Seks mænd og tre kvinder af hver sin nationalitet har lige forladt et Danmark, som de bliver enige om er lykkeligst af alle lande i verden, i kraft af folkelighed og kvindelighed: "Det lille *Danmarks* Rige / Som et Vidunder mageløst / Paa Jordens runde Kugle / Med Fred og Frihed, Heltemod, / Med Folke-Sang og Glæde, / Med Viisdom bedst i Barne-Dragt, / I Kærlighed og Sandhed, / Fordunkler hver en Stormagts Glands / Og dog misundes ikke!" (inderen Brahmaputras slutvers, *US* X 482).

Nordens Myther fra 1864 er en digtkreds, som i 18 digte med vekslende verssmål genfortæller asalæren, med stadigt henblik på modstand mod tysk væsen, hvorved Grundtvig forstår selvhed og åndløs fornøft. *Havamaal*. *Et*

Læredigt fra 1866 er ikke en efterligning af eddadigtet *Hávamál*, men et belærende kvad på intet mindre end 1019 6-linjede strofer - de første 218 daktyliske, resten trokæiske - om åndsmenneskets vilkår, især med vægt på ordets historie, væsen og funktion. Endelig stammer *Højnordens Rimkrønike. Hundedagene 1867* (dvs. perioden 24.7.-24.8.) fra Grundtvigs sidste sindssygeår. Det er en gengivelse i 47 digte af nordisk sagnhistorie og historie fra aserne til Frederik VII. Der gennemføres ikke ét metrisk mønster, men veksles mellem rimkrønike-monologiske tekster (25) og tekster fortalt i 3. person (21), hvortil kommer 1 ubestemmelig. Disse tre omfattende digtninge blev først trykt i 1930 (*PS IX* 137-265, 293-499 og 499-607). Der er ingen forklaring fra Grundtvigs side på, hvorfor han lod dem ligge. Ville de måske i 1860'erne have virket som et for fjernt ekko fra romantikkens gennembrud et halvt århundrede tidligere? I sin nye fortale til 2. udgave i 1861 af *Optrin af Nordens Kæmpeliv* indrømmer Grundtvig i hvert fald, at nordiske myter og oldsagn ikke længere er på den litterære dagsorden, skønt mange emner står tilbage at gendigte (*US I* 745-748). På den anden side havde den gamle Grundtvig mange tilhængere, som ivrigt tog hans skrifter til sig, så han kan næppe have haft på fornemmelsen, at han savnede et publikum. Ingen af disse tekster har fået den ønskværdige behandling i Grundtvig-forskningen.

Skal man bedømme Grundtvigs litterære position, må det i øvrigt ikke glemmes, at en række af hans digteriske arbejder oplevede nye oplag på hans gamle dage. Således kom *Optrin af Nordens Kæmpeliv*, I-II (1811-09), i en let revideret stand i 1861 med en ny fortale. *Haandbog i Verdens-Historien* optrykkes 1862-69, *Kong Harald og Ansgar* i 1865, bind I af *Sang-Værk* i 1868, mens det i 1841 standsede bind II fuldførtes i 1870, *Nordens Mythologi*, 1832, genudsendtes også i 1870. I 1873, lige efter Grundtvigs død, var *Sang-Værk* I-II fremme i et nyt oplag, og det resterende salmemateriale udkom ved J.Kr. Madsen som bind III (396 numre), 1873, bind IV (300 numre), 1875, og bind V (162 numre), 1880-81 - alt ordnet af udgiveren efter (fortrinsvis) teologiske kriterier, ikke efter kronologi. Svend Grundtvig besørgede kritiske udgaver indtil sin egen død som 59-årig i 1883: i 1875 kom *Krønike-Rim, Danske Ordsprog og Mundheld* og *Danske Kæmpeviser til Skole-Brug*, 1876 *Brage-Snak*, 1877 *Mands Minde*, 1883 *Kristenhedens Syvstjærne* og 1880-89 desuden *Poetiske Skrifter*, I-VII. Svend Grundtvig havde endnu flere planer med sin faders litterære bo, hvad der viser sig i efterladte renskrivne afskrifter af utrykt materiale, fx *Roskilde*, 1812 (Fasc. 401), og "Blik paa Poesiens Historie og Bernhard Severin Ingemann" (Fasc. 175.2).

Salmisten

En ganske særlig indsats gør Grundtvig som salmedigter for både samtid og eftertid, men atter uden om den herskende litterære institution. Han fornyede den tilsyneladende forældede salmegenre ved at gå baglæns og gribe tilbage til Bibelen, til urkirken, til kristenhedens hovedmenigheder, formal-litterært til middelalder, renæssance og barok. En række digtere fik nyt liv, da Grundtvig fordanskede og opdaterede dem alle, lige fra Martin Luther, Thomas Kingo og H.A. Brorson til den nulevende hjerteven i Sorø, B.S. Ingemann. Det skete uden sartere hensyntagen til kunstneriske og moralske forfatterrettigheder, fordi Grundtvig netop mente, at kirkesalmer hverken måtte være præget af litterær kunst eller af forfatterens psyke, "jo mere det Individuelle træder frem, desmere træder det Universelle tilbage, og des daarligere bliver altsaa Psalmen, som *saadan*, hvor mesterligt et Kvad for en snever Kreds den end maatte være" (anmeldelse af P.A.Fengers udvalg af Kingo, 1827, i: *Theologisk Maanedsskrift*, XIII, 1828, s. 28). Salmer skal skrives med følelse for det væsentlige og almindelige og med undertrykkelse af individuelle synsmåder og af for stor kærlighed til sig selv og sine egne produkter (*Den Danske Stats-Kirke upartisk betragtet*, 1834, *US VIII* 84).

Salmen eksisterer ikke i Grundtvigs forfatterskab, før han i optakten til julekrisen pludselig 2.-12.12.1810 skriver en historisk fortællende barnesang "Deilig er den Himmel bla" (*US II* 80-82, *GSV II* 197-200). En plan i 1811 om en salmesamling - efter indholdsbeskrivelsen (i tidsskriftet *Sandsigeren* for 10. april 1811, *US II* 77-79) så at sige et mini-*Sang-Værk* - bliver ikke til noget, men enkelte mere regulære salmer følger spredt i de kommende år: "Et Barn er født i Bethlehem", 1820 (avistrykt som "Jule-Sang for christne Børn", efter en latinsk salme via den danske 1569-salmebog, *GSV I* 353-354), "Det kimer nu til Jule-Fest", 1817 (efter Luthers "Vom Himmel hoch", *GSV III* 126-129), "Velkommen igjen, Guds Engle smaa", 1824, trykt 1830 (original, *GSV I* 405-406), og "Den signede Dag med Fryd vi see", 1826 (efter svensk/dansk middelalderlig dagvise, *GSV III* 161-164). Endnu i 1820'erne var Grundtvig imidlertid ikke den, af hvem den litterære eller kirkelige offentlighed ventede en stor indsats på salmeområdet. Snarere håbede man på Ingemann (*Høimesse-Psalmer*, 1825), C.J. Boye (*Aandelige Digte og Sange*, I-IV, 1833-36, med yderligere to bind 1840-43) og H.A. Timm (*Aandelige Sange*, 1834, *Søn- og Festsangs-Psalmer*, 1839, *Aftensangs-Psalmer*, 1843, og *Huus-Psalmer*, 1845). Og så blev Brorson og Kingo genudgivet i henholdsvis 1823-30 og 1827; sidstnævnte samling er af udgiveren, P.A. Fenger, tilegnet Grundtvig.

Et samlet fremstød med salmedigtning på bred basis fik Grundtvig mulighed for med *Sang-Værk til Den Danske Kirke*, I, 1836-37, hvortil han fra 1835 var blevet støttet økonomisk af venner. Til gengæld blev det med et

"For-Spil" (59 strofer lånt fra *Nyaars-Morgen*, 1824, GSV I 13-32) fulgt af 401 numre en mageløs religiøs digtbog. Med ordet "Sang-Værk" hentyder Grundtvig til den københavnske betegnelse for det klokkespil i Vor Frue Kirke, der blev ødelagt af bomberne i september 1807 - Grundtvigs salmedigtning skal være en erstatning for denne tabte musik.

Samlingen er gennemkomponeret. I en ramme anskues kirken som et universelt samfund (Nr. 1-146 og 396-401), mens indholdet deles efter de tre kristne hovedhøjtider, jul (nr. 147-204), påske (nr. 205-326) og pinse (nr. 327-395). Disse hovedafsnit struktureres atter hver for sig efter salmeskatten i de seks historiske folkemenigheder (den hebraiske, græske, romerske, engelske, tyske og danske). Det vældige arbejde med digterisk at udfylde alle disse kategorier stemte godt med Grundtvigs lyst til at overskue universalhistorien og derpå danne sig indtryk af mønstre, der kunne omsættes til visioner og situationer. Denne evne udfoldes fuldt ud, men indrømmet på bekostning af hensynet til den enkelte kristensjæls inderlige Gudsforhold - derfor er navnlig Grundtvigs moderniserede versioner af Brorsons salmer ikke lykkedes. Grænserne mellem Grundtvigs oversættelser, bearbejdelser og originaler i øvrigt er ikke altid let at bestemme. Endnu to hefter af bind II, der skulle bringe fortællende bibelhistoriske sange, kom 1839 og 1841, rækkende på 192 sider fra skabelsen til skøgen Rachab i Jeriko (Josvas Bog 2). Men herfra gik værkets udgivelse i stå, så det færdige bind II først forelå i 1870; yderligere tre tykke bind udsendtes posthumt 1873-81 (ved J.Kr. Madsen; jf. ovenfor). Den moderne tekstkritiske og gennemkommenterede udgave af *Grundtvigs Sang-Værk*, I-VI, 1944-64, omfatter 1.583 numre, medregnet oversættelser, bearbejdelser og varierede gentagelser. Andre Grundtvig-salmer optoges dog allerede før fremkomsten af *Sang-Værk I* i samlinger redigeret af hans elever og beundrere, fx L.C. Hagen (*Historiske Psalmer og Riim til Børne-Lærdom*, 1832), og Grundtvig fortsatte uden om *Sang-Værk* sin publikationsvirksomhed i *Fest-Psalmer*, 1850, som i 1870 nåede 10. stadigt forøgede oplag.

Officiel anerkendelse som salmist fik Grundtvig som 72-årig. Det begyndte med 68 af 570 numre (11,9 %) i den autoriserede Roskilde Konvents salmebog (*Psalmebog til Kirke- og Huus-Andagt*, 1855), et antal, der blev øget i talrige tillæg i de følgende årtier. I næste autoriserede udgave, *Psalmebog for Kirke og Hjem*, 1899, er der optaget 172 salmer af eller ved Grundtvig ud af i alt 675 numre (25 %). Det kan tilføjes, at *Den danske Salmebog*, autoriseret i 1953, har 271 numre af Grundtvig ud af 751 (37 %); den danske katolske salmebog, *Lovsang*, har i 1982-udgaven 230 Grundtvig-salmer ud af 671 (34 %). Den endnu ikke udgivne nye autoriserede salmebog vil bringe 253 Grundtvig-salmer ud af 791 (31,98 %).

Grundtvigs salmer indoptager ikke det mangeartede og komplicerede symbolinventar fra hans verdslige digtning. I stedet henter han inspiration i enkle læredigte og åndelige viser fra reformationstid til oplysningstid. De kan bære en let farve af tidligt trykte folkeviser og romantisk balladetradition, mens norrøne og antikke myter selvsagt forekommer særdeles sparsomt, og også tørre forstandsallegorier holder Grundtvig nede. Salmerne bliver ofte til på bestilling og kan senere underkastes bearbejdelse af ham selv eller med hans tilsagn af venner og tilhængere; især forkortelser bliver en gevinst, både kunstnerisk og brugsmæssigt. Har Grundtvig forlæg, foretrækker han at understrege deres helhed og at forstærke deres holdning i retning af håb og lyssyn; dramatisk handlende verber giver dynamik til de substantiver, de forbindes med, i stil med Det Gamle Testaments salmer. En nuanceret og præcis beskrivelsesteknik i originalt udvalgte eller ligefrem nydannede adjektiver ligger Grundtvig fjernere. Han kan godt lide at inddrage lokale træk, således minder han i en salme om julenatten ved Bethlehem om, at hyrderne på marken færdedes i et vinterklima svarende til dansk sommertemperatur ("Nat i Østen er ei saa lang", 1846, GSV IV 209-212) og i "Hyggelig, rolig" (1836, GSV I 150-152) udelader han morbærdalen fra forlægget, Davidssalme 84, og samler sig i stedet om velkendte danske fugle som spurve, svaler og lærker. Andre salmer bruger det danske løvspring i maj, "naar det grønnes" ("Du, som gaaer ud fra den levende Gud", 1837, efter engelsk forlæg, GSV I 625-627) og den danske pinseskov med nattergalesang til lovprisning af Gud og Helligånden ("I al sin Glands nu straal Solen", 1843, trykt i ændret form 1853, GSV VI 268). Atter andre har typiske hjemlige vinterlandskaber med sne, is og "klingrende Frost" ("Velkommen igjen, Guds Engle smaa", 1824, trykt 1830, GSV I 405-406).

Sprogmeisteren

En særlig evne udmærker Grundtvig frem for guldalderens andre forfattere. Verset er simpelt hen hans sproglige natur, på grænsen til det ustyrlige. Han udtrykker sig langt lettere i bunden stil end i prosa. Tidligt i sin ungdom konstaterede han i en bearbejdet og selvkommenteret dagbog (1802-04): "Nu flød det da dygtig fra ham" (US I 31). Rytme og rim løber i rækker af strofer uden indre modstand sådan fra ham, at resultatet hyppigt bliver en slagkraftig koncis og prægnant præsentation af en idé eller tema. Hvis ikke niveauet kan holdes over de lange stræk, uddrager enten han selv eller venner med hans godkendelse værdifulde strofer og sætter dem sammen, hvad der ejendommeligt nok ofte føles naturligt og upåfaldende. Resultatet kan blive en tekst, der optages i den

danske litterære kanon.

Som Grundtvig-forskningen har klarlagt, udspringer nogle af hans bedste salmer af hans talrige prædikener, hans bedste nationalsange af hans vidtløftige talekunst og politiske pamfletter, hans bedste læredigte af hans prosaiske skoleskrifter og historiefortællinger. I andre tilfælde, som bevarede udkast og kladder viser, kan han dog arbejde længe og omhyggeligt med detailrettelser og tilføjelser. Sit store læsende, lyttende og syngende publikum, som i hans alderdom og efter hans død i 1872 vokser til at udgøre en betydelig del af folket, vinder han med sin digtning - ikke ved at udgive talrige digtsamlinger, dramaer eller romaner, men ved at anbringe sine digte i praktiske sammenhænge, hvor de kan være til folkegavn og grøde. Det skal ikke forties, at Grundtvigs rimeevne også kan føre til en masseproduktion af ligegyldige og rent ud dårlige vers. Til gengæld insisterede han ikke på, at alt, han skrev, skulle være uantasteligt. Grundtvig skrev og gemte og skrev det gemte om igen, uden være romantisk imponeret af sin egen inspiration. I juli 1840 - Christian VIII's kroningssommer - var Thorvaldsen, Steffens, Oehlenschläger, Sibbern og Grundtvig gæster på herresædet Nysø. Oehlenschläger foreslog, at Thorvaldsen skulle læse hans *En Reise, fortalt i Breve til mit Hjem*, I-II, 1817-18, til oplysning om hans gamle misforhold til Jens Baggesen, hvorpå Grundtvig frarådede og kaldte værket "noget rigtigt Skidt". Oehlenschläger fór op og spurgte spidst, om da aldrig Grundtvig havde skrevet noget skidt. Grundtvig replicerede afslappet: "Jo, saamænd har jeg saa, men jeg forlanger ikke, at nogen skal læse det." (Johan Borup: *N.F.S. Grundtvig*, 1943, s. 134-135).

Næsten paradisk ses Grundtvigs skribentvirke i 1867 under hans sidste sindssygeanfald med påfølgende rekonvalescens: Grundtvig tvinges midt i de også legemlige smerter af en motorisk uro til at skrive vers den ganske dag, til han bukkes under for træthed og beroligende medicin. Om ikke andet finder han det indre pres lindret ved blot at afskrive vers, sine egne eller andres. Forlanger hans læge under hensyntagen til hans borgerlige og digteriske ry, at siderne med de lange rablende verskæder puttes i kakkellovnen, adlyder han, men næste morgen tænder han piben og tager fat igen (jf. *Grundtvig-Studier* 1951, s. 13).

Grundtvigs prosa har ry for at være vidtløftig og uigennemsigtig. Han skal gerne have alle nuancer og forbehold med, før han vurderer. Men når han først har fældet sin dom, kan han omvendt godt udtrykke sig minimalistisk, med fynd og præcision, idet han efter sin vane undgår akademiske fremmedord. I *Nordens Mythologi*, 1832, karakteriserer han således den danske folkevise som "*Kæmpevisen-Bogen*, hvori Kamp vel er Løsenet, men Elskov Sjælen" (*US V* 687). Det kan ikke siges bedre, når man vil begrænse sig til blot ni ord.

I det hele kunne skribenten N.F.S. Grundtvig modsat Oehlenschläger ikke danne skole - dertil var hans forfatterstemme og karakter for særpræget, hans menneskelige baggrund for langt fra det gennemsnitlige borgerliv. Men hans versdigtning fik en usædvanlig udbredelse på hans elevers folkehøjskoler (1844 ff.), i kirken gennem salmebøgerne og i verdslige foreninger først i lokale sanghefter som *Viser og Sange for Danske Samfund*, så i *Højskolesangbogen* (1894 ff.), som trods navnet har vundet popularitet langt ud over grundtvigianernes egne kredse.

Afrunding

Grundtvigs digteriske forfatterskab løber ud i en deltaformet strøm af livsoplysning, med bund i det kristelige menneskesyn, at Gud har skabt mennesket som et guddommeligt eksperiment af kød og ånd, hvis ord og taleevne skiller det fra dyrene. Han sigter bredere end til skønlitteraturen, debatterer teologiske og kirkelige anskuelser eller i pædagogik og politik ændringer i opfattelsen af menneskelivet, dets samfundsindretning i denne verden, uddannelsen af borgerne, fornemmelsen af folkets identitet og rolle. Digtning var for den modne og gamle Grundtvig først og fremmest et redskab, til oplysning af menneskets, folkets og nationens bestemmelse, til udbredelse af en fællesskabsfølelse, ikke en forfinet kunstart.

Romantikens fornemste erkendelsesmiddel og udtrykselement, symbolet, drog han ud af en overvejende værkrettet kunstnerisk sammenhæng og tog den i stedet i brug i hverdagens arbejde for sit folk. Det betød på ingen måde, at Grundtvig modvirkede kunstnerisk fuldkommenhed. Den var blot ikke hans mål. Ordkunst skulle ikke berolige eller kildre eller rejse beundring for søde sanselige klange, den skulle lades med aktivitet og kraft til at skabe, hvad den nævnte.

Modtagelse

Set fra nutiden var Grundtvig en så indgribende og gennemgribende kraft i det danske 19. århundredes religiøse og nationale åndsliv, at det i lange tider nærmest er blevet glemt, at han begyndte sin løbebane som rent skønlitterær forfatter og kritiker, og at han for så vidt endte den poetisk med "Gammel nok jeg nu er blevet /

Mellem Vugge min og Grav" (GSVV 628) fra 1872, der efter traditionen er Grundtvigs "Sidste Digt" (sønnen Svends tilsatte titel over førstetrykket i *Dansk Kirketidende*, 1880).

I Grundtvigs egentlige litterære periode frem til ca. 1822, savnede Danmark både en toneangivende kritiker og en metodisk baseret dagblads- og tidsskriftskritik. Knud Lyne Rahbek fortsatte med at udgive det 18. århundredes store og meget små forfattere og skrive om teaterforestillinger, men trods umiskendelig evne til at finde og glædes ved "skønne Steder" kunne han intet stille op med de romantiske poeter af den nyere skole, hvad han selv godt vidste og indrømmede. Oehlenschläger skrev fremragende forklarende fortaler til sine egne skrifter (*Poetiske Skrifter*, 1805, *Nordiske Digte*, 1807, og: *Svar paa Hr. Capt. Abrahamsons Recension over mine nordiske Digte. En æsthetisk Afhandling*, 1808); de blev suppleret en halv snes år senere af hans unge beundrer Carsten Hauch med to velkrevne karakteristikker af henholdsvis 1816-udgaven af lystspillet *Freias Alter* og det episk-dramatiske digt *Helge* fra 1814 (i C. Molbechs tidsskrift *Athene*, VII, 1816, VIII, 1817). Men Oehlenschlägers fravær fra København under den lange dannelsesrejse til Tyskland, Frankrig og Italien 1805-09 hindrede ham i at blive en central kritiker i dansk romantiks første tiår, og andet tiår udfyldtes af den i længden monotone syvårskrig (1813-20) mellem Baggesen og Oehlenschlägers tilhængere, hvor det væsentlige og principielle tit druknede i en syndflod af ligegyldige pindehuggerier. Grundtvig forsøgte at gøre sig gældende, men var for lidt interesseret i rent æstetiske spørgsmål og for stærkt optaget af at veje og måle livsanskuelser til at kunne anerkendes som kritisk autoritet. Og da en sådan myndigt trådte frem i midten af 1820'erne med J.L. Heiberg, havde Grundtvig på sin side ganske tabt interessen for moderne litteratur og koncentreret sig om kirken og samfundet.

Resultatet var, at forbløffende få af Grundtvigs talrige skrifter igennem hans lange liv blev genstand for normale anmeldelser. Deres tendens, deres budskaber skabte diskussion, i begyndelsen også polemik grænsende til injurerende skænderier, men deres litterære kvaliteter i sprog, stil, versifikation og komposition bedømtes sjældent. Fra 1813 reduceret til gæsteprædikant ved forskellige københavnske kirker prøvede Grundtvig at leve som fri skribent. Desværre er oplysninger om oplags- og salgstal og om abonnentantal oftest mere end sparsomme. Men Grundtvig synes ikke nogensinde at have haft vanskeligheder med at få sine skrifter trykt. Imidlertid havde det dannede bypublikum svært ved at se og sympatisere med linjen i hans forfatterskab. Grundtvig var for stor og uhåndterlig. Da han i 1822 blev kapellan i Vor Frelsers Kirke, skal hans stedfætter J.P. Mynster have udtalt, at han havde det med ham som med løver og elefanter, det var ham ret kært at have set den slags, men han ønskede ingen videre omgang med dem (jf. Jens Rasmussen: *J.P. Mynster*, 1999, s. 97).

Derimod fik Grundtvig vist nok en trofast og støt voksende læserskare rundt i landet, som fulgte med i hans udgivelser og købte, læste og fremlånte hans skrifter, poetiske såvel som prosaiske, ja undertiden sled dem op. Han kunne således uden problemer alene i 1814 udsende ni selvstændige titler. På den anden side lagerførtes hans ungdomsbøger i førsteudgaverne frem til ca. 1860 - især *Krønikeens Gienmæle*, 1813, og *Nyaars-Morgen*, 1824, solgte dårligt. Fra og med *Mands Minde*-foredragene på Borchs Kollegium (1838) og Chr. Flors gennemgang på hele 54 sider af *Nordens Mythologi*, 1832, i Fr. Barfods tidsskrift *Brage og Idun, et nordisk Fjærdingårsskrift*, 1839, sluttede flere og flere sig til Grundtvigs følge. Den tidligere ungdomsven C. Molbech fremhævede i 1840 i sin *Dansk poetisk Anthologie* (IV.1, s. 30), første bind af *Sang-Værk til Den Danske Kirke*, 1837, som en ny kulmination af Grundtvigs poetiske kraft og sprog evne, med tilføjelse af, at poesi mere er "hans aandelige Naturs hele Afpræg", end den repræsenteres af "mange enkelte Digterværker med reent afsluttet Form". P.L. Møller anmeldte 2. forøgede udgave af *Krønike-Riim til Børne-Lærdom*, 1842, med anerkendelse af, at Grundtvigs "Idee som fælles Livsprincip forbinder og gennemtrænger en Mangfoldighed af Forestillinger", som derpå er levendegjort i sproget, så der både opstår skønhed og glæde (*Nye Intelligensblade*, 11.12.1840, jf. P.L. Møller: *Kritiske Skizzer*, II, 1847, s. 98). Andenudgaven af *Optrin af Kæmpelivets Undergang i Nord* (1809-11) i 1862 fik en venlig og lødig modtagelse af Clemens Petersen i dagbladet *Fædrelandet* 8.2 dette år. Ganske vist havde det kommende Moderne Gjenembruds kritiker, Georg Brandes, hverken kendskab til eller interesse for Grundtvigs forfatterskab, men en mere objektiv og ideologisk neutral kritiker i samme periode, H.S. Vodskov, skrev i anledning af de to første bind af *Poetiske Skrifter* et par kloge karakteristikker af digteren Grundtvig (i *Illustreret Tidende* for 10.10.1880 og 19.11.1882).

Grundtvig selv markerede sin ligegyldighed over for skønlitteraturens litterære institution ved trods bønner fra vennen Ingemann (i breve 1830, 1838 og 1845, *Grundtvig og Ingemann. Brevvexling 1821-1859*, 1882, s. 104, 208 og 277) ikke at foranstalte en udgave af sine samlede skrifter, som fx Oehlenschläger, Ingemann og Heiberg gjorde det.

Efterliv

Det blev Grundtvigs tilhængere og elever, der i mere end et halvt århundrede efter hans død i 1872 forkyndte og

forvaltede arven - fra prædikestole, på højskoler, i dagblade, tidsskrifter og oplysende litteratur. Særlig populært blev et opslagsværk, Ernst J. Borup og Frederik Schrøder: *Haandbog i N.F.S. Grundtvigs Skrifter*, I-III, 1929-31. Det indeholder et udvalg af kærnecitater - hovedparten veltrufne, men meget korte - fra hans skrifter om skole (bind I), folkelighed (bind II) og kirke (bind III).

Grundtvig-forskningen begynder med Valdemar Vedels komplekse og fortættede portræt i disputatsen *Studier over Guldalderen i dansk Digtning* fra 1890 og fortsætter i F. Rønnings *N.F.S. Grundtvig. Et bidrag til skildring af dansk åndsliv i det 19. århundrede*, I-IV (i 8 halvbind), 1907-11, der trods en sporadisk romanagtig fremstilling hviler på indgående arkiv- og manuskriptstudier. Fra 1. til 2. verdenskrig beherskes feltet af kortere forfattermonografier (Th. Bredsdorff 1917, Vilh. Andersen 1924 (i: *Illustreret dansk Litteraturhistorie*, III, s. 141-217) og 1936 (i: *Dansk biografisk Leksikon*, VIII), Edvard Lehmann 1929, Johan Borup 1943).

En systematisk videnskabelig udforskning af Grundtvigs skrifter tog først rigtig fart efter befrielsen i 1945, inspireret af den rolle, Grundtvigs forfatterskab havde spillet under besættelsen, bl.a. gennem Hal Kochs universitetsforelæsnings i efterårssemestret 1940 (udgivet på svensk 1941, på dansk 1943) og ved Kaj Munks drama *Egelykke*, der havde premiere 17.9.1940.

Et stadigt eksisterende Grundtvig-Selskab stiftedes i Ribe Bispegård 8.9.1947, som hurtigt gav sig til at publicere dels årbogen *Grundtvig-Studier* (1948 ff.), dels serien *Skrifter udgivet af Grundtvig-Selskabet* (1949 ff.).

Selv om sympatien og det medlevende langtfra gik tabt, blev den nye Grundtvig-videnskab mere akademisk dokumenterende og distancerende. Under en vis skepsis fra gamle grundtvigianere og fra højskolerne søgte forskerne frem mod en bredere karakteristik og mod en indplacering af forfatterskabet i dansk, nordisk og europæisk sammenhæng. Det skete i takt med den fordybelse i *hele* forfatterskabet, som forskerkredsen fra Grundtvig-Selskabet nogenlunde samtidig praktiserede i arbejdet med at bibliografere de trykte og registrere de utrykte tekster.

Alligevel stod den rent litterære dimension hos Grundtvig svagt i forskningshistorien. Borups og Schrøders trebindshåndbog gjorde ikke noget ud af teori eller praksis i hans ordkunst. I den alment accepterede litteraturhistorie blev han betragtet som sær, en kuriøs ener, der på godt og ondt unddrog sig de sædvanlige æstetiske vurderingskriterier. Tilhængere af hans religiøse og verdslige forkyndelse kunne falde på at bruge ham ukritisk som et orakel, der var hævet over pedantisk stileretteri eller genrekontrollerende kritik. Ovenstående portræt forsøger at genplacere Grundtvig i den skønlitterære verden, han også tilhørte og stadig tilhører, uanset hvad han selv mente.

Tekstoplysninger

Tekstbeskrivelse

Forfatterskabet vokser gennem Grundtvigs 89 leveår til en anelig størrelse. Det, der tryktes i Grundtvigs levetid, er blevet registreret i nøje kronologisk rækkefølge af Steen Johansen (*Bibliografi over N.F.S. Grundtvigs skrifter*, I-IV, 1948-54) på i alt 1480 sider; listen omfatter 1471 numre, der rækker fra enkelttryk af sangtekster til værker i flere

bind. Der er en kort rettelsesliste i bind I, og bind IV består udelukkende af rettelser, tilføjelser, efterslæt og universalregister.

Det er langtfra det hele. Fra og med 15-års alderen (1798) som privatelev i præstegården hos pastor Laurits Feld i Tyregod ved Vejle gemte Grundtvig sin skriftlige produktion, navnlig, når den ikke blev trykt. Selv om han i sit voksne liv boede på omkring 25 forskellige adresser (de fleste i København), har han altid medtaget sine papirer (arkivet) ved flytning. Efter hans død arvede hans enke det, og ved hendes død i 1890 deponerede familien det i Rigsarkivet, hvorfra det i 1941 overførtes til Det Kongelige Bibliotek. Her udgør det en sluttet særsamling benævnt *Grundtvig-arkivet*. Medregnet hans fader Johans efterladenskaber tæller det 178 volumer med 565 fascikler systematisk ordnet efter hovedindhold. En bekvem indgang til Grundtvig-arkivet tilbydes af en duplikeret *Registrant over N.F.S. Grundtvigs papirer* i A4-format på 30 bind med i alt 7.139 sider, bind XXIX og XXX er registerbind. Registranten bringer et udfyldt skema på 12 rubrikker for hver eneste selvstændig manuskriptenhed. Den er udarbejdet og offentliggjort i årene 1957-64 af en forskergruppe omfattende Gustav Albeck, K.E. Bugge, Albert Fabritius, Steen Johansen, Niels Kofoed, Uffe Hansen, Henning Høirup, William Michelsen, Kaj Thaning og Helge Toldberg; en række omdateringer ud fra vandmærker er indskrevet senere af Kaj Thaning i Det Kongelige Biblioteks læsesalseksemplar.

Grundtvigs manuskriptsider er i vekslende formater og oftest tæt beskrevet. En forsigtig beregning - uden hans private breve - giver omkring 88.000 sider. En ikke helt lille gruppe blade er bevaret i andre af Det Kongelige Biblioteks samlinger, således ca. 2.000 sider i Ny Kongelig Samling (NkS) og ca. 400 sider i Additamenta (Add.). Stort set er halvdelen af manuskripterne prædikener, teologiske og kirkelige skrifter og salmer, mens resten fordeles over filosofi, politik, historieskrivning og historieforskning, nordisk og græsk mytologi, dansk, nordisk og angelsaksisk filologi, tanker om pædagogik og folkehøjskolen og personalia såsom breve, dag- og udtogsbøger. Verdslige digte fylder - oversættelser fra regnet - en tolvtedel. Men disse kategorier i de bevarede håndskrifter forholder sig ikke nødvendigvis proportionalt til det trykte tekstmateriale. Trykmanuskripter og renskrifter har hverken interesseret Grundtvig eller hans bogtrykkere, når en tekst var offentliggjort. Senere reviderede udgaver sættes om eller nysættes efter et eksemplar af førstetrykket, som Grundtvig har gennemrettet med håndskrevne korrekturtegn og tilskrifter (nogle af disse bøger indgår i *Grundtvig-arkivet*).

Der findes flere fyldige trykte udvalg af Grundtvigs skrifter, men en samlet udgave efter moderne tekstkritiske principper med de fornødne kommentarer til alle enkeltheder blot af tekster trykt i Grundtvigs eget liv eksisterer ikke og er ikke planlagt, skønt den varmt har været ønsket i det sidste halve århundrede. Ganske mange Grundtvig-titler kan læseren kun stifte bekendtskab med i originaltryk, som må bese på et universitets- eller forskningsbibliotek (som fx Det Kongelige Bibliotek, Grundtvig-biblioteket i Vartov eller bogsamlingen i Center for Grundtvig-studier ved Aarhus Universitet).

Grundtvigs første og fineste medhjælper, sønnen Svend (1824-83), har med sin fortræffelige evne til at læse faderens til tider vanskelige skrift og sit kendskab til hans tænke- og udtryksmåde ganske vist lagt for med en udgivelse af verdslig lyrik (*Poetiske Skrifter*, I-IX, 1880-1930). Men dels døde Svend allerede 11 år efter sin gamle fader, dels er hans udgave kun pålidelig ord for ord, mens stavemåde og tegnsætning er den, Svend Grundtvig med ministeriel billigelse introducerede i en retskrivningsordbog i 1872, der kom til at gælde til omkring 1890. Svend Grundtvig begrundede aldrig den moderniserede form teoretisk, men må som kompetent filologisk videnskabsmand have vidst, hvad han gjorde. Måske skal man antage et ydre pres for ajourført læselighed - fra faderens enke, fra hans tilhængere eller fra forlaget. Hertil kommer, at Svend Grundtvig anbragte alle tekster i den rækkefølge, hvori de er skrevet - hvis det da kan bestemmes med nogen sikkerhed. Da Grundtvigs digtninge og navnlig digtsamlinger ofte er blevet til over længere tid eller stykket sammen af usamtidige manuskripter, betyder Svend Grundtvigs princip, at det i hans udgave er meget vanskeligt at danne sig et indtryk af i det mindste en del af de færdige bøger, hans fader udsendte. Den formidler det bedste samlede indtryk af Grundtvigs verdslige poesi, men medtager langtfra alt det mulige materiale. Der er nogle gange korte indledninger til de enkelte tekster, ligesom der i beskedent omfang anføres varianter fra håndskrifter og senere tryk. Da udgaven ikke blev nogen salgssucces, kom fuldendelsen til at vare 50 år. Niende og sidste bind med en del hidtil utrykte alderdomstekster udsendtes ved Georg Christensen i 1930 - samtidig med Tom Kristensens roman *Hærværk!*

To gode og pålidelige tekstudvalg i hver ti bind, som også tilgodeser Grundtvigs prosa, er dog besørget til bredere og dybere tilegnelse, *Nik.Fred.Sev. Grundtvigs Udvalgte Skrifter* ved Holger Begtrup, 1904-09, og *N.F.S. Grundtvigs Værker i Udvalg* ved Georg Christensen og Hal Koch, 1940-49, begge sæt er udstyret med korte og fyndige indledninger.

Alle de netop nævnte tre grundlæggende udgaver er beklageligt nok uden punktkommentarer, uden overordnet indholdsfortegnelse og uden fællesregistre.

En stor del af Grundtvigs salmer, men ikke dem alle, er udgivet i *Grundtvigs Sang-Værk. Samlet Udgave*, I-VI, 1944-64, ved Th. Balslev, Ernst J. Borup, Uffe Hansen, Ejnar Skovrup og Magnus Stevns, med inddragelse af bevarede manuskripter og med kommentarer til hver eneste salme; denne udgave optrykkes fotografisk i 9 (små) bind 1982-84, desværre uden kommentarbind 6. Magnus Stevns' tidlige død i 1949 bevirkede i øvrigt, at kommentarerne er svage i det skønlitterære.

Endelig findes der videnskabelige enkeltudgaver af visse poetiske og poetologiske tekster, således ved Svend Grundtvig *Krønnike-Riim* (opr. 1829 og 1842), 1875, og *Mands Minde* (foredrag 1838), 1877, ved Holger Begtrup *Nyaars-Morgen* (opr. 1824), 1901, med resumerende fodnotetekst, ved Th. Balslev *Christenhedens Syvstjerne* (opr. 1854-55 og 1860), 1-2, 1955-56, med indledning og kommentar, ved Flemming Lundgreen-Nielsen *Blik paa Poesiens Historie og Bernhard Severin Ingemann* (manuskript fra ca. 1822), 1985, med udførlig kommentar og i et Appendix en kronologisk oversigt over Grundtvigs litteraturvidenskabelige bidrag 1804-26. Tidsskriftet *Danne-Virke*, 1816-19, er fotografisk optrykt i 1983 uden noget som helst apparat. Grundtvigs utrykte prædikener er under udgivelse ved Christian Thodberg m.fl., indtil videre i 14 bind (1983-88), omfattende perioden 1821-39, manuskripterne, der nu og da indeholder citater af versdigtinge, kommenteres ikke løbende.

Den tilstand, Grundtvigs forfatterskab findes i, afspejler meget godt, at han er alment kendt og elsket for enkelte tekster med intenst følelses- og billedinventar (digte, sange, salmer) såvel som for enkelte ordsprogsagtige prosaudsagn, men at det kun er forholdsvis få læsere, der opsøger hele forfatterskabet og har brug for at gøre sig fortrolig med dets indre sammenhænge. Grundtvigs ideer og tankegods er blevet formidlet og har fået egeneksistens uden for de originale, sommetider lange tekster.

I *Udgivelse af danske litterære tekster efter 1800*

(Den røde Betænkning) DSL, 1996, gøres der rede for foreliggende udgaver i afsnittet om N.F.S. Grundtvig, s. 21-25.

Bibliografi

Dansk Litteraturhistorisk Bibliografi

Grundtvigs trykte forfatterskab er registreret i:

Steen Johansen: *Bibliografi over N.F.S. Grundtvigs Skrifter*, I-IV, 1948-54

Utrykte håndskrifter identificeres og karakteriseres i:

Registrant over N.F.S. Grundtvigs papirer, I-XXX (ved Gustav Albeck, K.E. Bugge, Uffe Hansen, Henning Høirup, Steen Johansen, Niels Kofoed, William Michelsen, Kaj Thaning, Helge Toldberg samt Albert Fabritius), 1957-64

N.F.S. Grundtvigs æstetiske og litteraturhistoriske arbejder 1804-1826, Appendix i:

Blik paa Poesiens Historie og Bernhard Severin Ingemann (udg.: Flemming Lundgreen-Nielsen), 1985, s. 114-116

Yderligere oplysninger om forfatterskabets konkrete tilstand er givet i:

Steen Johansen: *Grundtvig-manuskripter og grundtvigiana i Det kgl. Bibliotek erhvervet 1963-maj 1972*, i: *Grundtvig-Studier 1972*, s. 40-50

Steen Johansen: *Det Grundtvig-Boisenske familiearkiv*, i: *Fund og forskning i Det Kongelige Biblioteks samlinger*, XXIII, 1977-78, s. 129-150

Steen Johansen: *Familiestriden 1872-73 om N.F.S. Grundtvigs efterladte papirer*, i: *Grundtvig-Studier 1968*, s. 33-52

Grundtvigs selvstændige skønlitterære, litteraturkritiske og filologiske udgivelser

Grundtvigs selvstændige skønlitterære, litteraturkritiske og filologiske udgivelser

Maskeradballet i Danmark 1808. Et Syn (novelle med lyrik og dramatik indlagt), 1808

Nordens Mytologi eller Udsigt over Eddalæren for dannede Mænd der ei selv ere Mytologer, heri det selvstændige digt "Freis Kærlighed" (håndbog med talrige verscitater), 1808

Indbydelse til Gamle Nordens Venner (subskriptionstilbud), 1808

Optrin af Kæmpelivets Undergang i Nord (læsedramatik), 1809

Sørgeskvad ved Prinds Christians Død (mindedigt), 1810

Idunna. En Nytaarsgave for 1811 (digtsamling), 1810

Nytaarsnat eller Blik paa Kristendom og Historie (digtsamling), 1810

Optrin af Norners og Asers Kamp (læsedramatik), 1811

Saga. Nytaarsgave for 1812 (digtsamling), 1811

Roskilde-Riim (krønikedigt), 1814

Fædrene-Aaret (lejlighedsdigt), 1815

Europa, Frankrig og Napoleon, en dansk historisk Betragtning (pjece med bl.a. karakteristikker af europæiske folk

- og sprog), 1815
- Kvædlinger eller Smaakvad* (digtsamling), 1815
- Prøver af Snorros og Saxos Krøniker* (oversættelser), 1815
- Heimdall. Dansk Nyaars-Gave for 1816* (digtsamling), 1815
- Literatur-Tidendens Skudsmaal i Henseende til Prøverne af Saxo og Snorro* (pjece), 1816
- Danne-Virke, et Tids-Skrift* (med sagprosa, lyrik, dramatik, oversættelser), I-IV, 1816-1819 (foto-optr. 1983)
- Psalmer ved Jubel-Festen 1817* (digte), 1817
- Danmarks Krønike af Saxo Grammaticus* (overs.), I-III, og *Norges Konge-Krønike af Snorro Sturlesøn* (overs.) I-III, begge 1818-1823 (trykår 1822)
- Bjowulfs Drape. Et Gothisk Helte-Digt fra forrige Aar-Tusinde af Angel-Saxisk paa Danske Riim* (overs.), 1820
- Nyaars-Morgen* (digt), 1824
- Danske Høitids-Psalmer til Tusindaars-Festen* (digte), 1826
- Kong Harald og Ansgar. Rim-Blade af Danmarks Kirke-Bog til Jubel-Aaret* (digtsamling), 1826
- Krønike-Riim til Børne-Lærdom* (krønikedigt), 1829, 2. forøgede udg. 1842
- Bibliotheca Anglo-Saxonica. Prospectus and Proposals of a Subscription* (subskriptionsindbydelse), 1830, nyt oplag 1831
- Sang-Værk til den Danske Kirke* (digte), I, (1836-)1837
- Nordiske Smaadigte* (digtsamling), 1838
- Sang-Værk til den Danske Kirke* (digte), II, hefte 1-2, 1839 og 1841
- Viser og Sange for Danske Samfund* (red.: formentlig P.O. Boisen), hefte 1-5, 1840-47
- Kiærminder til Kong Frederik den Sjettes Krands* (digte og taler), 1840
- Skjalde-Blik paa Danmarks Stjerne i Sølv-Bryllups og Kronings-Aaret 1840* (digte og taler), 1840
- Phenix-Fuglen, et angelsachsisk Kvad førstegang udgivet med Indledning, Fordanskning og Efterklang* (overs.), 1840
- Psalme-Blade til Kirke-Bod* (manuskript bevaret i afskrift ved P.A. Fenger; i helhed utrykt, idet en række numre siden tryktes andetsteds), 1843
- Skov-Hornets Klang mellem Skamlings-Bankerne* (tale og digt), 1844
- Brage-Snak om Græske og Nordiske Myther og Oldsagn for Damer og Herrer* (foredrag), 1844
- Danske Ordsprog og Mundheld*, 1845
- Græsk og Nordisk Mythologi for Ungdommen* (genfortælling og tolkning, med kobberstik af D. Jacobsen), 1847
- Danske Kæmpeviser til Skole-Brug* (udg.), 1847
- Om Kæmpeviser-Bogen* (polemisk pjece), 1847
- Danskeren, et Ugeblad*, I-IV, 1848-51
- Fest-Psalmer* (digte), 1850 (i gradvist forøgede oplag 1850, 1851, 1852, 1853, 1854, 1856, 1864, 1868, 1870)
- Christenhedens Syvstjerne. Et Kirkeligt Sagakvad* (digtkreds), 1860 (opr. i: *Dansk Kirke-Tidende* 1854-55)
- Beowulfs Beorh eller Bjowulfs-Drapen, det old-angelske Heltedigt, paa Grund-Sproget* (tekstkritisk udgave), 1861
- Trøstebrev til Danmark* (digt), 1864

Budstikke i Høinorden (digt), 1864

Sang-Værk til Den Danske Kirke-Skole, II (digte), 1870

Posthume tryk

Salmer og aandelige Sange (digte, udg.: J.Kr. Madsen), III. *Kirke-Aaret i Salme-Sang*, 1873, IV. *Kristen-Livet i Salme-Sang*, 1875, V. *Efterslæt af Grundtvigs Salmesang*, (1880-)1881

Dansk Ravne-Galder (digt og læsedrama), 1860, trykt i: *Udvalgte Skrifter* (udg.: Holger Begtrup), X, 1909, s. 362-484

Nordens Myther (digtkreds), 1864, trykt i: *Poetiske Skrifter* (udg.: Georg Christensen), IX, 1930, s. 137-265

Havamaal. Et Læredigt (digt), 1866, trykt i: *Poetiske Skrifter* (udg.: Georg Christensen), IX, 1930, s. 293-499

Højnordens Rimkrønike. Hundedagene 1867 (digtkreds) 1867, trykt i: *Poetiske Skrifter* (udg.: Georg Christensen), IX, 1930, s. 499-607

Udgaver

Der eksisterer ikke en udgave af Grundtvigs samlede skrifter, kun større udvalg og en række enkeltudgaver.

N.F.S. Grundtvigs Poetiske Skrifter (forkortet: *PS*), I-IX (udg.: Svend Grundtvig, Laura Grundtvig, C.J. Brandt, Georg Christensen), 1880-1930

Nik. Fred. Sev. Grundtvigs Udvalgte Skrifter (forkortet: *US*), I-X (udg.: Holger Begtrup), 1904-09

N.F.S. Grundtvigs Værker i Udvalg (forkortet *VU*), 1-10 (udg.: Georg Christensen og Hal Koch), 1940-49

Grundtvigs skoleverden i tekster og udkast (forkortet: *GrSKV*), I-II (udg.: K.E. Bugge), 1968

Krønike-Rim til levende Skolebrug, med Indledninger og Oplysninger. Tredje, samlede Udgave med hidtil utrykte Tillæg (udg.: Svend Grundtvig), 1875

Mands Minde 1788-1838. Foredrag over det sidste halve Aarhundredes Historie, holdte 1838 (udg.: Svend Grundtvig), 1877

Nyaars-Morgen, udgivet med Oplysninger (udg.: H. Begtrup), 1901

Danske Digtere ved Arbejdet. Grundtvig-Manuskripter udgivet for Det Danske Sprog- og Litteraturselskab af Magnus Stevns. Den sidste Nattevagt, 1938

Grundtvigs Sang-Værk. Samlet Udgave (forkortet: *GSV*), I-VI (udg.: Th. Balslev, Ernst Borup, Uffe Hansen, Ejnar Skovrup, Magnus Stevns), 1944-64 (I-V foto-optr. i 9 (små) bind 1982-84)

Christenhedens Syvstjerne (udg.: Th. Balslev), 1955, med *Et tekstkritisk Tillæg*, 1956

Blik paa Poesiens Historie og Bernhard Severin Ingemann. Manuskript i Grundtvig-arkivet, Fasc. 175.1, fra 1822 (udg.: Flemming Lundgreen-Nielsen), 1985

En række mindre tekster er pålideligt udgivet i *Grundtvig-Studier*, nogle gange med indledning eller efterskrift, tekstkritik og kommentarer (årgang og sidetal i parentes)

Pilegrimen og Pilegrimen fra Zante. Grundtvigs Udkast til en apologetisk Fortælling (udg.: Henning Høirup) (1948, s. 7-31)

N.F.S. Grundtvig: "Indfald". Af Grundtvig-arkivets fasc. 327 (udg.: Helge Toldberg) (1949, s. 7-15)

N.F.S. Grundtvig: Rimbrev til Lise (12te August 1835) (udg.: Jørgen Fabricius) (1955, s. 82-85)

Om Dannelse. Tale af N.F.S. Grundtvig i "Danske Samfund" 4. maj 1841 (udg.: Steen Johansen) (1955, s. 86-93)

To optegnelser af Grundtvig fra kriseåret 1810 (udg.: William Michelsen) (1956, s. 53-75, med *Rettelser og tilføjelser*, 1957, s. 70, hvortil Steen Johansen, s. 99-102)

"Odin og Saga" genfundet. En Grundtvig-tekst fra 1810 (udg.: Flemming Lundgreen-Nielsen) (1979, s. 10-16)

- Grenzen der Menschheit. En tekst fra Grundtvig-arkivet* (udg.: William Michelsen) (1984, s. 9-33)
- Skabt i Guds Billede. En lidet kendt udredning af Grundtvig fra 1814* (udg.: ikke oplyst) (1986, s. 7-10)
- Fragen aus Dänemark an die Universität Deutscher Zunge* (udg.: ikke oplyst) (1988, s. 17-43, inkl. dansk oversættelse)
- Synet. Et ungdomsdigt af Grundtvig* (udg.: ikke oplyst) (1989-1990, s. 9-15)
- Et fragment fra Grundtvig-arkivet* (udg.: Gustav Albeck) (1991, s. 23-32)
- Grundtvig om danskhed og modersmål i 1839. En tale 5. november 1839* (udg.: Flemming Lundgreen-Nielsen) (1992, s. 7-19)
- Politiske Betragtninger med Blik paa Danmark og Holsteen* (udg.: Vagn Wählin) (1994, s. 17-58)

Biografisk stof (Erindringer, dagbøger, breve, biografier)

Til trods for en ustandset kæde af selvopgør fra Grundtvigs side på reelle og imaginære vendepunkter i hans liv - det, han kaldte nytårsmorgener, fødsel, gennembrud - fik han aldrig skrevet sammenhængende erindringer, hans dagbøger koncentrerer om de første kandidatår og Egeløkketiden (1803-06), og han blev heller aldrig nogen passioneret brevskriver (en del af de bevarede breve er endda embedsskrivelser og takkeskrivelser).

- Grundtvigs Erindringer og Erindringer om Grundtvig* (udg.: H. Høirup & Steen Johansen), 1948 (optr. 1983)
- N.F.S. Grundtvigs Dag- og Udtogsbøger*, 1-2 (udg.: Gustav Albeck), 1979
- To ansøgninger fra den unge Grundtvig* (udg.: K.E. Bugge), i: *Grundtvig-Studier* 1963, s. 63-66
- Grundtvigs Almanak for Aaret 1813* (udg.: Gustav Albeck), i: *Grundtvig-Studier* 1955, s. 76-81
- Niels Kofoed: *Grundtvig som selvbiograf*, 1954
- Breve til og fra N.F.S. Grundtvig*, I (1807-1820), II (1821-1872) (udg.: Georg Christensen & Stener Grundtvig), 1924-26
- Grundtvig og Ingemann. Brevvexling 1821-1859* (udg.: Svend Grundtvig), 1882
- Christian Molbech og Nikolai Frederik Severin Grundtvig. En Brevvexling* (udg.: Svend Grundtvig), 1888
- Henr. Bech: *Gunni Busck, et Levnedsløb i en Præstegaard*, 2. udg. 1878 (heri brevveksling med Grundtvig)
- N.F.S. Grundtvigs Breve til hans Hustru under Englandsrejserne 1829-1831* (udg.: deres Børnebørn), 1920
- N.F.S. Grundtvigs breve til hans hustru under Englandsrejsen 1843*, i: *Grundtvig-Studier* 1952 (udg.: Jørgen Fabricius), s. 39-71
- N.F.S. Grundtvig og hans nærmeste Slægt under Treaarskrigen. En Brevveksling* (udg.: Ingeborg Simesen), 1933
- Povl Eller: *N.F.S. Grundtvig Portrætter. Med en indledning af Steen Johansen*, 1962
- Ernst Borup, Thyra Holt og Margr. Madsen: *Minderige Steder i Grundtvigs Liv* (fotobog med Grundtvig-citater), u.å. (1955), optr. 1983 med forord af Roar Skovmand
- F. Rønning: *N.F.S. Grundtvig. Et bidrag til skildring af dansk åndslivs historie i det 19. århundrede*, I-IV, 1907-14
- H. Brun: *Biskop N.F.S. Grundtvigs Levnetsløb*, I-II, 1882
- Hjalmar Helweg: *N.F.S. Grundtvigs Sindssygdom*, 1918, 2. opl. 1932
- Ulrich Vogel: *Bankede på ved Paradis. N.F.S. Grundtvigs kriseoplevelser*, u.å. (1993)

Litterær og filologisk Grundtvig-forskning i udvalg, opført i udgivelseskronologisk rækkefølge (bidrag i årbogen *Grundtvig-Studier*, se særlig oversigt nedenfor)

Otto Borchsenius: *Grundtvig paa Vendepunktet i sit Liv* (dvs. 1838-39), i: *Fra Fyrrerne. Litterære Skizzer*, II, 1880, s. 101-125

- H.S. Vodskov [anmeldelser af *Poetiske Skrifter*, I og II], i: *Illustreret Tidende*, 10. oktober 1880 og 19. november 1882, førstnævnte er optaget i hans: *Spredte Studier*, 1884, s. 66-83
- F. Rønning: *Grundtvig som æstetiker*, 1883
- Valdemar Vedel: *Studier over Guldalderen i dansk Digtning*, 1890, opr. 1948 og 1967
- Axel Garde: *Grundtvigs Mytologi. Dens Metode og videnskabelige Værd*, 1893
- Paul V. Rubow: *Saga og Pastiche. Bidrag til dansk Prosa-historie*, 1923, opr. 1968
- Gustav Albeck: *N.F.S. Grundtvigs Digtning om Peter Villemoes*, i: *Fem danske Studier tilegnet Vilh. Andersen*, 1934, s. 5-24
- Hal Koch: *N.F.S. Grundtvig*, 1941 (på svensk), 1943 (på dansk)
- Emil Frederiksen: *Fra Saxo Grammaticus til Hjalmar Gullberg. Essays*, 1944 (5 afsnit om Grundtvig, bl.a. hans Sakseforestilling)
- Helge Toldberg: *Oplevelsens betydning i Grundtvigs poesi*, i: *Orbis litterarum*, III, 1945, s. 59-107
- Helge Toldberg: *Grundtvig som filolog*, 1946
- C.I. Scharling: *Grundtvig og Romantiken*, 1947
- Helge Toldberg: *Stadier i Grundtvigs forfatterskab*, i: *Acta Philologica Scandinavica*, 19, 1947-50
- Emil Frederiksen: *Den unge Grundtvig og andre Essays*, 1948, s. 9-128 (7 kapitler om Grundtvig indtil 1823)
- William Michelsen: *Det særegne i Grundtvigs digtning*, i: *Orbis litterarum*, VI, 1948, s.151-158
- Helge Toldberg: *Grundtvigs symbolverden*, 1950
- Gudmund Schütte: *Grundtvig Opdager av Sigfrid-Brynhilde-Sagnets historiske Ophav*, i: *Danske Studier 1953*, s. 110-112
- Gustav Albeck: *Omkring Grundtvigs Digtsamlinger. Studier i Grundtvigs lyriske Forfatterskab 1808-16*, 1955
- Ejnar Thomsen: *Grundtvig og virkeligheden*, i: *Digteren og kaldet. Efterladte studier*, 1957, s. 104-133
- Ejnar Thomsen: *Grundtvigs Paaskedigtning*, i: *Skribenter og Salmister*, 1957, s. 184-193
- Paul V. Rubow [om Grundtvigs billedsprog i anmeldelse af Helge Toldberg: *Grundtvigs symbolverden*, 1950], i: *Herman Bang og flere kritiske Studier*, 1958, s. 25-29
- Flemming Lundgreen-Nielsen: *Nattetanker. N.F.S. Grundtvig: Nyaars-Natten*, i: *Indfaldsvinkler. 16 fortolkninger af nordisk digtning tilegnet Oluf Friis*, 1964, s. 22-39.
- Flemming Lundgreen-Nielsen: *N.F.S. Grundtvig. Skæbne og forsyn. Studier i Grundtvigs nordisk-romantiske dramatik*, 1965
- Henning Høirup, Aage Jørgensen og Peter Skautrup (red.): *Guldalderstudier*, 1966, heri bl.a. K.E. Bugge: *Grundtvigs Holberg-studium i 1804*, s. 1-9, Henning Høirup: *Grundtvig og Ansgar*, s. 73-85, Steen Johansen: *Digteren Grundtvig*, s. 87-97, Jens Kruuse: *Efteraaret. En tolkning af et Grundtvig-digt*, s. 121-132, Flemming Lundgreen-Nielsen: *Grundtvig og Comus*, s. 133-153
- Gustav Albeck: *Grundtvigs forhold til musik og billedkunst*, i: *Växselverkan mellan skönlitteraturen och andra konstarter. Den sjätte internationella studiekonferensen över nordisk litteratur*, 1967, s. 49-65)
- Aage Henriksen: *Gotisk tid. Fire litterære essays*, 1971, heri bl.a. *Grundtvig og Baggesen. En litterær anekdote I-II* (opr. i: *Kritik* 1-2, 1967)
- Jørgen Elbek: *Grundtvigs atten prøveår*, 1973 (med et tillæg om 1824-32 i: *Kritik* 31, 1974, s. 35-40)

Poul Behrendt: *Viljens former. Augustin. Goethe. Grundtvig*, 1974

Aage Kabell: *Modersmålet*, i: *Danske Studier* 1974, s. 5-17

K.E. Bugge: *Grundtvigs bibelhistoriske sange*, i *Festskrift til Roar Skovmand* (red.: Ingrid Markussen og Vagn Skovgaard-Petersen), 1978, s. 36-53 (= *Årbog for dansk Skolehistorie*, 1978)

Flemming Lundgreen-Nielsen: *Det handlende ord. N.F.S. Grundtvigs digtning, litteraturkritik og poetik 1798-1819*, 1-2, 1980

Flemming Lundgreen-Nielsen: *N.F.S. Grundtvigs Auffassung der nordischen Mythen in seiner Forschung und Dichtung*, i Klaus Bohnen, Sven-Aage Jørgensen og Friedrich Schmöe (red.): *Text & Kontext. Sonderreihe, Band 14. Dänische 'Guldalder'-Literatur und Goethezeit*, 1982, s. 160-191

Grundtvig og grundtvigianismen i nyt lys. Hovedtanker og Udviklingslinier Fra de senere Års Grundtvigforskning (red.: Christian Thodberg & Anders Pontoppidan Thyssen), 1983, heri bl.a. Flemming Lundgreen-Nielsen: *Grundtvig og romantikken*, s. 19-42, Andreas Haarder: *Grundtvig og den oldnordiske kulturarv*, s. 70-83 (også udg. s.å. på engelsk, tysk og fransk)

Hvad Fatter gjør ... Boghistoriske, litterære og musikalske essays tilegnet Erik Dal, 1982, heri bl.a. Flemming Lundgreen-Nielsen: *N.F.S. Grundtvigs "Langt højere Bjerge"*, s. 289-307, og Erik A. Nielsen: *En dråbe stærk. Om Grundtvigs Paaske-Lilien*, s. 334-350

Efterklange - et Grundtvig-seminar (red.: Jørgen I. Jensen og Erik A. Nielsen), 1983; heri bl.a. Aage Henriksen: *Fra digter til reformator*, s. 80-92, og Flemming Lundgreen-Nielsen: *Mellem romantik og oplysningstid - Grundtvig i litteraturhistorisk perspektiv*, s. 93-103

Poul Borum: *Digteren Grundtvig*, 1983

Jakob Balling: *Poeterne som kirkelærere*, 1983

De Levendes Land. Grundtvig 1984 (red.: Flemming Ettrup og Johs. H. Christensen), 1984, heri bl.a. Aage Henriksen: *Nyaars-Morgen - vandskellet i Grundtvigs forfatterskab*, s. 59-75, Christian Thodberg: *Digtet "De Levendes Land" belyst ud fra Grundtvigs prædikener og den bibelske poesi*, s. 9-46

Jens Peter Ægidius: *Bragesnak. Nordiske myter og mytefortælling i dansk tradition (indtil 1910)*, 1985; *Bragesnak 2. Den mytologiske tradition i dansk folkeoplysning i det tyvende århundrede (1910-1985)*, 1992

Hilding Ringblom: *H.C. Andersen og trådene til Grundtvig*, 1986

Hans Kuhn: *Defining a Nation in Song. Danish patriotic songs in songbooks of the period 1832-1870*, 1990

Um des Menschen willen. Grundtvigs geistiges Erbe als Herausforderung für Erwachsenenbildung, Schule, Kirche und soziales Leben (red.: Paul Röhrich), 1991, heri bl.a. Hans Bekker-Nielsen: *Für eine färöische Schriftsprache: N.F.S. Grundtvig, Svend Grundtvig und V.U. Hammershaimb*, s. 306-311, Jens Peter Ægidius: *Mythenerzählung in der Nachfolge Grundtvigs an den dänischen Volkshochschulen*, s. 312-319, Flemming Lundgreen-Nielsen: *Grundtvig als Dichter - halb Aufklärer, halb Romantiker, ganz Christ*, s. 320-326

Flemming Lundgreen-Nielsen: *Dragedukke, subst.*, i: *80 ord til Christian Lisse 12. januar 1992* (ved Selskab for nordisk Filologi), 1992, s. 32-33

Poul Dam: *Grundtvig-tekster i sangbøgerne*, 1992

Flemming Lundgreen-Nielsen: *Grundtvig og danskhed*, i: *Dansk Identitetshistorie 3. Folkets Danmark 1848-1948* (red.: Ole Feldbæk), 1992, s. 9-187 (stærkt forkortet og ændret version indgår i: *På sporet af dansk identitet* (red.: Flemming Lundgreen-Nielsen), 1992, s. 109-151)

Flemming Lundgreen-Nielsen: *Grundtvigs digt: Folkeligheden. Baggrund og tekstforhold*, i: *Højskolebladet*, 117. årg., 13. november 1992, nr. 39-40, s. 578-582

Heritage and Prophecy. Grundtvig and the English-speaking world (red.: A.M. Allchin, D. Jasper, J.H. Schjørring og K. Stevenson), 1993, heri bl.a. Bent Noack: *Grundtvig and Anglo-Saxon Poetry*, s. 33-44, S.A.J. Bradley: *"The First New-European Literature". Grundtvig's Reception of Anglo-Saxon Literature*, s. 45-72, Jakob L. Balling: *Grundtvig, Dante, Milton, and the Problem of European Continuity*, s. 73-86, Flemming Lundgreen-Nielsen: *Grundtvig's Poetics*, s. 87-102, David Jasper: *N.F.S. Grundtvig and S.T. Coleridge*, s. 103-114, J.R. Watson:

Grundtvig and the English Hymn of the Romantic Period, s. 115-132

Flemming Lundgreen-Nielsen: *Grundtvigs københavnske aftenskole. Omkring den folkelige forening "Danske Samfund" 1839-43*, i: *Guldalderhistorier. 20 nærbilleder af perioden 1800-1850* (red.: Bente Scavenius), 1994, s. 100-109 (s.å. i identisk version på engelsk og tysk)

A.M. Allchin: *N.F.S. Grundtvig. An Introduction to his Life and Work*, 1997

K.E. Bugge: *Den grundtvigske fortæller - før og nu*, i: *Grundtvig och Geijer och deras verkningshistoria* (red.: Lennart Behrendtz & Björn Skogar), 1997, s. 83-103

Sune Auken: *Eftermæle. En studie i dansk dødedigtning*, 1998, s. 31-35, 129-153

S.A.J. Bradley: *N.F.S. Grundtvig's Transcriptions of the Exeter Book. Grundtvig Archive Fascicle 316, nrs 1-8 in the Royal Library Copenhagen. An Analysis*, 1998

Flemming Lundgreen-Nielsen: *Løven i buret - Grundtvig i 1848*, i: *1848 - det mærkelige år* (red.: Claus Bjørn), 1998, s. 127-152

Flemming Lundgreen-Nielsen: *Grundtvig und Steffens. Die Wechselwirkung zweier berühmter Vetter*, i: *Henrich Steffens - Vermittler zwischen Natur und Geist* (red.: Otto Lorenz og Bernd Henningsen), 1999, s. 67-88

Grundtvig in International Perspective. Studies in the Creativity of Interaction (red.: A.M. Allchin, S.A.J. Bradley, N.A. Hjelm og J.H. Schjørring), 2000, her bl.a. Jakob Balling: *Old Europe and its Aftermath. Poetry, Doctrine, and Western Culture*, s. 103-114, S.A.J. Bradley: *'A Truly Proud Ruin'. Grundtvig and the Anglo-Saxon Legacy*, s. 147-162

Inga Meincke: *Vox viva. Die "wahre Aufklärung" des Dänen Nikolaj Frederik Severin Grundtvig*, 2000

Anders Holm: *Historie og efterklang. En studie i N.F.S. Grundtvigs tidsskrift Danne-Virke*, 2001

Flemming Lundgreen-Nielsen: *The special case of Grundtvig: Poet, philosopher, politician, educator*, i: *The Nordic Languages. An International Handbook of the History of the North Germanic Languages* (red.: Oskar Bandle m.fl.), Volume 1, 2002, s. 494-502

Bidrag i årbogen *Grundtvig-Studier* 1948 ff. i udgivelseskronologisk rækkefølge (årgang og sidetal anføres i parentes):

Gustav Albeck: *Indskriften paa Oddens Mindestøtte* (1948, s. 32-41)

Magnus Stevns: *Grundtvig og Kingos Salmer* (1949, s. 16-34)

Steen Johansen: *Grundtvig og teatret* (1950, s. 100-102, suppleret 1954, s. 96-97)

Henning Høirup: *Grundtvig i 1867 belyst ved aktstykker og digte fra sygdomsåret* (1951, s. 7-68)

Steen Johansen: *Om Grundtvig-udgaver* (1951, s. 69-91)

Arthur Arnholtz: *Grundtvigs salmer og deres melodier*, (1952, s. 7-38)

Kaj Thaning: *Grundtvigs Møde med Irenæus - hans Vej til "Dagningen" og "De Levendes Land"* (1953, s. 7-68)

Uffe Hansen: *Grundtvigs oversættelser af græske salmer* (1953, s. 69-80)

Gustav Albeck: *Grundtvigs Vej til de norrøne Skrifter* (1953, s. 103-111)

Gustav Albeck: *"Strandbakken ved Egeløkke" og "Havet". Tekstkritiske Studier i et Par af Grundtvigs Ungdomsdigte* (1954, s. 22-39)

Helge Toldberg: *Grundtvig og den danske rimkrønike* (1954, s. 40-95)

William Michelsen: *Den unge Grundtvig som kulturpsykolog. Om "Europa, Frankrig og Napoleon"* (1955, s. 38-57)

Peter Skautrup: *De Levendes Land* (1956, s. 21-39, suppleret 1958, s. 50)

Anders Malling: *Herrens Røst, som aldrig brister* (1956, s. 40-52)

Uffe Hansen: *Den levende Røst* (1958, s. 36-46)

- Jørgen Elbek: *Grundtvig og de latinske salmer* (1959, s. 7-64)
- Morten Bredsdorff: *Sjællandske træk i Grundtvigs sprog og digtning* (1959, s. 65-77)
- Kemp Malone: *Grundtvigs oversættelse af Beowulf* (1960, s. 7-25)
- Gustav Albeck: *Grundtvigs ældste Udkast til Digtet om Kong Skjold* (1960, s. 47-53)
- Jens A. Nielsen: *Grundtvig og Gisselfeld. I hans forhold til sin velynder grev C.C.S. Danneskiold-Samsøe, I-II* (1961, s. 7-78, og 1962, s. 7-52)
- Helge Toldberg: *Kirke-Klokken og andre digtninge fra 1845* (1963, s. 7-39)
- Helge Toldberg: *Grundtvigs sysler og interesser i første halvdel af 1831* (1964, s. 11-29)
- Jørgen Elbek: *Nyaars-Morgen, et foredrag* (1964, s. 30-46)
- Jørgen Sørensen: *Grundtvig og ældre dansk salmedigtning* (1964, s. s. 47-69)
- Andreas Haarder: *Grundtvigs vurdering af Beowulf som kunstværk* (1965, s. 7-36)
- Jørgen Sørensen: *Grundtvig og Brorson* (1966, s. 39-67)
- Sigurd Aa. Aarnes: *Den unge Grundtvig som litteraturteoretiker* (1967, s. 51-67)
- Gustav Albeck: *Grundtvig og Jylland* (1968, s. 9-32)
- Steen Johansen: *Hvorledes kom Grundtvig til at oversætte Saxo og Snorre?* (1968, s. 53-64)
- Andreas Haarder: *Syv Beowulf-anmeldere* (1968, s. 65-85)
- Morten Bredsdorff: *Grundtvig og Shakespeare* (1969, s. 33-46)
- L.L. Albertsen: *Grundtvig oversat til tysk Salmetradition* (1970, s. 33-46)
- Karl Rønne: *Kirke-Klokken* (1970, s. 49-55)
- Thorkild Borup Jensen: *En omstridt Grundtvig-salme og dens forstadier* (dvs. "O Christelighed!") (1970, s. 56-66)
- Niels Egebak: *De Levendes Land. En fortolkning* (1970, s. 67-77)
- Gustav Albeck: *Grundtvigs rimbrev* (1971, s. 7-30)
- Horst Nägele: *Von einem "Echten Deutsch" und von den "Deutschen Sprachen des Herzens"* (1971, s. 74-89 inkl. dansk sammenfatning)
- Niels Egebak: *Om at tilskrive sig Troens rare klenodie* (dvs. "Hil dig..") (1971, s. 90-97)
- Hellmut Toftdahl: *Lingvistik, systemdigtning og Grundtvig* (1971, s. 98-106)
- William Michelsen: *Hil dig, Frelser og Forsoner!, et nærlæsningsforsøg* (1972, s. 51-57)
- Ejvind Larsen: *En naturfilosof efter Grundtvigs hjerte* (1973, s. 50-66)
- Morten Bredsdorff: *Digteren Goldschmidt og Grundtvig* (1974, s. 26-50; hertil William Michelsen: *Om Grundtvig som europæer*, s. 51-53)
- Jørgen Elbek: *Deltheden hos Grundtvig efter 1832* (1975, s. 33-38)
- Uffe Hansen: *Guds Ord besunget af Grundtvig* (1975, s. 39-68)
- For sammenhængens skyld. Ord og motiver i Grundtvigs salmer og prædikener* (red.: Christian Thodberg), 1978; heri bl.a. bidrag med (teologiske) salmeanalyser: Erik Krebs Jensen: *Hjertets gudbilledlighed*, s. 65-96, Henning Sørensen: *Troens grund*, s. 97-123, Christian Højlund: *Håbets mellemrum. Nutid og fremtid i Grundtvigs tolkning af håbsbegrebet*, s. 124-157, Valdemar Leth Ludvigsen: *Herrens bøn "Fadervor"*, s. 158-185, Leif Kallesen: *Nadverelementerne og billedsynet*, s. 186-212, Lise Brandt Fibiger: *Grundtvigs væksttanke. Fra menneskelivets begyndelse til dets fuldendelse*, s. 213-246, Lise Helweg: *Til Glæde for Graad. Om V-strukturen i Grundtvigs*

"håbssalme", s. 247-259 (= 1977-78)

Flemming Lundgreen-Nielsen: "Rød og hvid i Billedsalen". *Grundtvigs døds- og mindedigte, I-II* (1980, s. 23-60, og 1981, s. 47-83)

Bodil Schmidt: *Videnskab og hverdagssprog. Grundtvigs betragtning af modersmålet i teori og praksis, belyst ved hans afhandling Om Ordsprog, 1817* (1980, s. 61-85)

Jørgen Elbek: *Grundtvigs salmer før Luther* (1981, s. 30-46)

Christian Thodberg: *Om Grundtvigs poetik med særligt henblik på den bibelske inspiration* (1982, s. 20-45)

Flemming Lundgreen-Nielsen: *Grundtvig og Det litterære Selskab 1805-1822* (1982, s. 63-73)

William Michelsen: *Sin samtids kritiker. N.F.S. Grundtvig 1783-1872. Om Grundtvigs stilling i dansk samtidens åndsliv i anledning af 200-året for hans fødsel* (1983, s. 7-28)

Jørgen Elbek: *Mytologen Grundtvig. Et foredrag* (1983, s. 29-41)

Peter Balslev-Clausen: *Du, som går ud fra den levende Gud* (1983, s. 42-68)

Henning Hørup: *Om Grundtvigs Sang-Værk I-V* (1984, s. 66-73)

Gustav Albeck: *Har Grundtvig-Selskabet forsømt Digteren Grundtvig?* (1987, s. 29-44)

Peter Balslev-Clausen: *Verdenssyn og menneskesyn i Grundtvigs salmedigtning* (1989-1990, s. 46-65)

Bent Noack: *Den oldengelske digtning og Grundtvig* (1989-1990, s. 141-156)

S.A.J. Bradley: *Grundtvig, Anglo-Saxon Literature, and 'Ordets Kamp til Seier'* (1989-1990, s. 216-245)

David Jasper: *N.F.S. Grundtvig, S.T. Coleridge - The Hymnwriter and the Poet* (1991, s. 56-67)

Lars Thunberg: *Grundtvig og de latinske salmer - et teologisk perspektiv* (1992, s. 67-92)

S.A.J. Bradley: *Grundtvig's Palm Sunday 1867 and the Anglo-Saxon Descent into Hell* (1992, s. 198-213)

Flemming Lundgreen-Nielsen: *Sjæleøje-Stavnen eller Sjæle-Færge-Stavnen? En tekstkritisk drøftelse* (1994, s. 107-121; hertil William Michelsen: *Om tankebilledet i Grundtvigs sidste digt*, 1995, s. 102-106, og 1999, s. 226-227)

Inger Lise Mikkelsen: *Hyrdeliv og paradisdrom. Om Grundtvigs syn på hyrder* (1994, s. 122-141)

Flemming Lundgreen-Nielsen: *Grundtvigs nordisk-mytologiske billedsprog - et mislykket eksperiment?* (1994, s. 142-198; hertil Jens Peter Ægidius: *Grundtvig og myterne*, 1996, s. 158-164. En kortere version af bidraget er trykt på engelsk i: *Northern Antiquity. The Post-Medieval Reception of Edda and Saga* (red.: Andrew Wawn), 1994, s. 41-68)

Flemming Lundgreen-Nielsen: *Grundtvig og guldalderens København* (1995, s. 107

-139; forkortet, men illustreret version er trykt på engelsk i: *Thorvaldsens Museum Bulletin 1997* (red.: Stig Miss), s. 73-95)

Henrik Wigh-Poulsen: *Barnet i haven - analyse af et grundtvigsk motiv og dets rødder i tidlig litterær tradition* (1996, s. 58-76)

Else Kragelund Holt: *Stat op i Gry, min Gud! Tre gammeltestamentlige salmer, gendigtet af Grundtvig* (1996, s. 77-96)

S.A.J. Bradley: "Stridige Stykker snild jeg forbandt": *Grundtvig's creative synthesis of Anglo-Saxon sources* (1996, s. 97-127)

Flemming Lundgreen-Nielsen: *Grundtvig as a Danish Contribution to World Culture* (1997, s. 72-101)

Jette Holm: *Salmen At sige Verden ret Farvel - belyst ved Grundtvigs samtidige prædikener* (1997, s. 148-184)

Jørgen Ertner: *Et ord af Guds søn. Salmen "Sov sødt, barnlille" og dens tilblivelse* (1997, s. 185-211)

Sune Auken: *Stjernernes Morgensang. Om N.F.S. Grundtvigs historiske salme: Hyrderne ved Bethlehem* (1997, s. 212-227)

Merete Bøye: *Hallen og havet som eskatologiske modsætninger - i den angelsaksiske poesi og hos Grundtvig* (1998, s. 120-141; hertil Flemming Lundgreen-Nielsen: *Grundtvig, angelsakserne og Sidste Digt*, 1999, s. 208-225)

A.M. Allchin: *Grundtvig and Coleridge: Heritage and Prophecy* (1999, 162-172)

S.A.J. Bradley: *Det er hvad jeg kalder at oversætte Digte: Grundtvig as translator* (2000, s. 36-59)

S.A.J. Bradley: *Hvilken Oversættelse! Hvilken Galskab! Translating the poetry of Grundtvig* (2000, s. 60-64)

Niels Henrik Gregersen: *Mennesket som Mikrokosmos. Grundtvigs digt om "Menneske-Livet"* (2000, s. 75-103)

Hans Kuhn: *Grundtvig and the War that changed Danish Identity* (2000, s. 190-202, hvortil 5 rettelser i 2002, s. 263)

Niels Thomsen: *Grundtvig og Billeder* (2001, s. 41-57)

Flemming Lundgreen-Nielsen: *"Naar Skyggen er ligest ..."* (2001, s. 58-69)

Jakob Balling: *Nedfarten til dødsriget* (2001, s. 70-75)

Jette Holm: *Psalm-Blade til Kirke-Bod. En brevveksling mellem Grundtvig og hans præstevener i foråret 1843* (2002, s. 24-73)

S.A.J. Bradley: *Grundtvig's Land of the Living and Anglo-Saxon Scholarship in the Royal Library of Copenhagen* (2002, s. 157-183)

Der er løbende bragt bibliografier over Grundtvig-litteratur gennem årgangene (ved Steen Johansen og senere Aage Jørgensen), jf. også *Grundtvig-litteratur 1963-1985* (red.: Aage Jørgensen), 1986

Salmerne specielt:

Uffe Hansen: *Grundtvigs Salmedigtning, dens Historie og Indhold*, 1-3, 1937-66

Magnus Stevns: *Fra Grundtvigs Salmeværksted* (udg: Henning Høirup og Steen Johansen), 1950

Søren Holm: *Mythe og Kult i Grundtvigs Salmedigtning*, 1955

Jørgen Elbek: *Grundtvig og de græske salmer*, 1960

Th. Borup Jensen / K.E. Bugge: *Salmen som lovsang og litteratur*, II, 1972, s. 133-169 (ved førstnævnte)

Christian Thodberg: *Grundtvig som salmedigter*, i: *Grundtvig og grundtvigianismen i nyt lys. Hovedtanker og Udviklingslinier Fra de senere Års Grundtvigforskning* (red.: Christian Thodberg & Anders Pontoppidan Thyssen), 1983, s. 163-196 (s.å. på engelsk, tysk, fransk)

Jens Holger Schjørring: *Grundtvigs billedsprog - og den kirkelige anskuelse*, 1990

Peter Balslev-Clausen: *Det vingede ord. Om Grundtvigs salmedigtning*, 1991

Randi Habersaat Rode: *Barneglad og engleklog. Grundtvigs selvforståelse i Sang-Værk til den danske Kirke, I*, 1996

Et kor af stemmer. Tematiske læsninger af salmebogen (red.: Kirsten M. Andersen), 1997, heri bl.a. Christian Thodberg og Henrik Wigh-Poulsen om Grundtvig-salmer

Behandlinger af Grundtvig-salmer i tidsskriftet *Hymnologiske Meddelelser*, 1972 ff. i udgivelseskrnologisk rækkefølge (årgang og sidetal i parentes)

Christian Thodberg: *Om Grundtvigs salme "Herre hvor skal vi gå hen"* (1974, s. 18-30)

Peter Balslev-Clausen: *Et barn er født i Betlehem, Grundtvigs julesalme* (1979, s. 193-231)

Peter Balslev-Clausen: *Salmebog og salmesang. Grundtvigs anmeldelser af Ingemann Høimesse-Psalmer (1825)*

og P.A. Fengers udgave af Kingos salmer (1827) (1983, s. 3-56)

Peter Balslev-Clausen: *Mindes vi en fuldtro ven. Om en Grundtvig-salmes kirkelige og folkelige sammenhæng* (1983, s. 151-180)

Jørgen Pedersen: *Den dybe sammenhæng. Om Grundtvigs salme "Hil dig, frelser og forsoner" som gengivelse af den cisterciensiske "Salve, mundi salutare" set på baggrund af hans forhold til den middelalderlige hymnedigtning* (1983, s. 194-238)

Peter Balslev-Clausen: *Det kvindelige som motiv i Grundtvigs Sang-Værk (1837). I-II* (1983, s. 245-270, 1984, s. 3-24)

Vibeke Bertelsen: *Et Barn er født i Bethlehem og den firfoldige tekstforståelse* (1985, s. 65-89)

Lena Ahrenst Jørgensen: *Dage stækkes og mørkne i Nord. Et juledigt fra 1837 af Grundtvig* (1985, s. 90-103)

Jens Aarsbo: *Sprogmeisteren: Om Grundtvigs sprog og salmedigtning* (uddrag af efterladt manuskript fra 1940) (1987, s. 115-173)

Peter Balslev-Clausen: *Drøm og virkelighed. Grundtvigs forestilling om kristenlivets og salmesangens genfødsel* (1991, s. 65-114)

Peter Balslev-Clausen: *Urolige Hjerte. Omkring Grundtvigs salme fra 1851* (1991, s. 134-195, 203-264)

Peter Balslev-Clausen: *Grundtvig og Evangelisk-kristelig Psalmebog* (1998, s. 209-270)

Signe Paludan: *Tolkning af Grundtvigs salme "Tag det sorte kors fra graven"* (1999, s. 49-62)

Peter Balslev-Clausen: *Dauids-salmer gendigtet på dansk* (2002, s. 1-48)

Merete Bøye: *Nyaar i den Danske Kirke 1839-40* (2002, s. 201-222)

Forkortelser

GSV *Grundtvigs Sang-Værk. Samlet Udgave*, I-VI (udg.: Th. Balslev, Ernst Borup, Uffe Hansen, Ejnar Skovrup, Magnus Stevns), 1944-64

GrSkV *Grundtvigs skoleverden i tekster og udkast*, I-II (udg.: K.E. Bugge), 1968

PS *N.F.S. Grundtvigs Poetiske Skrifter*, I-IX (udg.: Svend Grundtvig, Laura Grundtvig, C.J. Brandt, Georg Christensen), 1880-1930

US *Nik. Fred. Sev. Grundtvigs Udvalgte Skrifter*, I-X (udg.: Holger Begtrup), 1904-09

VU *N.F.S. Grundtvigs Værker i Udvalg*, 1-10 (udg.: Georg Christensen og Hal Koch), 1940-49

Flemming Lundgreen-Nielsen

Flemming Lundgreen-Nielsen (f. 1937)

dr. phil., docent ved Københavns Universitet,
Institut for Nordisk Filologi